

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**SURİYE BAAS PARTİSİ’NİN İKTİDAR MÜCADELESİNDE
ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Dilek KHALİL

Ankara - 2019

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**SURİYE BAAS PARTİSİ'NİN İKTİDAR MÜCADELESİNDE
ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Dilek KHALİL

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Nilgün ELİKÜÇÜK YILDIRIM**

Ankara - 2019

KABUL VE ONAY

Dilek KHALİL tarafından hazırlanan “ Suriye Baas Partisi'nin İktidar Mücadelesinde Arap Milliyetçiliğinin Rolü” başlıklı bu çalışma 25/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Duygu Dersan Orhan (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Nilgün Eliküçük Yıldırım (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Dr. Buğra Sarı (Üye)

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi 'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve Etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı.
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu.
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir.

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

25/06/2019

Dilek KHALİL

ÖZ

KHALİL, Dilek, Suriye Baas Partisi'nin İktidar Mücadelesinde Arap Milliyetçiliğinin Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019,

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde tohumları atılan ve 20. yüzyılın ilk yarısında şekillenmeye başlayan Arap milliyetçiliği akımı ve bu akımın Suriye Baas partisinin kurulmasında ve daha sonra iktidar mücadelesindeki rolünü ele almaktır. Arap milletinin kadim bir etnik kimliğe sahip olmasından dolayı etno-sembolcülük modern milliyetçilikle kadim millet anlayışını birleştiren bir sentez sunduğu için bu teori Arap milliyetçiliğini açıklamakta temel referans noktası olarak kullanılacaktır. Ayrıca Arap kavmi uzun vadeli zaman dilimine yayılmış bir kültürel mirasa ve köklü bir tarihe sahiptir. Bu nedenle çalışmada Fernand Braudel'in üç katmanlı tarih anlayışı uyarınca Arap milliyetçiliğinin tohumlarının atılmasına katkı sağlayan bir dizi olaylara yer verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ve Fransız mandasında tohumları atılan Arap milliyetçiliği 1940'lı yıllarda Baas partisiyle birlikte Suriye'de kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Bu bağlamda, Baas partisinin, Arap milliyetçiliği ve Arap ümmetinin birliği yolunda verdiği mücadele, ideolojik yapısı, şiarı, temel ilkeleri ve hedefleri açıklanmıştır. Son olarak ise, 1951-1970 yılları arasında özellikle Baas partisinin iktidara gelmesiyle gelişen dış politika olayları ve Arap milliyetçiliği ve birliği yolunda verdiği mücadelenin dış politika eylemlerine nasıl yansdığı ele alınmıştır. Çalışmanın temel iddiası, Arap milliyetçiliğini temsil eden, birlik, hürriyet ve sosyalizm ideolojileri ve halen var olan 'Sonsuz Misyona Sahip Tek Arap Ulusu' şiarıyla yola çıkan Baas partisinin uluslararası politikada ve bölgede yaşanan gelişmeler, Suriye içinde yaşanan istikrarsızlıklar ve kaos ortamı sonucunda Arap ümmetini birleştirme yolunda verdiği mücadelede yenik düşmüş olduğudur.

Anahtar Sözcükler: Baas Partisi, Arap Milliyetçiliği, Birlik, Hürriyet, Sosyalizm

ABSTRACT

KHALİL, Dilek, The Role of Arab Nationalism in Syrian Ba'ath Party's Struggle for Power, Master Thesis, Ankara, 2019.

The aim of this study is to explain Arab nationalist movement, which grew as an idea in the final stages of the Ottoman Empire and began to take shape in the last half of the 20th century, and its role in the establishment of the Syrian Ba'ath party and then in the struggle for power. Due to Arab nation's ancient ethnic identity and the fact that ethno-symbolism offers a synthesis that combines modern nationalism with the concept of an ancient nation. Ethno-symbolism will be used as the main reference point for explaining Arab Nationalism. In addition, Arab people have a long-term cultural heritage and a long history. Therefore, the study includes a series of events contributing to the emergence of Arab nationalism in line with the understanding of three-tiered history by Fernand Braudel. Arab nationalism, which emerged ahead of the collapse of the Ottoman Empire and during the French Mandate, gained an institutional identity in Syria in 1940s with the Ba'ath party. In this context, the struggle of the Ba'ath Party on the path to Arab nationalism and the unity of the Arab nation, its ideological structure, slogan, basic principles and objectives are detailed. Finally, the study discusses foreign policy events that transpired with the Ba'ath party taking power between 1951 and 1970, and how the party's struggle to achieve Arab nationalism and unity are reflected these foreign policy events.

The main argument of the study is that the Ba'ath party, which represents Arab Nationalism, and set out with the ideology of unity, liberty and socialism as well as the ever-alive motto "One Arab nation, with an eternal mission", was defeated in its struggle to unite the Arab nation, as a result of developments in the international arena and the region and of instability and chaos within Syria.

Keywords: Ba'ath Party, Arab Nationalism, Unity, Liberty, Socialism

TEŐEKKÜR

Bu çalışmanın her aşamasında değerli yardımlarını ve katkılarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Dr. Nilgün Eliküçük YILDIRIM'a, üzerimde yoğun emeği olan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Hasan Ünal'a ve manevi desteğiyle her daim yanımda olan aileme, özellikle de canım anneme ve oyun vaktinden aldığım kıymetli biricik yeğenim Kerem Khalil'e teőekkürü bir borç bilirim.

Bu alıőma kıymetli anneme ve biricik yeğenim Kerem'e armağanımdır.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
GİRİŞ VE ÇALIŞMANIN TEORİK ZEMİNİ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BAAS ÖNCESİ SURİYE’DE SİYASİ ORTAM

1.1. Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde Büyük Suriye: Arap Milliyetçiliğinin Ortaya Çıkmasını Tetikleyen 19. Yüzyıl Olayları ve Fikir Akımları	10
1.1.1. II. Abdülhamid Dönemi	12
1.1.1.1. Kavalalı Mehmet Ali Paşa	17
1.1.2. Arap Milliyetçiliğinin Fikri Temelleri	21
1.2. 20. Yüzyıl ve I. Dünya Savaşı Dönemi	28
1.2.1. Cemal Paşa İdamları	28
1.2.2. Birinci Dünya savaşı sonrası ve Mekke Şerifi Hüseyin İsyanı.....	32
1.2.3. Suriye’de Fransız Mandası	34
1.2.3.1. Fransız Mandası döneminde Suriye’de Eğitim:.....	38
1.2.3.2. Ekonomik Durum	40

İKİNCİ BÖLÜM

ARAP BAAS SOSYALİST PARTİSİ

ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN KURUMSALLAŞTIRILMASI	434
2.1. Baas Partisi Öncesi Siyasi Oluşumlar ve diğer Partiler	434
2.1.1. Ulusal Cephe (Al-Kitla Al-Wataniyah)	44
2.1.2. Milliyetçi Hareket Birliği Partisi (Isbatu Al-Amal Al-Kawmi).....	44
2.1.3. Arap Milliyetçileri	45
2.1.4. Gençlik Partisi.....	45
2.1.5. Suriye Ulusal Sosyalist Partisi	45

2.1.6. Komünist Parti	46
2.1.7. Müslüman Kardeşler (İhwan Al-Muslimin)	47
2.2. Baas Partisi Kuruluş Aşamaları.....	48
2.2.1. İlk Başlangıçlar	49
2.2.2. Baas İdeolojisi İlkeleri ve Şiarları (Birlik, Hürriyet, Sosyalizm)	51
2.2.3. Arap Baas Partisi Organizasyon Yapısı.....	53
2.2.4. Arap Baas Partisi Tüzüğü	56
2.3. Arap Sosyalist Baas Partisini etkileyen İç Politika Gelişmeleri	62
2.3.1. Suriye Silahlı Kuvvetleri Yapısı	62
2.3.2. 1949 yılında Suriye’de Yaşanan Askeri Darbeler	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1951-1970 SURİYE’DE DIŞ POLİTİKA GELİŞMELERİ VE ARAP BAAS SOSYALİST PARTİSİNİN HAYATTA KALMA MÜCADELESİ

3.1. Bağdat Paktı.....	77
3.2. Süveyş Kanalı Krizi	80
3.3. Birleşik Arap Cumhuriyeti:.....	83
3.3.1. Birliğin Başarısızlıkla Sonuçlanmasında Nasır’ın Rolü	866
3.3.2. Birliğin Başarısızlıkla Sonuçlanmasında Arap Baas Sosyalist Partisinin Rolü	88
3.4. 1963 Baas Partisi İktidar Mücadelesi	91
3.4.1. 1963 Suriye’de Baas İktidarında Politik Durum.....	93
3.4.2. 1963 Baas İktidarı döneminde Ekonomik Durum	95
3.5. Baas Partisi Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği İlişkileri: Milliyetçiliğin Sosyalist Uluslararasılıkla Mücadelesi.....	98
3.6. 1948 & 1967 Arap İsrail Savaşları: Kolektif Milli Kimliğe Saldırı	102
3.7. Baas Partisi Türkiye İlişkileri: Kimlik İnşasında Öteki olarak Komşu	108
3.8. Baas Partisi-ABD İlişkileri Milliyetçiliğin Hegemon ile Mücadelesi	113
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA	123

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ARAMCO	: Arabian Oil Company
BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
SSCB	: Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAPLINE	: Trans-Arabian Pipeline

TABLolar DİZİNİ

- Tablo 1.** 1947 yılında Suriye ordusunda mezhepsel ve etnik yapının dağılımı ...62
- Tablo 2.** 1949-1954 yılları arasında Suriye’de yer alan Hükümetler ve Başkanları 68
- Tablo 3.** Türkiye, Suriye ve Irak’ın Fırat Suyuna Katkıları ve Kendi Su Talepleri Miktarları ve Oranları 111
- Tablo 4.** Suriye’nin 1955-1979 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu ittifaklar 115

GİRİŞ

Ortadoğu’da ortaya çıkan ve etkili olan milliyetçi hareketlerden birisi de Suriye Baas partisidir. Arap milliyetçiliğini sosyalizm çerçevesi altında birleştiren Baas partisi, Arap ümmetinin birliği, özgürlüğü ve bağımsızlığı yolunda benimsediği ilkelerini tüm Arap âlemine yaymayı hedeflemiştir. Bu ilkelerden ilki ise işgalci emperyalist güçlerden kurtulmak ve Arap dünyasının bağımsızlığı yolunda mücadele etmektir. Suriye’de Baas partisiyle birlikte kurumsallaşan Arap milliyetçiliğini anlayabilmek için öncelikle milliyetçilik kuramlarına bakılacaktır. Milliyetçilik kuramları genel itibariyle ilkçi (primordialist) yaklaşım, modernist ve etno-sembölcü yaklaşımlardan oluşmaktadır.

İlkçi yaklaşım (primordialism) aslında bir milliyetçilik kuramı olmayıp daha çok bir bakış açısıdır. Bu yaklaşım da milletler doğal varlıklar olarak kabul edilirler.¹ Primordialism İngilizce de iki anlam ifade etmektedir. İlki başlangıçtan beri var olan, diğeri ise ilk yaratılan anlamındadır. Bu yaklaşımı literatüre katan isim ise Edward Shils’dir. Primordialism terimi ilk kez Shils’in 1957 yılında aile bağlarını ve aile içi ilişkileri anlattığı makalesinde kullanılmıştır. Aile içindeki bağlılığın aile üyelerinin sürekli iletişim halinde olduklarından değil de kan bağından ileri geldiğini ileri süren Shils’e göre bu bağ ilk (birincil) olma niteliği taşımaktadır. Yani her şeyden önce var olan ve her şeyden önce yaratılmış anlamını taşımaktadır.² Bu yaklaşımı benimseyen diğer bir isim de Clifford Geertz’dir. Geertz’ın teorisi ilkçi bağların önceden verili olduğu varsayımına dayandırmaktadır. Bağlar arasında ise kan, dil, din ve diğer alışkanlıklar vardır. Geertz, bu bağların aslında kendisinin başlıca önem arz ettiğini, kişisel çıkarlar öyle gerektirdiği için oluşmadığını ifade etmektedir. Önemli olan toplumsal yakınlık değil ‘doğal’ yani hâlihazırda var olan yakınlıktır. Bu anlamda ilkçi kurama dayalı milliyetçilik kavramlarını etnik kimlik çalışmalarından bağımsız

---

¹ Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**,Doğu Batı Yayınları,Yedinci Baskı, Ekim 2017, Ankara,S.79

² Edward Shils, “Primordial, Personal,Sacred and Civil Ties”,Biritish Jorna of Sociology,8,2, 1957,S.142

değerlendirmek mümkün değildir. Bu nedenle Shils ve Geertz eserlerinde ilköçilik (primordialism) kuramı etnik bağılılıkları nitelendirmek için kullanılır.³

Modernist yaklaşımın temeli ise Karl Deutsch'un 1953 yılında yayımlanmış olduğu "Nationalism and Social Communication" adlı eser⁴ ve Elie Kedourie'nin 1960 yılında yayımlanan "Nationalism" adlı eseriyle atılmıştır.⁵ Bu yaklaşımı benimseyenlere göre, milletler ve milliyetçilik kavramı modern çağa yani son birkaç yüzyıla ait bir yapıdır. Ayrıca bu yaklaşıma göre milliyetçilik ve milletler modern hayatın getirdiği sanayi devrimi, kapitalizm, kentleşme, merkezi devletlerin kurulması ve sekülerleşme ile birlikte bu olguların ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bir diğer deyişle eski çağlarda milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlayacak olan bu modern koşullar bulunmamaktadır. Milliyetçiliği yaratacak olan ekonomik, sosyal, siyasi ve toplumsal koşullar modern çağda ortaya çıkmıştır. Yine bu görüşe göre milletler milliyetçiliği değil, milliyetçilik milletleri yaratır.⁶

Etno-sembolcü yaklaşımda ise modern milletlerin oluşumu etnik geçmişlerine bakarak geniş bir zaman dilimi çerçevesinde ele alınmaktadır. Etnik kimlik oldukça dayanıklı bir olguyu temsil etmiş ve tarihin getirdiği her türlü tuzağa karşı ayakta kalmayı başarmıştır. Bu görüşe göre oluşan modern milletler de bu dayanıklı etnik kültürlerin gölgesinde şekillenmiştir. Geçmişten günümüze gelen töreler, mitler ve semboller günümüz milliyetçiliğinin mahiyetini belirlemiştir. Etno-sembolcü yaklaşımı benimseyenleri, ilköçi yaklaşımıcılardan ayıran en önemli nokta ise, etno-sembolcülerin milliyetçiliği modern çağın geçmişle birleştiğinde ortaya çıkan bir ürün olarak açıklamasıdır. Bu yaklaşımı benimseyenler arasında, John Armstrong, John Hutchinson ve Anthony D. Smith öncü konumda yer almaktadır.

Anthony Smith'e göre etno-sembolcü yaklaşımın avantaj sağladığı üç önemli yönü bulunmaktadır. Birincisi bu yaklaşımın, yeterli koşullar oluştuğunda hangi halkların milliyetçi hareketlere öncülük edeceklerini ve bu hareketlerin nasıl şekilleneceğini açıklamamıza yardımcı olacağını düşünmesidir. İkincisi, bu yaklaşımın geçmiş anıların, sembollerin, mit ve törelerin milliyetçiliğin oluşmasında

---

³ Özkırımlı, a.g.e, S.81

⁴ Karl Deutsch, **Nationalism and Social Communication**, 1955

⁵ Elie Kedourie, **Nationalism**, 1960

⁶ Özkırımlı, a.g.e, S.102-103

ve şekillenmesindeki rolünü açıklamamıza yardımcı olacaktır. Diğer bir deyişle milliyetçilik kavramı çoğu zaman kendi dilinde eğitim, yine o dilde televizyon kanallarının yayın yapması, kutsal mekânların korunması gibi sembolik kavramların peşinden koşmaktadır. Bu yüzden modernist ve materyalist yaklaşımlar bu konuları yeterince açıklayamamaktadır. Kolektif anların ve geçmişin gücünü de açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar. Üçüncüsü etno-sembolcü yaklaşım milliyetçilik kavramının nasıl bu kadar büyük ve geniş bir halk kitlesi desteğini arkasına aldığı açıklandı bizlere yardımcı olacaktır.⁷Bu yaklaşımı benimseyen diğer bir isim de John Armstrong'dur. Armstrong'un milliyetçilik üzerine yaptığı çalışmaları topladığı ve 1982 yılında yayımlanan "Nations Before Nationalism" adlı eseri literatürde büyük bir yankı uyandırmıştır. Armstrong eserinde modern çağ öncesini, Hristiyan ve İslam uygarlıklarını incelemiş ve bu uygarlıklarda etnik yapının nasıl oluştuğu konusuna değinmiştir. Ayrıca yazar milletlerin gelişim süreçlerini antik çağlara kadar uzanan çok geniş bir zaman diliminde el almıştır.⁸

Smith milliyetçiliğin oluşumunu 5 farklı süreç üzerinden analiz etmiştir. Birincisi, milleti kurma ve ulus-devlet olarak ayakta kalma süreçleri. İkincisi bir millete tabi olma bilincinin oluşması. Üçüncüsü millete ait sembollerin (dil,din, vs...) oluşması. Dördüncüsü milli iradeye dayalı, milli hedeflerin, ideolojilerin ve kültürel doktrinlerin benimsenmesi. Beşinci olarak da, milletin benimsemiş olduğu hedeflerini (milli iradeyi) harekete geçirecek toplumsal bir hareketin oluşması.⁹

Arap milletinin kadim bir etnik kimliğe sahip olmasından dolayı ve etno-sembolcülük modern milliyetçilikle kadim millet anlayışını birleştiren bir sentez sunduğu için bu teori Arap milliyetçiliğini açıklamakta temel referans noktası olarak kullanılacaktır. Arap milliyetçiliği özellikle Batı toplumlarının tatbik ettiği modern milliyetçilik mefhumundan bir hayli farklıdır. Her şeyden önce toplumların farklı tarihsel zamanları vardır ve Batı'dakilerin aksine Arap milliyetçiliği geç modern dönemde ortaya çıkmış bir milliyetçilik formudur. Bunun yanında milliyetçilik Arap toplumlarında sömürgecilik itici gücüyle kendine vücut bulabilmiştir. Yani modern

⁷ Anthony D. Smith, "Opening Statement Nations and their Pasts: Nations and Nationalism", 2.3, 1996,S. 362

⁸ B.k.z., John Armstrong, **Nations before Nationalism**, Chapel Hill: University of North Carolina Press,1982.

⁹ Anthony D. Smith, **National identity**. University of Nevada Press, 1991,S. 72

döneme ek bir de sömürgecilik döneminin yani dış itici gücün rolü vardır. Bu yüzden Arap milliyetçiliği pek çok üçüncü dünya ülkesinde olduğu gibi sömürgecilik karşıtı bir hareket olarak baş göstermiştir. Fakat Arap milliyetçiliğinin devletlerin milli kimliği oluşturduğu pek çok üçüncü dünya ülkesinin aksine kadim bir etnik kimlik geçmişi de vardır. Dolayısıyla, Arap milliyetçiliğinin ürettiği semboller geçmişten beslenen kolektif Arap kimliğinin bir tezahürüdür. Suriye’de Baas partisiyle birlikte kurumsal bir kimlik kazanan Arap milliyetçiliği de benzer bir sürecin parçasıdır. Arap kavmi uzun vadeli zaman dilimine yayılmış bir kültürel mirasa ve köklü bir tarihe sahip olduğu için Suriye’de Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkışı ve Baas partisine kadar olan değişim ve dönüşümü tarihçi yazar Fernand Braudel üç katmanlı zaman anlayışı uyarınca açıklanacaktır. Braudel, tarihsel çalışmalarında geçmiş zamanı, zamanın kronolojik gerçekleri arasından bilinçli tercihler yaparak uzun ve kısa zaman dilimlerini ayırmıştır.¹⁰

Bu bağlamda Braudel’in üç katmanlı zaman anlayışına göre, üç farklı tarihsel zaman vardır. Bunlardan ilki, kısa zamana vurgu yapan ve olay tarihi dediği günlük olayların zamanıdır. Bir diğer deyişle farkındalıklarımızın geliştiği ve hızlı bilinçlenmemizin zamanıdır. Aynı zamanda bu süreç gazetecinin ve kronikçinin de zamanıdır.¹¹ İkincisi, Braudel’in konjonktür ya da “devre arası anlatısı” adını verdiği, on, yirmi ve elli yıllık tarihsel zamanları kapsayan orta vadedir.¹² Son olarak Braudel’in uzun zaman olarak tanımladığı tarihsel zaman ise yüz yılları içerisinde barındıran genel bir tarih zamanıdır.

Braudel’in üç katmanlı tarih anlayışına göre Suriye’deki Arap milliyetçiliğinin ve Baas’ın milliyetçiliği ön plana çıkarmasını tetikleyen olaylar bir bütündür ve aynı tarihsel konjonktürde yer alan günlük ilişkiler yumağından ibarettir. Bu yüzden tezin ilk bölümünde Suriye’de Arap milliyetçiliğinin çıkmasına zemin hazırlayan temel olaylar ve hadiseler Braudel’in kısa ve orta vadesi uyarınca ele alınacaktır.

II. Bölümde Baas partisinin nasıl iktidara geldiği ve Arap milliyetçiliğini nasıl kurumsallaştırıldığı ele alınmıştır. III. Bölümdeyse Arap milliyetçiliği ideolojisiyle ve

---

¹⁰ Fernand Braudel, **Tarih Üzerine Yazılar**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, II. Baskı, Ekim 2016, Ankara, S. 52

¹¹ Braudel, a.g.e, S. 53

¹² Braudel, a.g.e, S.55

“Sonsuz Misyona Sahip Tek Arap Ulusu” şiarıyla yola çıkan Baas partisi ve kurucularının bir önceki tarihsel konjonktürden edindikleri tecrübeleri Suriye’nin dış politika faaliyetlerine nasıl yansıtıkları ele alınmıştır. Diğer bir ifadeyle Arap milliyetçiliğiyle Suriye’nin dış politika eylemleri arasında neden sonuç ilişkisi kurulmuştur.

Tezin birinci bölümünde Baas partisi kurulmadan önce Ortadoğu coğrafyasında ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde Arap milliyetçiliğinin tohumlarının atılmasında katkı sağlayan bir dizi olaylara yer verilmiştir. Bu olaylar zinciri kronolojik bir sıralamayla tarihin sayfalarında yer ederken tüm Arap ümmetinde milliyetçi duyguların yeşermesine sebep olmuştur. Ortadoğu’nun sorunlu coğrafyasında yaşanan bu olaylar aslında Avrupa’da patlak veren milliyetçilik, özgürlük, feodalizm ve emperyalizme karşı gelişen eylemlerden etkilenmiştir ve bir rüzgâr esintisi gibi Ortadoğu ülkelerini de sarmıştır. Önceleri Osmanlı hükmü altında yaşamaktan pek de şikâyetçi olmayan Arap ümmeti Avrupa’dan esen bu milliyetçilik ve isyan eylemleri nedeniyle, Arap ümmetinin kimliği ve geleceği ile ilgili endişe duymaya başlamıştır. Özellikle II. Abdülhamid döneminde Osmanlı’nın da zayıflamasıyla, Arapların endişeleri artmış ve Osmanlı’nın Arap ümmetine adil davranmadığı hatta Arap kimliğinin ve dilinin yok olma tehlikesinde olduğu fikrine kapılmıştır. Ayrıca Osmanlı’yı İslamiyet’in yozlaşmasından sorumlu tutmuş ve Arap ümmetine karşı izole edici politikalar izlemekle suçlamıştır. Bunlara ek olarak Osmanlı’nın uyguladığı yüksek vergiler ve baskıcı politikalar, Araplar arasında Osmanlı hükmü altında haksızlığa uğradıkları fikrinin oluşmasına neden olmuştur. Böylece Arap toplumlarında, etnik kimliğe bağlılık ve milliyetçilik fikirleri gelişmeye ve yayılmaya başlamıştır. Avrupa ülkelerinin Osmanlı üzerinde ve özellikle de Suriye, Lübnan ve Kudüs’te Hristiyan Araplar üzerinde izledikleri misyonerlik faaliyetleri sonucunda da Avrupa’da kendini gösteren milliyetçilik akımları Arap toplumlarını da etkisi altına almıştır. II. Abdülhamid çıkan isyanları ve milliyetçilik hareketlerini bastırmak amacıyla İslamiyet’in önemini vurgulayan İttihad-ı İslam (Pan İslamizm) politikaları uygulamaya başlamıştır. Fakat Hilafetin peygamber soyundan gelen Arap kökenli bir halifeye ait olması gerektiğini savunan bazı Arap reformcularını ikna etmekte başarılı olamamıştır ve o dönemde milliyetçi hareketlere liderlik eden birçok Arap aydınının

ortaya çıkmasına neden olmuştur. İlerleyen dönemlerde bu aydınların başlattığı milliyetçilik ve isyan hareketlerini bastırmak amacıyla Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın izlediği reformcu politikalar da Arap milliyetçiliğinin gelişmesine neden olmuştur. Mehmet Ali Paşa bu reformları Mısır ve özellikle Suriye'de uygulamıştır. Önceleri Mehmet Ali Paşa'nın varlığından rahatsız olmayan Suriye halkı ilerleyen dönemlerde Mehmet Ali Paşa'nın ve oğlu İbrahim Paşa'nın uyguladığı baskıcı politikalar ve ek vergiler sonucunda aynı zamanda Mehmet Ali Paşa'nın II. Mahmut gibi modernleşmeye ve Batıya yakınlaşmasından dolayı Suriye'de zaman zaman isyanlar ve başkaldırıları meydana gelmiştir. Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında katkısı bulunan bir diğer olay da I. Dünya savaşına girilmeden önce yaşanan olaylar zinciridir. Bunların en önemlisi de Cemal Paşa'nın Suriye'deki isyanları bastırmak amacıyla yürütmüş olduğu politikalar ve idamlardır. Bu olaylar Araplar arasında nefret duygularının yeşermesine sebep olmuş ve milliyetçilik hareketlerinin bir adım daha ilerlemesine sebep olmuştur. İlerleyen yıllarda I. Dünya savaşı sonrasında Arap dünyasının İngiltere ve Fransa arasında bölünmesi ve Mekke şerifi Hüseyin'in isyanı da Arap ümmetinin birlik yolunda attığı sloganların artmasına ve milliyetçilik hareketlerinin ivme kazanmasına neden olmuştur.

Tezin ikinci bölümünde ise tohumları atılmış olan Arap milliyetçiliğinin evrim geçirerek kurumsal bir kimlik kazanması ve Baas partisinin Arap ümmetinin birliği yolunda verdiği mücadeleye yer verilmiştir. Baas partisi bir yandan Arap ümmetinin birliği ve bağımsızlığı için mücadele ederken bir yandan da kendi çıkarlarını koruma yoluna gitmiş ve iktidarı ele geçirmenin yollarını aramaya koyulmuştur. Bu uğurda çoğu zaman gerçek hedefleri olan Arap milliyetçiliği ve birliği yolunda verdiği mücadeleden de geri kalmıştır. Bu anlamda II. Bölümde Baas partisinin kurulma aşamalarından önce Suriye'de var olan ve Baas'ın kurulmasına ışık tutan ve öncülük eden partilere ve siyasi ortama yer verilmiştir. Daha sonra Baas'ın kurulmasında emeği olan ve önderlik eden kurucularından bahsedilmiştir. Baas'ın ideolojisinin, şiarının ve hedeflerinin anlatıldığı bölümden sonra Baas partisinin organizasyon yapısı ve tüzüğü ele alınmıştır. Suriye'de Baas partisinin temellerinin atılmasıyla kimlik kazanan milliyetçilik hareketleri yine Suriye'de yaşanan askeri darbelerden de etkilenmiştir. Suriye'nin iç politikasının şekillenmesinde oldukça etkili olan askeri darbeler sonucunda milliyetçi hareketler zaman zaman bastırılmış olsa da yeraltından gizlice

faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Suriye’de yaşanan askeri darbeler, politik düzensizlikler, ekonomik sıkıntılar, yolsuzluklar ve dış güçlerin iktidar oyunları çoğu zaman Baas partisini çelişkide bırakmış ve kararsız bir tavır izlemesine neden olmuştur. Sonuç olarak kuruluş yıllarında oldukça önem arz eden Arap birlik ve beraberliği ayrıca milliyetçilik duyguları zaman zaman sekteye uğramıştır. Baas kurucularından Michael Aflak’ın temellerini attığı Arap milliyetçiliği ve birliğini yansıtan parti ideolojisi çoğu zaman Aflak’ın düşünsel teorilerinin ve güçlü kaleminin sözde kalmasına yol açacak politikalarla yıpratılmıştır.

Buraya kadar yer alan bölümde Arap milliyetçiliğinin Osmanlı son dönemlerinde filizlenmesi, daha sonra ilk kuşak Arap aydınları tarafından geliştirilmesi ve ilerleyen dönemler de evrim geçirerek kurumsal bir kimlik kazanmasına yer verilmiştir. Etno-sembölcü yaklaşım uyarınca bu evrimleşme süreci aynı zamanda modernleşme sürecini de kapsamaktadır. Bu gelişim ve modernleşme evresi sonucunda Baas partisinin oluşumu bu değişim sürecinin meyvesi olarak değerlendirilebilir.

Tezin son bölümünde ise Baas partisinin iktidara gelmesiyle gelişen dış politika olayları, Arap milliyetçiliği ve birlik yolunda verdiği mücadelenin dış politika eylemlerine nasıl yansıdığı ele alınmıştır. Bu olayların en önemlilerinden sayılan Bağdat Paktının kurulması, Süveyş Kanalı Krizi ve Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin (BAC) kurulması dış politika gelişmelerinde büyük rol oynamıştır. İlerleyen süreçler de ise Baas Partisinin Cemal Abdülnasır ile girdiği mücadeleye yer verilmiştir. Önceleri aynı ideolojik temel altında birleşen Mısır ve Suriye Arap Birliği, birlik adına atılmış ilk ve en önemli adım olarak görülse de ilerleyen süreçte bu birleşme Baas ve Nasır’ın çıkar savaşına dönmüş ve Arap ümmetinin birlik yolunda verdiği mücadelesinden sapmıştır. Nasır’ın kendi çıkarlarını ön plana çıkartması ve Mısır’ın önde gelenlerine Arap Birleşik Cumhuriyeti çatısı altında yetkiler vermesi ve önemli konumlara yerleştirmesi Suriyelileri oldukça rahatsız etmiş ve dışlanmış oldukları fikrine kapılmalarını yol açmıştır. Bu gelişmeler sonucu birlik dağılmıştır. Bu yüzden bu bölümde birliğin bozulma sebeplerine yer verilmiş ve Baas’ın da bu birliğin bozulmasındaki rolü ele alınmıştır. O dönemde iktidarı ele geçiren Baas partisinin iktidarda kalma mücadelesi yolunda izlediği politikalar ve bu politikaların Arap

milliyetçiliğini nasıl etkilediğine de yer verilmiştir. Arap birliğini ve milliyetçiliğini etkileyen diğer önemli bir dış politika olayı ise Filistin davası ve bu yolda İsrail'e karşı izlenen politikadır. Bu bağlamda 1948 ve 1967 yılları, Arap-İsrail savaşları ele alınmıştır. Bu savaşlar Arap ümmetinin tek çatı altında birlik ve beraberlik yolunda tekrar birleşmesini sağlamıştır. Her ne kadar her defasında Araplar bu savaşlardan mağlup çıkmış olsa da, bu savaşları Arap birliği mücadelesi yolunda Arap ümmetinin aynı çatı altında birleşebilecekleri yönünde atılmış önemli bir adım olarak değerlendirmek mümkündür. Baas Partisi de Filistin davasını her daim desteklemiş ve Filistin'in geri alınması hususunda diğer Arap devletleriyle ortak bir politika izlemiştir.

Tezin son kısımlarında Baas'ın Türkiye, Sovyetle Birliği ve ABD ile ilişkilerine yer verilmiştir. Türkiyeyle yaşanan sorunlar Baas'ın dış politikadaki olumsuzlukları ülke içinde milliyetçiliğe tutunarak nasıl baş ettiğini göstermek adına önemlidir. Türkiye ile yaşanan problemler komşu bir ülkenin ya da komşu ötekinin milliyetçiliği güçlendirmede nasıl önemli etkileri olabileceğini göstermek için kullanılmıştır.

Baas partisinin Sovyetler Birliği ve ABD ile olan ilişkileri ise iki hegemon güç arasında hem denge kurmak hem de partinin çıkarlarını korumak üzerine kuruludur. Sovyetlerle olan ilişkiler kimi zaman özellikle ABD'yi dengelemek için sosyalist uluslararasılık ile Arap milliyetçiliği arasında nasıl bir uzlaşmaya gidildiğini açıklamaktadır. ABD ile olan ilişkiler kısmı ise Arap milliyetçiliğinin Batılı bir hegemonla mücadele de kimi zaman nasıl göz ardı edildiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın vardığı sonuç Baas Partisi Arap milliyetçiliği yolunda verdiği mücadelesinde Aflak'ın temellerini attığı ilk ilkelerinden iktidarı ele aldıktan sonra oldukça saptığıdır. Parti iktidar mücadelesine girmiş ve kendi çıkarlarını kollayacak politikalar izleme yoluna girişmiştir. Çoğu zaman da Baas'ın temellerini attığı 'Sonsuz Misyona Sahip Tek Arap Ulusu' sloganından uzaklaşmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAAS ÖNCESİ SURIYE’DE SİYASİ ORTAM

1.1. Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde Büyük Suriye: Arap Milliyetçiliğinin Ortaya Çıkmasını Tetikleyen 19. Yüzyıl Olayları ve Fikir Akımları

Osmanlı İmparatorluğu dört yüzyıl süren hükmü boyunca Arap topraklarında da hâkimiyet kurmuş, İslamiyet’e ve ümmet kavramına sadık kalmıştır. Bu sadakati ve bağlılığı nedeniyle Arap Müslümanların çoğu da Osmanlı imparatorluğunun meşruluğunu ve Osmanlı tarafından yönetilmeyi kabullenmiştir. Osmanlı imparatorluğu Özellikle 19. yüzyılda çeşitli din ve mezheplere mensup Arap toplumlarının yaşadığı bölgelerin çoğunda egemenlik kurmuş ve Arap nüfusunu yönetimi altına almıştır. O dönemde Lübnan, Ürdün ve Filistin’i kapsayan Suriye (Bilad-ı Şam) vilayeti, Bağdat, Basra ve Musul Irak vilayeti, Mısır; Trablusgarp (Libya), Tunus ve Cezayir ‘‘Garp Ocakları’’ ve Yemen’in de yer aldığı Arabistan Yarımadası, Osmanlı’nın hükmettiği Arap eyaletlerini kapsamaktaydı. Bugün Ortadoğu diye anılan bölge 16. yüzyılın başlarında Safeviler ve Memlükler’le girişilen savaşlar sonucunda Osmanlı yönetimine geçmiştir. Bölge yaklaşık 400 yıl süren Osmanlı idaresinden sonra da İngiliz ve Fransız (anda) yönetimine geçmiştir.¹³ Arap topraklarının Osmanlıya katılması Osmanlı kültür ve medeniyetinin gelişmesine katkıda bulunmuş çeşitli dil, din ve kültürü barından toplumları yönetimine alan Osmanlı’nın, büyük imparatorluk kurma yolundaki mücadelesine katkı sağlamıştır.

Kuruluşundan hemen sonra etnik, dini ve kültürel açıdan farklı olan toplumları hâkimiyeti altına alan Osmanlı devleti, bu farklı toplulukları dinlerine ve mezheplerine göre kendine has bir idari sistem içerisinde gruplaştırmıştır. Bu sistemi de ‘‘millet sistemi’’ olarak adlandırmıştır. Bu sistem Osmanlı hâkimiyeti altında yer alan toplumların dini cemaatlere göre bölünmesi ve milletin ya da bu dini cemaatin dışında olan toplumların yok sayılması anlamını taşımaktaydı.¹⁴ Müslüman toplumların

¹³ Davut Hut, ‘‘Osmanlı Arap Vilayetleri, Arabizm ve Arap Milliyetçiliği’’, Vakarıüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi 1 (2016): 105-150., 2016, S.3.

¹⁴ Zekeriya, Kurşun, **Yol Ayrımında Türk-Arap İlişkileri**. Vol. 30. İrfan Yayınevi, 1992.

kültürel ve etnik farklılıkları göz ardı edilmiş tek bir millet ve imparatorluğun en önemli unsuru olarak kabul edilmiştir. Bu sisteme göre gayri Müslim tebaanın her kesimine dini özelliklerine göre haklar verilmiştir. Bunların hepsi dini ve kültürel özerkliğe sahip ve kendi şahsi hukuki meselelerinde kendi ruhani sistemlerinin idaresine tabii olmuşlardır.

Osmanlı'nın Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra hızlı bir çöküş ve gerileme dönemine girmesinin getirmiş olduğu olumsuzluklardan Arap toplumları da nasibini almıştır. Her ne kadar Tanzimat reformları Osmanlı'nın yönettiği Arap eyaletlerinde önemli düzenlemeler ve yenilikler sağladıysa da yaklaşık 300 yıl süren ortak yaşam, toplumsal ve siyasi uyum bozulmuştur. Stephen Hemsley Longrigg'e göre 300 yıl süren Osmanlı hükümdarlığı boyunca Suriyeliler devlette önemli pozisyonlarda yer almamış, uygulanan yüksek vergilerden ve adaletsizliklerden şikâyetçi olmuşlardır.¹⁵ Bu durum Arap toplumları arasında huzursuzluğa sebep olmuştur. Bu huzursuzluk, önceleri Osmanlı hükümdarlığını kabul etmiş ve meşru görmüş Arapların düşüncelerinde değişikliğe neden olmuş ve adalet ve hakkaniyet kavramlarının sorgulanmasına yol açmıştır. Osmanlı'nın zulmüne ve haksızlıklarına maruz kaldıkları fikrine kapılan Arap toplumlarında milli bilincin tohumları bu dönemlerde atılmaya başlamıştır. Bazı Arap reformculara göre Osmanlı'nın son dönemlerinde çıkarları gereği Osmanlı'yı bölmek, geniş topraklarına ve mülklerine el koymak amacıyla baskıları artıran Avrupa devletleri karşısında yenik düşen "Hasta Adam" Osmanlı, Arap toplumlarıyla ilgili politikalarında her hangi bir çaba harcamamış, tersine ekonomik ve entelektüel izolasyon çabasına girişmiş ve adaletsiz istismarcı uygulamalarını sürdürmeye devam etmiştir. Bu görüşü savunanlar arasında İbrahim El Yazıcı, Necip Azuri, şair gazeteci ve yazar Faris El-Şidyak,¹⁶ gibi Arap reformcuları yer almaktadır.

Bu görüşe göre Osmanlı'nın Araplara karşı izlediği bu ihmalkâr, dışlayıcı ve izole edici tutum, aynı zamanda feodal ve kabile liderlerini güçlendirerek alt ve köylü sınıflarını ezmek ve bastırmak için de kullanılmıştır. Dolayısıyla İslamiyet'in

¹⁵ Stephen Hemsley Longrigg, **Suriye Wa Lübnan Tahta Al-İntidab Al-Faransi, Suriye ve Lübnan Fransız Mandası Altında**, çev: Bayyar Akil, Dar Al-Hakika, Beyrut, s.24.

¹⁶ Modern Arap edebiyatının önde gelen temsilcilerinden olan şair, gazeteci ve yazar Faris eş-Şidyak, Arapların kültürel bağımsızlığı temasını ilk ileri süren kişilerden biriydi. Şidyak ve 1861-1884 yılları arasında İstanbul'da yayımlanan Arapça gazetesi el-Cevâib için bkz. Atilla Çetin, "Faris eş-Şidyak", DİA, XII, 168-170; aynı müellif, "el-Cevâib", DİA, VII, 435-436; aynı müellif, "el-Cevâib Gazetesi ve Yayını", İÜEF Tarih Dergisi, sayı: 34, 1984, s.475-484.

yozlaşmasından Osmanlı'nın sorumlu olduğunun öne sürüldüğü düşünce tarzı giderek yayılmaya başlamıştır. Hatta birçok Arap aydınının ilerleyen kısımlarda değinileceği üzere eserlerinde Arap Ümmetinin Osmanlı hükmü boyunca tam bir atalet ve az gelişmişlik içerisinde bir yaşam tarzı benimsediklerini, bu durumun da aslında çeşitli faktörlerden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Osmanlı hâkimiyetinin son yılları Arap dünyasının bölünmesine ve küçük devletlerin ortaya çıkmasına sebep olan Abbasi döneminin sonlarında yaşanan zayıflık ve çöküşün bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir. Genel olarak bakıldığında Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında aslında Osmanlı'nın zayıflığı ve yönetimdeki yetersizliklerinin yanı sıra, Vehabilik hareketinin güçlenmesi, Napolyon'un Mısır'ı işgali, Mehmet Ali Paşa isyanı, Avrupalı sömürge güçlerinin ve misyonerlik girişimlerinin Arap toplumlarında yayılması, dolayısıyla Avrupa kültürünün ve modernleşme sürecinin Arap toplumuna nüfuz etmesi gibi faktörlerle Arap bilincinin farklı yönlere çekilmesine ve Osmanlı kültüründen uzaklaşmasına neden olmuştur.¹⁷ Etno-sembolcü perspektiften, Arap milletinin modern formasyonu, milletin kadim geçmişine atıfta bulunan ve geniş bir zaman dilimi çerçevesinde olgunlaşan bir milliyetçilik türüdür. Yine etno-sembolcülüğün ışığında Arap milliyetçiliği yeterli koşullar oluştuğunda Suriye'de Baas partisi ile kendisine yeni bir alan bulabilmiştir. Modern Arap milliyetçiliğinin hem bir devletin yönetici eliti tarafından yeni ülkenin hamurunda birleştirici bir ideoloji olarak kullanılmasında hem de toplum nezdinde karşılık bulabilmesinde Smith'in bahsettiği yeterli koşulların sağlanması oldukça önemlidir. Bu yüzden Baas partisinin kurulmasına yol açan süreçte Arap milliyetçiliğinin olgunlaşması için yeterli koşullara nasıl ulaştığı Osmanlı'nın son dönemi ve Fransız manda yönetimini içine alan Braudelci orta vade çerçevesinde bir siyasi tarih anlatıya açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1.1. II. Abdülhamid Dönemi

1876 yılında II. Abdülhamid iktidara geldiğinde Osmanlı Avrupa devletleri tarafından baskı altına alınmış, zayıflatılmış ve çökertilmiş durumdaydı. Avrupa devletleri Osmanlı üzerinde çeşitli misyonerlik faaliyetlerine girişmişlerdi. Özellikle

---

¹⁷ Hut, a.g.m,S.1

Suriye, Lübnan ve Kudüs'te kendini gösteren bu faaliyetler sonucunda Hristiyan Araplar, Avrupa da kendini gösteren ve Balkan ülkelerinin Osmanlı'dan ayrılmasına sebep olan milliyetçilik akımından etkilenerek kendi topraklarında da bu fikri yaymaya çalışmışlardır. Avrupalılar da bu durumdan yararlanarak Osmanlı'nın içişlerine müdahale etmeye başlamışlardır.¹⁸ Osmanlı devletine karşı çıkan, Osmanlı Devleti aleyhinde ilanlar asan ve o dönem ortaya çıkan çeşitli dernekler vasıtasıyla Arap milliyetçiliğini yaymaya çalışan Arap Hristiyanları âdemi merkezîyetçilik fikrini benimsemişlerdir.¹⁹

II. Abdülhamid'in uğraşması gereken dış politika sorunlarının yanı sıra iç politikayla ilgili de alması gereken tedbirler ve önemli kararlar vardı. Bunların en önemlisi de kuşkusuz Arap milliyetçiliğinin Avrupa devletlerinin kışkırtmasıyla yayılmaya başlamasıydı. Öncelikli hedefi gittikçe yayılmaya başlayan Arap milliyetçiliğini savunan derneklerin önüne geçilmesiydi. Ayrıca Abdülhamid vilayetlerdeki idarenin gittikçe merkezden uzaklaştığının da farkına varmıştı. Arapların bir Arap Halifeliği kurma planlarının olduğundan da şüphelenmeye başlayan Abdülhamid, akılcı bir iç politikayla Arapları kazanmaya çalışmış ve bu doğrultuda Arapların ileri gelenlerine pahalı hediyeler vermek, önemli askeri ve idari görevler de yer almalarını sağlamak gibi yöntemleri kullanmıştır. Böylece Arapların devlete sadık kalmalarını sağlamayı hedeflemiştir. Arap toplumlarını etkilemek için uyguladığı en önemli yöntem ise kuşkusuz İttihad-ı İslam (Pan İslamizm)'dir.

İttihad-ı İslam 19. yüzyıl'ın sonlarında kendini gösteren bir harekettir. 1870'li yıllarda ortaya çıkan bu fikir II. Abdülhamid döneminde bir politika olarak benimsenmiştir. O dönemde Avrupa ve Balkanlar da bir pan akımı zaten mevcuttur. Fakat yayılmacılık ve olumsuz çağrışımlar ifade eden bir ibaredir. Bu yüzden Panislamizm ibaresi o dönemde Avrupalı gazeteciler tarafından Abdülhamid'i karalamak için kullanılmış ve Abdülhamid'in izlediği politika bir birleştirme hareketi olarak lanse edilmiştir. Oysa Abdülhamid yayılmacı bir politika benimsememiş,

¹⁸ Selçuk Günay, "II. Abdülhamid Döneminde Suriye ve Lübnan'da Arap Ayrılıkçı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri" **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C:17,S. 53

¹⁹ Ömer Osman Umar, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, S.139

ülkesini ve iktidarını dış güçlere karşı korumayı amaçlamış ve İslam âlemi içinde siyasi bir birlik kurmayı hedeflemiştir.²⁰ İslam Birliği fikrinin en önde gelenlerinden birisi o dönemde Cemaleddin Afgani'dir. Afgani bütün hayatını İslam Birliğine ve Batı tehdidine karşı İslam âleminin Batının teknik bilgilerinden faydalanılarak bir savunma birliği kurulmasına adanmıştır. Mısır'ın 1882 yılında işgalinden sonra İstanbul'a gelmiş ve Abdülhamid'le İslamcılık ile ilgili görüşlerini paylaşmıştır.

Abdülhamid'in izlediği İttihad-ı İslam politikaları sonucunda Arap vilayetleri en yüksek konuma gelerek birinci sınıf vilayetler olmuşlardır. Bu vilayetler en iyi yöneticiler tarafından yönetilmiş, memurlara yüksek maaşlar ödenmiş ve bölgedeki imar faaliyetleri hızlandırılmıştır. Bu amaçla Suriye'nin tüm bölgelerine yollar, hastaneler, okullar inşa edilmiş ve tramvay seferleri başlatılmıştır. Yeni camiler inşa edilmiş eskileri ise bakıma alınarak onarılmıştır. Bunlara ilave olarak çocukların eğitimlerine önem verilmiş ve yeni okullar inşa edilmiştir. Bu okullarda iyi eğitim alarak mezun olanlar da devlet dairelerinde görevlendirilmiştir.²¹

Görüldüğü gibi aslında II. Abdülhamid o dönemde çıkan isyanları ve Osmanlı karşıtı Arap milliyetçiliği hareketlerini bastırmak için birçok iktidar ve güç sahibi liderin yaptığı gibi baskı ve şiddet yöntemini benimsememiş, tam tersine Arap dünyasını yanına çekerek iktidarını daha güçlü hale getirip dış güçlerle mücadele etmeyi hedeflemiştir. Bu yolla Arapçılık fikri tamamen yok olmasa bile, bu fikirlerin bağımsızlık ve milliyetçilik hareketine dönüşmesinin ve ivme kazanmasının önü kesilmiştir.

Bütün bunlara ek olarak II. Abdülhamid'in Araplar ve Müslüman toplumlar arasında en önemli bağ olan İslamiyet'in önemini vurgu yapması Arapların Osmanlı hâkimiyetinin meşruluğunu kabullenmeleri için yeterli olmuştur. Fakat bu dönemde Abdülhamid'in izlediği katılımcı politika kamuoyunun aksine bazı Arap reformcularını ikna etmekte yeterli olmamıştır. Onların görüşüne göre Hilafet aslında Osmanlıya değil Araplara aittir. Hilafetin Peygamber soyundan gelen Arap kökenli bir

²⁰ Mahmut Akpınar, "Emperyalizmle Mücadele İç ve Dış Politikanın Bir Enstrümanı Olarak II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti", *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2012, cilt: 36, sayı:2, S.81.

²¹ Muhammed Harb, *Sultan II. Abdülhamid*, Çev: Mustafa Özcan, İstanbul, Özgü Yayıncılık, 2012,S.159

halifeye ait olması, yani Hilafetin Araplarda olması gerektiğini savunmuşlardır. Bu fikirlerin benimsenmesinde ise bazı İngiliz devlet adamları büyük rol oynamıştır. Bunların en önde geleni ise Wilfred S. Blunt'tur. Bu reformcular arasında Sultan Abdülhamid'i zayıflatmak için uğraşan ve bu yolda Ali Şefkati gibi Osmanlı muhaliflerine destek veren Hidiv İsmail Paşa da yer almaktadır.²²

Yine o dönemde kendini göstermiş diğer bir reformcu ise Halepli seçkin bir aileye mensup (1854-1902) Abdal Rahman Al-Kawakibi adlı bir gazeteci yazardır. Al-Kawakibi o dönemde İslamiyet'in yozlaşmasından Osmanlıyı sorumlu tutmuş ve milliyetçi bir tartışmanın başlamasına sebep olmuştur.

Al-Kawakibi gazeteci kimliğiyle ve belediye'deki (memurluk) görevinden dolayı, fikirlerini özgürce açıklama konusunda zorluklarla karşılaşmış, sansürlere maruz kalmış ve dolayısıyla da Abdülhamid'i karşısına almıştır. Sonunda çareyi Mısır'a gitmekte bulmuş ve Kahire'de entelektüel çevrenin ileri gelenleri arasında yer almayı başarmıştır. Böylece Arap milliyetçiliğini ön plana çıkartan fikirlerini daha özgür bir şekilde anlatabilme fırsatı elde etmiştir. Burada Tabâ'i el-İstibdad (Despotizmin Doğası) ve Umm El-Kura (Şehirlerin Anası: Mekke) adlı iki eserinde İslamiyet'in yozlaşmasının arkasındaki sebepleri aramış ve Abdülhamid'in baskıcı politikasını ve yönetimini eleştirmiştir.²³

18. yüzyıl sonları itibarı ve 19. yüzyıl boyunca aslında milliyetçilik Osmanlı coğrafyasında sadece Balkanlara nüfuz edebilen bir ideolojidir. O dönemlerde milliyetçilik Anadolu'da henüz baş göstermemiş sadece kültürel açıdan bir Türkleşme dönemine girilmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru ve 20. yüzyılın başlarında Türk Milliyetçiliği de hızla yükselerek siyasi platformda da kendini göstermiş ve iktidarı altındaki Arap toplumlarını da kuşkusuz etkilemiştir. 1876 yıllarında İmparatorluğun resmi dilinin Türkçe olmasına rağmen, II. Mahmud izlediği akılcı İslamcılık (Pan-İslamizm) temelli politikası sayesinde Arap âlemini bir arada tutabilmiş ve Arapların İmparatorluktan uzaklaşmasının önü kesilmiştir. 19. Yüzyıl'ın sonlarına doğru

²² Gökhan Çetinsaya, "II. Abdülhamid'in İç Politikası: Bir Dönemlendirme Denemesi", Metis, 1998, s. 366

²³ Hani Al-HİNDİ, *Al-Haraka Alkawmiyah Al-Arabiyyah fi Al-Kırn Al-İshrein, Dirasa Siyasiyyah*, (20. Yüzyılda Arap Milli Hareketi, Politik Değerlendirme), Merkez Dirasat Al-Wahda Al-Arabiyyah, Arap Birliği Çalışmaları Merkezi, 2. Baskı, 2015, Beyrut, S.196.

Osmanlı modernleşmesi içinde devleti kurtarma amacıyla ve Türkçülüğü ön planda tutan birçok siyasi düşünce akımları ve dernekler ortaya çıkmıştır. Bu derneklerin en önemlilerinden birisi de İttihat ve Terraki Cemiyetidir. Bu cemiyet ilk defa 1889 yılında Mektebi Tıbbiye-i Şahane öğrencileri tarafından ‘İttihadı Osmani’ (Osmanlı Birliği) adı altında gizli bir teşkilat olarak kurulmuştur. İbrâhim Temo’nun öncülüğünde kurulan cemiyet, Abdullah Cevdet, İshak Sükûti ve Mehmed Reşid gibi üyelerden oluşmaktadır ve daha sonraki dönemlerde İttihat ve Terakki cemiyeti olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. İlerleyen dönemler de cemiyet yurtdışında bulunan Jön Türk hareketlerini de merkezi idaresi altında toplamayı başarmış ve istibdat yönetimini yıkmanın yollarını aramaya başlamıştır²⁴. Başlangıçta Cemiyetin kuruluşundaki temel amaç Osmanlı’nın son dönemlerinde ortaya çıkan zor durumdan Osmanlı devletini kurtararak varlığını sürdürmesi yolunda mücadele vermektir. Fakat daha sonraki dönemlerde cemiyetin daha çok Türkçülük fikrini ön plana çıkartmaya başlaması görülmüştür.²⁵ İlerleyen dönemlerde önemli bir şahsiyet olarak tanınan Ahmed Rıza’nın katılmasıyla da muhalefet hareketleri güçlenmiştir. İttihat ve Terakki cemiyetinin düşünce eğiliminin Türkçülüğe yönelik olduğu ortaya çıkmıştır. 1908 yılına kadar Cemiyet Müslüman ve Gayri Müslimlerin bütünlüğünün korunmasında geri bir adım atmamış, Türk milliyetçiliği fikrini açıkça ortaya atmaktan kaçınmış ve genel bir ifadeyle Türk milliyetçiliğine sıcak ve olumlu baktığını ifade etmiştir. Dolayısıyla öncelikli amacının merkezi otoriteyi güçlü tutarak milliyetçi ve meşruiyetçi fikirlere yaşam hakkı tanımayan II. Abdülhamit’e karşı yeniden anayasal düzenin ve meşruiyetin geri getirilmesi olduğunu açıklamıştır. Bu nedenle Osmanlı topraklarında yaşayan bir kısım azınlık grupları da kendi ayrılıkçı ve milliyetçi düşüncelerine hizmet edeceği düşüncesi içerisinde İttihat ve Terakkiye destek vermişlerdir.²⁶

Önceleri İttihat ve Terakki Cemiyeti fikirlerinden etkilenen Araplar ’da ilerleyen dönemlerde ve kendi milli bilinçlerinin oluşmasıyla da, Türkçülük akımını Arap kimliğine ve milliyetçiliğine karşı bir tehdit olarak görmüşlerdir.

²⁴ Ozan Ömerci, “Jön Türkler ve İttihat ve Terakki”, Tarih Okulu, Eylül-Aralık 2010, Sayı, VIII, S.98

²⁵ Yaşar Semiz, “İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 1.35, 2014, S.217

²⁶ a.g.m., S.223

Dönemin önemli olaylarına değinecek olursak, kuşkusuz en ön sırada Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanı yer almaktadır. Bu olay bölgedeki dengeleri tamamen değiştirmiş ve sadece Osmanlı tebası olan Arap âlemini etkilemekle kalmamış aynı zamanda Batılı ülkeler arasındaki güç dengesinin yeniden şekillenmesine ve Avrupa toplumlarının Akdeniz üzerinde hâkimiyet kurma hayallerinin canlanmasına sebep olmuştur.

1.1.1.1. Kavalalı Mehmet Ali Paşa

Mehmet Ali Paşa Napolyon seferleri nedeniyle alt üst olan Mısır'ın idari yapısı, Osmanlı yönetiminin içinde bulunduğu zorluklar, zayıflıklar ve Mısır'da yaşanan kargaşadan faydalanmıştır. İyi eğitim almamış birisi olmasına rağmen zekâsı, üstün askeri yetenekleri ve komuta gücü sayesinde halkı da yanına almayı başararak Mısır valisi olma unvanını kazanmıştır. Böylece Arap dünyasında ve Osmanlı imparatorluğunda kurmak istediği egemenlik ve liderlik hayallerinin ilk adımını atmıştır.²⁷

Mısır'daki kargaşadan yararlanarak Vali konumuna gelen Kavalalı yönetimi ele geçirince ilk iş olarak bu kargaşadan kurtulması gerektiğini düşünmüştür. Bu yolda ilk olarak Kölemen beyleriyle mücadeleye girmiş ve onları ortadan kaldırmayı başarmış ve 1811'de Mısır'a tam anlamıyla hâkim olmuştur.²⁸

Mısır'da yeni ıslahat hareketlerine girişen Mehmet Ali Paşa öncelikle eğitime önem vererek Avrupa'ya birçok öğrenci göndermiştir. Sadece eğitim alanında değil ayrıca tarım alanında da önemli başarılar sağlayarak ülkenin gelirini de artırmış ve özellikle buğday ticaretinde ülkenin en büyük tüccarlarından olmuştur. Bunlarla da yetinmeyip Batılı eserleri Arapça ve Türkçe basan bir matbaa bile kurmuştur. Bu matbaada yaklaşık 400 kişi çalışmıştır. Fransız teknik desteğiyle kendi modern

²⁷ Mehmet Kocaoğlu, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1831-1841)." **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM** 6.06, 1995,S.197.

²⁸ Yahya Bağçeci, "İsyandan İtaate;Kavalalı Mehmet Ali Paşa Babıali İlişkileri (1841-1849)",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research** Cilt: 7 Sayı: 32 Volume: 7 Issue: 32,S.220

ordusunu kurmuştur. İhtiras sahibi olan Mehmet Ali maalesef Mısır'da elde ettiği başarıyı ve gücü Osmanlıya karşı kullanmıştır.²⁹

Mehmet Ali Paşa Mısır'da yeni reformlarıyla meşgulken, Vehhabi hareketi Arabistan Yarımadasını ele geçirmiş ve hacıların Mekke'ye ulaşmasını engellemiştir. Şam, Halep ve Basra'da da kendini göstermeye başlayan Vehhabi hareketini bastırmak için Babıali Mehmet Ali'yi görevlendirmiştir. Mehmet Ali her ne kadar isteksiz görünse de sonunda hazırlıklarını tamamlayarak Hicaz seferine çıkmıştır. Sonuç olarak (1812) yılında Mekke ve Medine'yi Vehhabilerden kurtararak Hac yolunu açmış ve bu başarısı sonucunda da paşaya gazilik unvanı verilmiştir. Bu başarısı Mısır'ı ayağa kaldırmış ve İngilizlere karşı zafer kazanmasına sebep olmuştur.³⁰

Artık güçlü bir orduya sahip olan Mehmet Ali Paşa Mısır'ı Osmanlı idaresinden ayırarak kendi bağımsız iktidarını kurmak istemiştir. Belki de böylece bütün Arap topraklarını ele geçirerek kendi Sultanlığını kurmak istemiştir. Dolayısıyla bu yolda Osmanlı'yla karşı karşıya gelmiş ve isyana giden yolu açılmıştır. Mehmet Ali Paşa ve dönemin Padişahı II. Mahmut arasında ilk gerginlik 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı sırasında meydana gelmiştir. II. Mahmut Osmanlı ordusuna yardım etmesi için Mehmet Paşa'ya başvurunca Mehmet Paşa birtakım bahaneler sunarak yardım etmeyi kabul etmemiştir. Osmanlı-Yunan savaşı sırasında Mora isyanı patlak verdiğinde de Mehmet Ali Paşanın padişaha sormadan Mora'dan askerlerini geri çekmesi II. Mahmut'un Mehmet Ali'ye karşı tavır almasına sebep olmuş ve kendisine vaat edilen Girit ve Suriye valilikleri verilmemiştir. Bununla da yetinmeyen padişah Mısır valiliğini de elinden almak için çareler aramaya koyulmuştur.³¹

Fakat Mehmet Ali Paşa'nın büyük emelleri arasında Suriye'yi de almak vardı. Padişahın kendisine karşı komplo düzenleyeceğini sezen ve duyumlar alan Mehmet Ali bu sefer de Suriye'ye yönelmiştir. Çünkü Sudan ve Suudi Arabistan da dâhil olmak üzere bütün Arap âlemine hâkim olup büyük bir güç olmak istemiştir. Asıl amacı bu yolda belki de yavaş yavaş bütün Anadolu'ya hâkim olmaktı.

²⁹ a.g.m.,S.221.

³⁰ Sebahattin Samur, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın (1770-1849) Sosyal Politikaları;Mısır ve Diğer Osmanlı Eyaletlerindeki Etkisi", Bilimname: Düşünce Platformu 2007.2,2007, S. 133

³¹ a.g.m.,Kocaoğlu,S.199.

Suriye işgali için en uygun zamanı kollayan Mehmet Ali Paşa, Osmanlı'nın Mora ve Cezayir'i kaybetmiş olması ve büyük kayıplar vermesi ve ayrıca Avrupalıların kendi meseleleri ile meşgul oldukları bir döneme denk gelmesi sebebiyle Suriye'yi işgal etme kararı alır. Ayrıca Mehmet Ali Paşa'nın bu kararı almasında önemli olabilecek bir diğer detay Suriye'de o dönemde iç isyanlar patlak vermesidir. Oğlu İbrahim Paşa'yı 24.000 kişilik bir ordunun başında Akka'ya yollayan Mehmet Ali Paşa, sonuç olarak 1832'de bütün Suriye'yi işgal eder. Bu duruma öfkelenen II. Mahmut Osmanlı ordusunu Hüseyin Paşa komutasında Mehmet Ali Paşa ile savaşması için yollar. Fakat Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa 29 Temmuz 1832'de Beylan'da Osmanlı ordusunu yenilgiye uğratarak Toroslara geçer ve Anadolu'ya girer.³²

Böylece İbrahim Paşa hâkimiyeti ele geçirmiştir. Her hâkimiyeti ele geçiren güçlü lider gibi o da ilk iş olarak bölgedeki asayişini sağlamıştır. Sonra da babası Mehmet Ali Paşa'nın yolundan giderek modernizasyon çalışmalarına girişmiştir. Tarımsal ve ticari hayata yenilikler getirerek halkı ipek böceği yetiştirmeye teşvik etmiş ve bölgede dut ağacı dikilmesini sağlamıştır. Yine babasının Mısır'da yaptıklarını örnek alarak burada da feodal yapıyı yıkmaya çalışarak halkı silahsızlandırmaya çalışmıştır.

Bu durumdan oldukça rahatsız olan Osmanlı çareyi Avrupa ülkelerinden yardım almakta bulmuştur. Avrupa ülkeleri açısından konuyu değerlendirirsek, kendi çıkarları doğrultusunda hareket edecekleri açıkça ortadadır. Fransa aslında başından beri Mehmet Ali Paşa'yla iyi ilişkiler kurmuş, ordusundaki subayların eğitimi ile ilgilenmiş ve teknik destekte katkıda bulunmuştur. Bu durumda Fransa'nın Osmanlı Mehmet Ali Paşa'ya destek verdiğini söyleyebiliriz. Mehmet Ali Paşa'nın da İngiltere'ye karşı Fransa gibi güçlü bir Avrupa devletinin dostluğuna ihtiyaç duyması gayet mantıklı görünmektedir.³³

Osmanlı açısından baktığımızda ise Rusya Mehmet Ali Paşa isyanını yakından takip eden ve Osmanlı'ya en çok destek olan ülkedir. Çünkü Rusya'nın her daim en

³² Sander, a.g.m,s.120.

³³ Kocaoğlu, a.g.m., s. 201.bkz. Alan Palmer, **Osmanlı İmparatorluğu: Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, Çev: Belkıs Çorakçı Dişbudak, 6. Baskı, Acar Matbaacılık, Medya Holding,1997. S.112-114.

büyük hayali olan Akdeniz'i ele geçirmek ve boğazlara hâkim olmaktır. Bu hayalini de güçlü bir Mehmet Ali Paşa iktidarı yerine zayıf ve hasta Osmanlı ile gerçekleştirmesi daha kolay görünmekteydi. Dolayısıyla Mehmet Ali Paşa'dan kurtulma yolunda Osmanlı'nın yanında yer almıştır. İngiltere'ye gelince ezeli rakibi Fransa'nın Mehmet Ali Paşa'ya verdiği destekten oldukça rahatsız olmuştur. Çünkü İngiltere Akdeniz üzerindeki deniz üstünlüğünü korumak ve çıkarlarına zarar verecek her türlü sorundan kurtulmak istiyordu. Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'daki üstünlüğü Hindistan deniz ve kara yolunu tehdit ettiği için Mehmet Ali Paşa'nın isyanını olumlu karşılamıştır.

Osmanlı'nın yardım çağrısına ilk önce Rusya'dan cevap gelmiştir. Rusya 5000 kişilik ordusunu İstanbul'a yollamış, İngiltere ve Fransa'da diplomatik yollarla Mehmet Ali Paşa'yı sıkıştırmaya başlamışlardır. Bu baskılar sonucunda Osmanlı devleti ve Mehmet Ali Paşa arasında 1833'de Kütahya Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Mehmet Ali Paşa Mısır, Girit ve Suriye valiliklerini almış ve oğlu İbrahim Paşa Cidde valiliği ve Adana'dan vergi toplama hakkını elde etmiştir. Sonuçta Mehmet Ali Paşa ordularına geri çekilme emri vermiştir.³⁴

Aslında bu Antlaşma her iki tarafı da memnun etmemiştir ve karşılıklı güvensizlik devam etmiştir. O döneme bakıldığında belki de Mehmet Ali Paşa isyanı bölge halkları için bir dönüm noktasıydı. Bazı Arap yazarlara göre eğer Avrupa devletleri bu isyana müdahil olmasaydı belki de Mehmet Ali Paşa bütün Arap âlemine ve tüm Anadolu'ya hükmedecekti. Arap halkı ilk zamanlarda Mehmet Ali Paşa ve İbrahim paşanın uygulamalarından rahatsız olmasa da sonraki evrelerde Mehmet Ali Paşa'nın bölge haklarına yaptığı baskılar ve ek vergiler sonucunda kamuoyunun fikri değişmeye başlamıştır. Aynı zamanda Mehmet Ali Paşa'nın da II. Mahmut gibi modernleşmeye ve Batıya yakınlaşmasından dolayı İslamiyet'ten ve Halifeliğin temel öğelerinden uzaklaştığını düşünen halk zaman zaman isyana kalkışmıştır.

Bütün bunlara ek olarak Suriye valisi oğlu İbrahim Paşanın iktidarını meşrulaştırmak bölgedeki mücadelesini Arapların Türklere karşı savaşı olarak

³⁴ Mevhibe Savaş, “ Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın İsyanı ve Neticelerini Hazırlayan Unsurlar”, **AKSU** (Mahallî) Gazetesi, 02 Nisan-10 Eylül 1996, sayı,407-430,S.27.
bkz. Reşad Kerem Koçlu, **Osmanlı Padişahları**, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, 6. Baskı, Eylül 2015.S.414.

yansıtmıştır. İbrahim Paşa'nın Osmanlı yönetiminde temel unsur olarak görülmemeyen Hristiyan Arapları, Arap Devleti içerisinde temel unsur yapacağı vaadinde bulunması Hristiyan Arapların Gayri Müslimlerden alınan cizye vergisinden muaf tutması, askerlik hizmetine tabi tutması yanında, feodal hâkimiyetin yıkılması, adalet sisteminin sekülerleştirilmesi gibi olayları da eklersek, bu dönemde bile aslında Arap milliyetçiliğinin ve isyanların yavaş yavaş kendini göstermeye başladığını söylemek mümkündür.³⁵

Araştırmamın bu aşamasında Baas Partisinin kuruluşuna girmeden önce kısaca Osmanlı döneminden parti kuruluşuna kadar Arap milliyetçiliğinin nasıl geliştiğini ve partinin kurulmasına nasıl etki ettiğine değinmek istiyorum.

1.1.2. Arap Milliyetçiliğinin Fikri Temelleri

Milliyetçilik genel anlamda birçok faktörün birleşmesiyle ortaya çıkmış ve kimileri için bir sorun olurken kimileri için de bağımsızlık yolunda bir kurtuluş mücadelesi olmuş ve modern hayatı belirleyen en önemli akımlardan birisi olmuştur. Benedict Anderson “Hayali Cemaatler” adlı eserinde milliyetçilik akımının ortaya çıkış sebeplerini açıklarken, matbaanın yaygınlaşmasının önemine değinmiş ve yayıncıların kapitalist bir yaklaşım sergileyerek daha çok kazanç elde edebilmek amacıyla kitapları yerel dillerde basmalarının, yerel halk dillerinin iktidar dilleri statüsüne yükselttiğini, bu durumun da milliyetçi akımların yolunu açtığını ileri sürmüştür.³⁶M. Guibernau'ya göre de milli bilincin oluşmasında etkili en önemli faktörlerden birisi dildir. Dil bir millete tabii olmanın ve onun içerisinde kalabilmenin temel ölçütüdür.³⁷

19. yüzyıl itibari ile milliyetçilik ideolojisinin pratiğe yansıtılmasında yaşanan sorunlar Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğunda da önem arz etmektedir. Fransız ihtilali sonrası bütün Avrupa'yı etkisi altına alan bu ideolojik akım, milletin

³⁵ Bessam Tibi, **Arap Milliyetçiliği**, Çev: Taşkın Temiz, İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1998, S. 131.

³⁶ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, çev. İskender Savaşır, metis Yayınları, II. Baskı, Ekim 1995, İstanbul, S.53.

³⁷ Çağatay Okutan, “Arap Milliyetçiliği”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 56.2, S.159

dilsel-etnik kavramlar dâhilinde tanımlanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Romantizm akımı çoktan milletleşmiş olan Batı Avrupa ülkelerinde azınlık haklarının kültürel açıdan yeniden şekillenip tanınmasını sağlarken Arap toplulukları gibi henüz milletleşmemiş toplumların milletleşme yolundaki mücadelelerine ivme kazandırmıştır. Osmanlı da kendini bu sorunlu ve mücadele gerektiren sürecin tam ortasında bulmuştur.³⁸

Kuşkusuz ki Arap ülkelerinin jeopolitik konumları, ekonomik ve sosyal farklılıkları milliyetçilik duygularının şekillenmesine sebep olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısına doğru Arap ülkeleri Osmanlı hükmüne tabiiyken, birçok Arap ülkesi de Avrupa ülkeleri tarafından temsil edilmekteydi, yani manda hükmü altında, sömürge devletinin ekonomik ve politik yasalarına bağlıydılar. Arap milliyetçiliği fikrinin kurucularından sayılan, bu fikrin gelişmesinde ve yayılmasında önemli katkıları bulunan Suriyeli düşünür Sat'i Al-Husri Arap ülkelerinde Arap milliyetçilik (kavmiye) fikirlerinin doğuşu ile ilgili görüşlerini belirtirken, Osmanlı Devletinin her anlamda İslami bir devlet olduğunu bu yüzden Arap Müslümanlarını Arap Hristiyanlarından farklı bir muameleye tabii tutulduklarını öne sürmüş ve bu nedenle de Arap Müslümanlarının Osmanlı İmparatorluğuna bağlılığın daha farklı olduğunu belirtmiştir.³⁹

Arap Müslümanları Osmanlı içinde askerliğe tabii olduklarından savaflara katılabiliyor ve her türlü kayıp ve kazanca ortak olabiliyorlardı. Osmanlı Sultanına da Müslümanların Halifesi olduğundan dolayı saygı duyuyorlardı. Bu yüzden Osmanlıya karşı, aralarındaki temel bağın İslam olduğu müddetçe herhangi bir yabancılaşma hissetmediklerini belirtmişlerdir. Fakat Arap Hristiyanlarında durumun böyle olmadığını savunan Al-Husri, Arap Hristiyanlarının sair Hristiyanlarla (Ermeni,Bulgar,Rum ve Hırvat) bir tutulduğunu, askeri hizmete alınmadıkları gibi savaflara da iştirak edemediklerini, Sultanın öngördüğü mezhepsel oluşumlara ve haklara bağlı olarak farklı bir sosyal statüye tabii olduklarını belirtmiştir. Buna ek olarak Arap düşünürleri, Hristiyan Araplar Avrupalılarla ve Avrupa ülkeleriyle

³⁸ Okutan,a.g.e,S.161.

³⁹ Sat'i Al-Husri, **Muhadarat fi nushu Al-fikri Al-Kawmiyah**, (Arap Milliyetçiliği Düşüncesinin Ortaya Çıkışı İle İlgili Anlatımları), Silsilat Al-Turath Al-Kawmi, Alaamal Al-Kawmiyah Li'Sati Al-Husri 5, Arap Birlik Merkezi Çalışmaları, Beyrut, 1985, S.120

bağlantı içerisinde olduklarından dolayı Avrupalılara Müslüman Araplardan daha yakın olduklarını, dolayısıyla Avrupa devletlerinin Hristiyan Arapları üzerindeki etkisinin Müslümanlarınkinden çok daha fazla olduğunu savunmuşlardır.⁴⁰

Suriye’de Avrupa’nın kültürel faaliyetleri dini alanda ve ilk önce Hristiyan Araplar sayesinde kendini göstermiştir. Çünkü Avrupalı büyük güçlerin Ortadoğu bölgesinde Hristiyan azınlıklar üzerinde uyguladıkları misyonerlik girişimleri rekabete dönüşmüş ve o dönemde en üst seviyelere ulaşmıştır. Bu grupların arasında en etkili olanlar Amerikan Protestan misyonerleri ve Fransız Cizvitleridir. Özellikle Suriye’ de çeşitli okullar ve kolejler açarak Arap geçmişini ve tarihini bilen ve aynı zamanda Avrupa kültüründen etkilenmiş yeni bir Arap nesli yetiştirmeyi hedeflemişlerdir.⁴¹

Arap Hristiyanları Osmanlı ile dini bir bağları olmadığından imparatorluğa tarihi bir aidiyet de hissetmemişlerdir. Bunların bazıları tarihlerini Avrupalı yazarların kitaplarından okuyup öğrenmiştir. Bu aydınlanma sonucunda Arap Ümmetinin tarihteki en büyük uluslardan birisi olduğu inancına varmışlar ve Arap ulusunun İslam’dan önce de varlık göstermiş olduğunu öğrenmişlerdir. Bu yüzden Müslüman Araplarda olduğu gibi onlar da bu ulusun tarihinden ve medeniyetinden onur duymalı ve Arap Milletinin yükselişine ve uyanışına katkıda bulunmalıydı. Dolayısıyla Hristiyanların bu uyanışına olumlu katkılarda bulunmuş birçok düşünür ve yazar ortaya çıkmıştır.⁴²

Bu yazarlar Arap dilinin ve edebiyatının gelişmesinde de büyük katkı sağlamışlardır. Bunlardan en önemlileri Nazif Yazıcı’dır Lübnan’lı Hristiyan bir aileye mensup olan Yazıcı Bilad’ül Şam’da Arap uyanışının önderlerinden sayılmaktaydı. Arap diline verdiği önem doğrultusunda, dini hoşgörünün yoksun olduğu bir dönemde Müslüman ve Hristiyanlardan oluşan Arap millete seslenerek ortak miraslarına sahip çıkmalarını, kardeşlik bağlarını güçlü tutmalarını aşilayarak Arap milli bilincinin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Bir diğer Arap entelektüel de Lübnan’lı Maruni bir aileye mensup olan Butrus Al-Bustani’dır. Arap edebiyatına

---

⁴⁰ Al-Husri,a.g.e,S.121.

⁴¹ Soy,a.g.m,S.176.

⁴² Al-Husri,a.g.e,S.124

yoğun katkıda bulunmuş, ilk Arap Ulusal Yüksekokulu olan Medresetü'l Vatanıyyah'ı kurmuş ve ilk Modern Arapça sözlüğü derlemiştir. Ayrıca 'vatan sevgisi imandan gelir sloganıyla', vatanın menfaati doğrultusunda insanların dini hoşgörüsüzlükle savaşıarak birlik içerisinde vatana hizmete çağırdığı Nefi'ru Suriye ve El-Cinan siyasi Edebi gazetelerini çıkartmıştır. 1847 yılında Yazıcı ve Al-Bustani Beyrut'ta Fen-Edebiyat Derneğini kurmuştur.⁴³

Kuşkusuz ki yukarıda da değinildiği üzere Osmanlı valisi olarak Mısır'da üstlendiği görev doğrultusunda Mehmet Ali Paşa özellikle eğitim alanında birçok reform çalışması gerçekleştirmiş ve Batılı öğretim üyelerinden yararlanarak yeni okullar açmıştır.⁴⁴

Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın Osmanlı Devletine isyan etmesi ve bunun sonucunda hâkimiyet kurduğu Filistin ve Suriye'de misyonerlik faaliyetleri için yeni zemin hazırlanmış olduğunu da unutmamak gerekir. Aslında Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı devletine karşı yürütmekte olduğu isyana Batılı ülkelerden destek almak amacıyla izlemiş olduğu politikalar kişisel olarak ona bir yarar sağlamasa da Avrupalıların misyonerlik faaliyetlerine ivme kazandırarak Arap ulusal uyanışını etkileyen diğer bir faktör olmuştur.⁴⁵ Eğitime oldukça önem veren Mehmet Ali Paşa Suriye'den ve diğer Arap ülkelerinden birçok genci Avrupa'da eğitime yollamış, dolayısıyla Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da uyguladığı reformlar ilk meyvesini bu gençlerin oluşturduğu Arap ulusal uyanışı sayesinde vermiştir. Her ne kadar bu gençler bir kültürel uyanış başlatma çabasına girmişlerse de tam olarak İslami öğelerden kurtulup Arap ulusçuluk kavramına bir dönüş gerçekleştirememişlerdir. Bir yandan modern dünyanın getirdiklerine ayak uydurmaları gerektiğini düşünürken bir taraftan da İslami kökenlerine bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Bu entelektüel aydınlanma döneminden etkilenen gençlerden birisi de Genç Osmanlı'lar Cemiyetinin liberal fikirlerinden etkilenmiş ve bu fikirleri dini öğelerle bağdaştırmış olan Rıfaat Al-Tahtawi'dir. Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da izlediği reformları sayesinde Arap

⁴³ Al-Hindi, a.g.e,S.185.

⁴⁴ Ş. Tufan Buzpınar,"Suriye ve Filistin'de Avrupa Nüfuz Mücadelesinde Yeni Bir Unsur: İngiliz Misyonerleri (19. Yüzyıl)", **İslam Araştırmaları Dergisi**. Sayı 10, 2003, 107-120,S.111.

⁴⁵ Halil Uğur Ay, "Arap Birliğini Doğuran Temel İdeoloji üzerine Bir Değerlendirme:Arap Milliyetçiliği",**Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi**, 2018, 3 (1): 32-49,S.36.

uyanışının ilk temsilcilerinden olan Tahtawi ilk kuşak Arap entelektüellerindendir. Al-Tahtawi Fransa da eğitim görmüş ve Fransız aydınlanmasından etkilenmiştir. Halkın da yönetime katılması gerektiğini savunarak modern dünyanın ve değişimin getirdiklerine ayak uydurmak gerektiğini savunmuştur.⁴⁶

O dönemde ortaya çıkan diğer bir Arap entelektüel düşünürü de Kafkaslar 'da doğan Tunuslu Hayreddin Paşa'dır. Paşa Fransa'nın Tunus üzerindeki emellerini fark etmiş ve Tunus'un Osmanlı'ya bağlı bir özerklik yönetime sahip olması gerektiğini savunmuştur. Hayreddin Paşa Sultan'ın otoritesinin zayıflamasından yana olmamış ve diğerlerinin aksine Arap ulusunun gelişmesinin İslam ve Osmanlı sayesinde mümkün olacağını düşünmüştür.⁴⁷

Arap Milliyetçiliğini önemli şekilde etkileyenlerin başında gelenlerden birisi de kuşkusuz Cemaleddin –Din Al-Afghani'dir Mısır'daki İngiliz işgaline karşı hareket başlatan Al-Afghani, halifenin otoritesinin kısıtlandığı bir anayasa talep etmiştir. İslam'ın önemini vurgulayan ve İslam'ın Arapların elinde gelişeceğine inanan Al-Afghani hilafetin de Araplarda olması fikrini savunanlardandı. Avrupa tehdidine karşı Arap birliğinin sağlanmasına çağrı yapmıştır. Bu fikirlere sahip bir diğer Arap aydını da kendisine daha sonra iştirak eden Mohammed Abdou'dur. Birlikte İslam'ın ıslahı ve birliği adına gizli bir dernek ve Al-Orwatu Al-Wifka adında bir dergi kurmuşlardır.⁴⁸

Dönemin bir diğer Arap entelektüeli de Mohammed Raşid Rıza'dır. Eğitiminin ilk yıllarında Nakşibendi ve Sofi tarikatlarından etkilenmiş olan Rıza, dine bir katkı sağlamadıklarını ve faydaları olmadığını düşündüğünden dolayı Fransızca ve Türkçe dillerine karşı düşüncelere sahipti. Arap dilinin önemine vurgu yaparak Al-Afghani ve Abdou'nun Arap milliyetçiliği ile ilgili fikirlerinden etkilenmiş, onlarla birlikte çalışarak Arap dilinin ve milliyetçiliğinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.⁴⁹

⁴⁶ Albert Hourani, **Alfıkr A-Arabi fi Asr Al-Nahda**, (Uyanış Çağında Arap Düşüncesi), Çev: Kerim Azkoul, Dar Al-Nahar Yayın evi, Birinci Cilt, Beyrut, 1968, S. 92-93.

⁴⁷ İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğunda Arap Milliyetçiliği", **Tanzimattan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi (1985)**, S.1033.

⁴⁸ Al-Hourani, a.g.e, S. 138-139

⁴⁹ Dr.Necat Abdalkarim, "Wakafat maa Mohammed Rasheed Rıza 1865-1925", (Mohammed Rasheed Rıza ile birlikte 1865-1925), **Journal of Kufa Studies Center**, 1.20, Al-Koufa, 2011, S.125

Diğerlerinden farklı olarak Rıza Osmanlı Devletine bağlı kalmış, Osmanlı'nın ıslahı için çalışmıştır. Bu yolda da “Al-Manar” Aydınlık adını verdiği bir dergi çıkartmıştır.⁵⁰

Arap Milli bilincinin gelişmesinde katkıda bulunmuş bir diğer düşünür de daha önce bahsettiğim üzere Kürt asıllı Abdul Rahman Al-Kawakibi'dir. Halepli bir aileye mensup olan Al-Kawakibi daha sonra Kahire'ye gelmiş orada birçok dergide yazmıştır. Bu dergilerin en önemlisi de Al-Manar'dır. Al-Kawakibi Mohammed Abdou'nun fikirlerinden etkilenmiş onun söyleşilerine katılmış, daha sonra Arap Yarımadası ve Doğu Afrika'ya gitmiş ve orada Tabai Al-İstibdad ve Ummu Al-Kura adlı kitaplarını yazmıştır. Kitaplarını aslında Mohammed Abdou ve Reşid Rıza'nın İslam'la ilgili fikirlerinin uzantısı olarak değerlendirebiliriz.⁵¹

1908 Devriminden sonra daha da özgürleşen basın sonucunda Suriye ve Lübnan'da 60'a yakın gazete ve dergi yayınlanmıştır. Parlamento'da düşünceler özgürce dile getirilmeye başlanmıştır. Aslında dönemin en önemli olayı kuşkusuz ki vilayetler arasında fikir alışverişi ve dayanışmanın gelişmesidir. Sonuç olarak 1909'da Abdülhamid tahtan indirilmiş ve II. Meşrutiyet dönemi başlamıştır.⁵²

Böylece Genç Türkler Cemiyetinin dönemi başlamıştır. Liberal düşünceye sahip bu cemiyet her ne kadar önceleri Osmanlıyı ıslah çalışmaları adı altında çalışmalara başladıysa da ilerleyen dönemlerde fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Merkeziyetçi ve ademi-merkeziyetçi (La-Merkeziyya) liberal düşünce ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Arap milliyetçi ademi-merkeziyetçi düşüncelerin de yoğunlaştığını hatırlarsak, bu gelişmelerden sonra Arap ülkelerinde de birçok partinin ve cemiyetin kurulduğunu görürüz.

Bunların en önemlisi 1912 yılında Kahire'de çoğunluğunu Suriyeli aydınların oluşturduğu, İzzet Paşa önderliğinde liberal Türklerle de bağlantısı olan “Osmanlı İdaresi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti”dir. Bu cemiyet çalışmalarına vilayetlerde ıslah komiteleri kurarak başlamıştır. Amaçlarının başında ise Arap vilayetlerinde resmi dilin

---

⁵⁰ a.g.e, S.129.

⁵¹ Al-Hindi,a.g.e,S.197.

⁵² Al-Hourani,a.g.e, S.334.

Arapça olmasının sağlanması, memurların yerli Arap halkından seçilmesi, barış döneminde de askeri hizmete tabi tutulmaları, yurtiçi ithalatının bir kısmının vilayetlerin ihtiyaçları doğrultusunda tahsis edilmesi yer almaktaydı.⁵³ 1913 yılında bu cemiyetin üyesi olan 25 kişilik bir grup Paris'te bir Arap Kongresi düzenlemiştir. Çoğunluğunu Suriyelilerin oluşturduğu bu grup Müslüman ve Hristiyanlardan oluşmaktaydı. Toplantıda modernleşme ve ıslah çalışmalarının önemine değinilmiş, Arapların merkezi idarede yer almaları gerektiğini savunulmuş ve Arap dilinin vilayetlerde resmi dil olması gerektiği ve Arap vilayetlerinin idari bağımsızlığa sahip olmaları gerektiği dile getirilmiştir. Fakat ilerleyen dönemlerde Genç Türkler Cemiyetinin konuya yeterince önem vermediği kanaatine varan Araplar kendi bağımsızlıklarını zorla da olsa elde etmeleri gerektiği düşüncesine kapılmışlar ve Mekke Şerifi Hüseyin'e kendileriyle birlikte Arap bağımsızlığı yolunda mücadele etmeye hazır olduklarını belirtmişlerdir.⁵⁴ Böylece Araplar arasında Türkçülüğe ve Türkleştirmeye karşı fikirlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu tür düşüncelerin yayılmasına katkı sağlayan ve Arap milliyetçiliğinin ateşli savunucularından olan Hristiyan Arap Necip Azuri, 1904 yılında Suriye ve Irak'ı Türk hâkimiyetinden kurtarmak ve Arapları ayaklanmaya teşvik etmek amacıyla Fransa'da bir dernek kurmuştur (Ligue de la Patrie Arabe). Ayrıca bazı Fransız yazarların desteğini alarak Nisan 1907 yılında 'l'Independence Arabe' (Arap Bağımsızlığı) adı altında bir dergi de çıkarmıştır. Fakat 1908 yılında II. Meşrutiyet ilanından sonra yayını durdurulmuştur. Azuri her daim yayınlarında Arapların geri kalmasından Türkleri sorumlu tutmuştur.⁵⁵ Azuri'ye göre eğer Araplar Türk idaresi altına girmeseydiler dünyanın ileri gelen medeni toplumları arasında yer alacaklardır. Ayrıca Araplar her alanda Türklerden daha üstündüler. Hatta askeri güç olarak ta Araplar daha üstündür ve Türkler elde ettikleri askeri zaferleri Araplara borçludur. Eğer Osmanlı devleti gereken reformları gerçekleştirmiş ve Araplara daha iyi şartlar sağlamış olsaydı Araplar Osmanlı devletine sadık kalacaklardır. Dolayısıyla Arap milliyetçiliği ve bağımsızlığı ona göre tek çıkış yolunu temsil etmektedir.⁵⁶

⁵³ Al-Hourani,a.g.e, S.337.

⁵⁴ Al-Hourani,a.g.e,S.338.

⁵⁵ H. Bayram Soy, "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e kadar", Bilig, Yaz / 2004, sayı 30: 173-202, S.182

⁵⁶ a.g.m.,S.183

Bu kısma kadar Arap Milliyetçiliğinin 19.yüzyılda temellerini atan siyasi olaylar ve 20. yüzyılın başına kadar uzanan Arap milliyetçiliğın fikri nüveleri anlatılmıştır. Cemal Paşanın izlediği politikalara karşı başlayan Arap isyanları ve Suriye’de Fransız mandası gibi 20. yüzyılda yaşanan olaylar ise hem Arap Milliyetçiliğinin nasıl geliştiğini hem de 19. yüzyılda temeli atılan bu milliyetçiliğın ülkenin kaderinde nasıl bir rol oynadığını göstermek bakımından önemlidir.

1.2. 20. Yüzyıl ve I. Dünya Savaşı Dönemi

1.2.1. Cemal Paşa İdamları

19. Yüzyılın ilk yarısında I. Dünya Savaşı kapıdayken Osmanlının bař etmesi gereken birçok sorun vardı. 1912-1913 yılı Balkan Savaşları bozgunundan sonra daha da zayıflayan Osmanlı, savaşa girme konusunda kararsız kalmıştır. İttihat ve Terakki liderleri tarafsızlığı tercih ederken, devletin bazı ileri gelenleri savaşa girmenin Osmanlının ezeli dūřmanından kurtulmak anlamına geldiği fikrini savunmuşlardır. Sonuç olarak İttihat ve Terakki cemiyeti içerisinde yer alan ve Alman dostu olarak bilinen Cemal Pařa Almanya’nın müttefiki olarak savaşa girme kararını vererek 1914 yılında Almanya’yla Rusya’ya karşı gizli bir ittifak kurmuştur.⁵⁷

I. Dünya Savaşı başlangıcında Osmanlı’nın görevi İngiltere’nin elinde bulunan ve Hindistan’dan Batıya silah ve asker sevkiyatında önemli bir konumda olan Mısır’ın Süveyş Kanalı üzerinden İngiltere’nin Çanakkale cephesine silah sevkiyatını engellemektir. Bu doğrultuda Osmanlı müttefiki Almanya ile Süveyş Kanalına sefer düzenlemeyi planlamıştır. Enver Paşa kanal seferi için önceleri IV. Ordu Komutanı Halepli Zeki Paşa’yı görevlendirdiyse de Zeki Paşanın başarı elde edemeyeceğini düşünmesi ve görevden affını talep etmesi üzerine bu önemli görev Cemal Paşa’ya verilmiştir. Cemal Paşa’ya IV. Ordu Komutanlığı görevinin yanı sıra, kanal seferini düzenlemek, Suriye’de asayişin sağlanması ve milliyetçi hareketlerin önlenmesi

⁵⁷ William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev: Mehmet Harmancı, Birinci Baskı, Agora Kitaplığı, İdil matbaacılık, 2008, İstanbul, S.169-170.

görevleri de verilmiştir.⁵⁸ Bunlara ek olarak Kilikya, Suriye, Filistin ve Hicaz valiliği de Cemal Paşa'ya verilmiştir.⁵⁹

Bir taraftan Kanal Seferini düzenleme hazırlıkları içerisinde olan Cemal Paşa, Suriye'de asayişini sağlamak amacıyla 6 Aralık 1914 tarihinde Şam'a ulaşmıştır. Önceleri uzlaşmacı ve ılımlı bir tavır izleyen Cemal Paşa, sonraki yıllarda Arap milliyetçiliğinin gelişmesini önlemek ve halk desteğinden uzak tutmak amacıyla otoriter bir yol izlemiştir. İlk başlarda İttihat ve Terakki'nin merkezîyetçi ve Türkçü politika izlemesinden dolayı zaman zaman isyan çıkmasına rağmen, ılımlı ve uzlaşmacı tavrından vazgeçmemiş, cihat ve halifelik öğelerini kullanarak Araplarla Türkleri aynı çatı altında tutmaya gayret göstermiştir.⁶⁰

Cemal Paşa'nın bu uzlaşmacı ve iyi niyetli tavrına rağmen, Arap milliyetçilerinin, Mısır, Suriye, Lübnan ve Arabistan'da bağımsızlık yolunda ayrılıkçı eylemlerine devam ettiklerini ve Osmanlı'ya karşı halkı kışkırttıkları istihbaratını almıştır. İhanet belgeleri dönemin Suriye valisi olan Hulusi Bey tarafından Cemal Paşa'ya teslim edilmiştir.⁶¹

Belgede adı geçenler Suriye'nin ileri gelenlerinden oluşmaktadır. Belgede Meclis-i Mebusan azalarının, Meclis-i Ayan üyelerinin, birçok siyasetçinin ve liderin isimleri yer almaktaydı. Cezayir Emiri Abdülkadir'in oğulları, Ali Paşa ve Emir Ömer, Meclis-i Ayan üyesi Abdülhamid ez-Zöhravi, Eski Meclis-i Mebusan Azası Rüşdü bey ve eşi Şema hanım, Mülkiye müfettişlerinden Abdülvahhab El-İngiliz, Dürzi Şeyhül Meşayih, Yahya El-Atraş, eski Mebus Şefik El-Müeyyed, siyasetçi Şükrü Alaseli, eski mebus Şefik el Müeyyed bunlardan bazılarıdır.⁶²

Aslında işin gerçeğine bakılacak olursa, Fransa'nın Şam Konsolosu bazı Arap ileri gelenlerinin Osmanlıya karşı İngiltere ve Fransa'yla işbirliği içerisinde olduklarını belirten bu gizli belgeleri imha etmeyi unutmuş ve sonuç olarak bu belgeler

⁵⁸ Cemal Paşa, **Hatırat, Hatıralar: İttihat ve Terakki I. Dünya Savaşı Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Temmuz 2006, S.164

⁵⁹ Seydi Vakkas Toprak "Cemal Paşa'nın Emriyle Aliye Sıkıyönetim Mahkemesince İdam Edilen Arap İleri Gelenlerinin Arap Ayrılıkçı Hareketlerine Etkisi", cilt 27, sayı 2, Elazığ 2017, S.300.

⁶⁰ Nevzat Artuç, **Cemal Paşa**, Türk Tarih Kurumu, Kaynak Yay, 1. Baskı, 2008, S.298.

⁶¹ Cemal Paşa, a.g.e, S.235

⁶² Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Cilt III/III, TTK Yay, Ankara, 1991, S.211.

de Osmanlı'nın eline geçmiştir. Böylece Cemal Paşa sergilemiş olduğu uzlaşmacı ve ılımlı tavrından vazgeçmiş, Arap bağımsızlık mücadelesinin, Suriye'de emelleri olan Fransa'nın desteğiyle gerçekleşeceğine inanan ve Fransa'yla işbirliği içerisine giren bu kişileri cezalandırmaya karar vermiştir. Her ne kadar bu kişilerin işlediği suçlar 1913 affından (İttihat ve Terraki'nin Babilali baskını sonucunda iktidarı ele geçirerek 1913 yılında genel af ilan etmiştir) önce işlenmiş oldukları için af kapsamına girmişler ise de bu suçların aftan sonra da devam ettiği konusunda istihbarat alan ve gizli belgelere ulaşan Cemal Paşa konuyu mahkemeye sevk etmiştir. Bu doğrultuda Cemal Paşa'nın emriyle, Humus, Halilül Rahman, İskanderun, Birrüsaba, Kudüs, Gazze, Akka, Şam, Tellüşeriya ve Nasıra'da Divan-ı Harbi Örf-i adıyla mahkemeler kurulmuştur. Beyrut'ta düzenlenen ilk yargılama sonucunda halkı isyana teşvik eden 11 kişi halkın gözü önünde idam edilmiş ve Osmanlı devleti aleyhinde faaliyet içerisinde olan birçok Arap ailesi Anadolu'ya sürgün edilmiştir.⁶³

Bu olaylardan sonra da Cemal Paşa'nın aldığı önlemler devam etmiş Suriye ve Lübnan'da mahkemeler kurulmuştur. Her ne kadar Talat Paşa ve Enver Paşa Suriyeli ileri gelenlerinin idam edilmelerine karşı çıksalar da sonuç olarak Cemal Paşa'nın isyanları bastırmadaki kararlı duruşu ve özellikle Mekke Şerifi Hüseyin'in II. Abdülhamit döneminden beri kendisini Arap hamisi ilan etmesi ve Arap dünyasını isyana teşvik eden düşüncelere sahip olması, Cemal Paşa'yı Arap isyanlarının ve bağımsızlık ilan etmelerinin önüne geçmesi için gerekli tedbirleri almak durumunda bırakmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi 11 kişilik ilk grup Miralay Fahri Bey'in önderliğinde 20 Ağustos 1915'te idam edilmiştir. İdam edilen ikinci grup ise Suriye'nin ileri gelenlerinden 23 kişiyi kapsamaktaydı. Bu gruptaki idamlar Mayıs 1916 yılında gerçekleşmiştir. Arap Yazar Naiem Al-Yafei'ye göre alıkoymalar, işkenceler ve idamlar 1916-1917 yıllarına kadar devam etmiştir.⁶⁴

⁶³ Toprak, a.g.m, S.301.

⁶⁴ Naiem AL-Yafei, **Cemal Başa Al-Saffah**, (Eşkıya Cemal Paşa), I. Baskı, Dar Alhiwar Yay, 1993/2000, Lazikkiyah. S. 73.

Gıyaben idama mahkûm edilenlerin de sayısının 59 olduğunu belirten yazar, bu kişilerin eğitilmiş Arap düşünürlerinden oluştuğunu belirtmiştir.⁶⁵

Cemal Paşa kendince haklı gördüğü idamlarından sonra Arap dünyasının nefretini kazanmış, günümüzde bile Arap tarih sayfalarında, kan döken eşkıya olarak anılmasına sebep olmuş, Arap düşünürleri ve yazarları tarafından ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Bu yazarlardan birisi de Suriyeli Dr. Naeim Al-Yafei'dir. Yazar "Eşkîya Cemal Paşa" adlı kitabında, Cemal Paşa'ya ağır ithamlarda bulunmuş ve Cemal Paşa'nın kendi hırsları yüzünden kan dökmeye eğilimli bir cani olduğunu ifade etmiştir. O dönemde yapılan işkencelerin cinayet olduğunu savunmuş ve aslında tamamen bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi içerisinde olan Arap ıleri gelenlerinin Cemal Paşa'nın casusları ve sahte belgeleriyle idama mahkûm edildiklerini ileri sürmüştür.

Cemal Paşa'nın uyguladığı idamları bir cinayet olarak değerlendiren, bu idamların Şerif Al-Hüseyni isyanıyla bir alakası olmadığını savunan, idam edilenlerin devlet düşmanı değil sadece İttihat ve terakki cemiyetine muhalif olan Arap aydınları olduğunu savunan diğer bir yazarda Şekip Arslan'dır. Yazara göre bu idamlar Arap-Türk düşmanlığının ortaya çıkmasına sebep olmuş, Fransa ve İngiltere gibi Osmanlı düşmanlarının da bu olayı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarına yönelttiğini ileri sürmüştür.⁶⁶

Aslında Cemal Paşa 'Hatıralar' adlı kitabında da belirttiği gibi, ülkesinin çıkarlarını ve bölgedeki asayişin sağlanmasını düşünmüş ve bu doğrultuda da Suriye'de isyanların bastırılması ve güvenliğin sağlanması için görevlendirilmiştir. Şam'da Suriye valisi Hulusi Bey'le yaptığı görüşme doğrultusunda ihanet belgelerini öğrenmiş fakat bu hainlerle ilgili hemen bir hukuki girişimde bulunulmasının İslami hareketinin birleştirilmesi yönündeki mücadelelerini sıkıntıya sokacağını ve tehlikeye atacağı kanaatine vararak önceleri bu duruma müdahale etmemiştir. Hatta belgelerde adı geçen birçok isyancıya belki Umumi Harbin önemini anlarlar ve geçmişte yapmış oldukları kötü niyetli amellerindendir vazgeçerler düşüncesi içerisinde yine iyi niyetle

⁶⁵ AL-Yafei,a.g.e,S.85.

⁶⁶ Emir Şekip Arslan, **Bir Arap Aydınının Gözüyle Osmanlı Tarihi ve Birinci Dünya Savaşı Anıları**, Çev: Selda Meyda-Ahmet Meydan, Çatı Kitaplar, İstanbul 2005,S. 408-410.

kendilerini müdahale etmemiştir. Ayrıca Cemal Paşa Arapların kendi dillerine ve bazı imtiyazlara sahip olmalarına karşı olmadığını belirtmiştir.⁶⁷

Arap bağımsızlığı yolunda çıkan isyanların, devletin bekasına zarar vereceğini, dolayısıyla, Batı devletlerinin emellerini gerçekleştirmeye zemin hazırlayacağını düşünen Cemal Paşa görevinin kendisine yüklediği sorumluluklar gereği akliselim ve ülkesine bağlı her liderin yapacağı gibi o da doğal olarak bu isyanları bastırma yoluna gitmiştir. Daha önce belirtildiği üzere Cemal Paşa'nın amacı kan dökmek değildir, hatta başlangıçta isyan eylemlerini gerçekleştirenlerle uzlaşmacı ve ılımlı bir politika izlemiş, isyancıların reisi sayılan Abdülkerim-ül Halil'i yanına çağırarak ihanet belgeleri konusunu anlatmış, isyancılarla uzlaşma yoluna gitmiştir. Fakat ilerleyen zamanlarda da isyancıların Osmanlı'yı yıkmak adına Fransa ve İngiltere'yle işbirliğine davet ettiklerini görmüş ve artık kesin bir çözüme ulaşması gerektiğini düşünmüştür. Cemal Paşa'nın idamlarından sonra Suriye ve Filistin'de her hangi bir isyan yaşanmamıştır ta ki Mekke Şerif'i Hüseyin'in isyanına dek.

1.2.2. Birinci Dünya savaşı sonrası ve Mekke Şerifi Hüseyin İsyanı

I. Dünya Savaşı ve Osmanlı'nın çöküşünden sonra İngiltere ve Fransa Osmanlı'dan kalan toprakları aralarında paylaşmak üzere, İngiliz Diplomat Sir Mark Sykes ve Fransız Albay George Picot arasında 16 Mayıs 1916 yılında bölgenin kaderini belirleyecek o meşhur Sykes-Picot Antlaşmasını hayata geçirmişlerdir. Bu paylaşım doğrultusunda İngiltere'ye Filistin, Bağdat ve Güney Mezopotamya verilecek, Fransa ise, Doğu Akdeniz Bölgesi, Adana, Antep, Mardin, Urfa, Diyarbakır, Musul ve ezeli hayali olan Suriye'yi alacaktır.⁶⁸

I. Dünya Savaşı sona erdiğinde Osmanlı'nın en prestijli makamı Mekke Emirliği idi. Bu makam bütün Mekke ve Medine şehirlerinin korunmasından sorumluydu. Her ne kadar bu şehirler askeri ve idari olarak Osmanlıya bağlıysa da bu şehirlerin koruyuculuğundan ve haccın güvenli bir şekilde gerçekleşmesinden Mekke

⁶⁷ Cemal Paşa, **Hatırat**, S.235-236.

⁶⁸ Mustafa Sıtkı Bilgin, "İki savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası", Gazi Akademik Bakış, 33, Cilt 9, Sayı 18, 2016, S. 35.

Emirliği sorumluydu. Şerif El-Hüseyin, bu prestijli makamı ve kendisinin peygamber soyundan olan Haşimi ailesinden gelmesi nedeniyle Halifeliğin kendisinde olmasının uygun olacağını düşünmekteydi. Bütün bunlar Temmuz 1915 yılında Mısır'daki İngiliz Yüksek Komiseri Mc Mahon'la yazıŐmasına temel teşkil eden sebeplerdi.⁶⁹

Birçok yazarın düşündüğü gibi bu yazıŐmalar aslında I. Dünya savaşı sonrası Arap dünyasının nasıl bölündüğü konusunda atılan ilk adımdır.

Mc. Mahon ve Hüseyin arasındaki yapılan 10 mektup değişimi sonucunda Şerif El-Hüseyin 10 Haziran 1916 yılında isyana kalkışmıştır. İngiltere Osmanlı'ya karşı Hüseyin'in başkaldırmasını ve isyanını teşvik etmesi karşılığında da aslında üstü kapalı bir takım vaatlerde bulunmuştur. Daha sonra anlaşılacağı üzere aslında bu vaatlerin ve her şeyin koca bir aldatmaca olduğu anlaşılmuştur.⁷⁰

Hüseyin bütün Arap âlemini temsil ettiğini ve Osmanlıya karşı ayaklanması karşılığında Arabistan Yarımadası, Büyük Suriye, Lübnan ve Filistin dâhil, Irak vilayetleri ve Mısır da dâhil olmak üzere tüm Arap dünyasının bağımsızlığının kendi liderliği altında tanınmasını istemiştir. Oğlu Faysal'ı komuta ettiği birlikleriyle Suriye'ye yollamış Faysal orada Krallığını ilan etmiştir. Fakat İngiltere hem kendi hem de müttefiki olan Fransa'nın da çıkarlarını korumak durumundaydı. Bu yüzden Hüseyin'e verdiği sözü tutmamıŐ ve Suriye halkının tamamen Arap olmaması sebebiyle Suriye kıyılarını Hüseyin'e veremeyeceğini de bildirmiştir. Aslında bunun asıl nedeni o bölgeyi müttefiki olan Fransa'ya vadetmiŐ olmasıdır.⁷¹

Aslında birçok kiŐinin düşündüğüünün aksine o dönemde Araplar Osmanlı'ya ihanet etmemiştir. Suriye Filistin ve diğer Arap topraklarında yaşayan halkın çoğu Şerif El-Hüseyin'in isyanına katılmayı ve Osmanlı'ya karşı gelmeyi reddetmiştir. Hüseyin Arap Yarımadasında yaşayan bedevileri ve baŐboŐ birlikleri etkisi altına almış ve isyana kalkışmıştır. Faysal'ın Suriye'de ilan ettiği krallık çok kısa bir süre sürmüş ve Fransa'nın bölgeye gelmesiyle de sona ermiştir. Daha sonra Faysal Irak'a

---

⁶⁹ L. Cleveland,a.g.e,S.176.

⁷⁰ Mustafa Bostancı, "Birinci Dünya Savaşında Osman'lı Devletinin Hicaz'da Hakimiyet Mücadelesi", Akademik Bakış, Cilt.7,Sayı 14,Yaz 2014,S.121-122.

⁷¹ L. Cleveland,a.g.e,S.177.

Kral olarak atanmıştır. Ardından Fransa'nın Suriye'ye gelişiyle yaklaşık 28 yıl sürecek olan Suriye'deki manda yönetimi başlamıştır.

1.2.3. Suriye'de Fransız Mandası

Fransa'nın Suriye ve Lübnan üzerindeki manda yetkisi 24 Nisan 1920 de San Remo Konferansında alınan karar doğrultusunda belirlenmiştir. Fakat müttefik devletlerinin yaptığı anlaşmada her hangi bir detaylı bilgi yer almamaktaydı, Fransa'nın Suriye ve Lübnan üzerindeki manda yetkisi ile ilgili kararlar daha sonra Milletler Cemiyetini memnun edecek şekilde 10 Ağustos 1920 de imzalanan Sevr Antlaşmasınının 94 ve 95 maddelerinde ve Milletler Cemiyeti Misakı I. Bölüm, 22. maddesinde belirtildiği üzere Suriye ve Anadolu topraklarına uygulanacaktı. Fakat Türkiye bu antlaşmayı kabul etmemiştir.⁷² Manda yönetimi öncelikleri kısaca şöyledir; Suriye halkının menfaatleri, hakları ve güvenliği göz ardı edilmeksizin üç yıl içerisinde yeni bir anayasa düzenlenmesi, bağımsız bir devlet olarak Suriye ve Lübnan'ın gelişmesi ve ilerlemesi yolunda kolaylıklar sağlanması, şartların elverdiği kadar yerel özerk yönetimin teşvik edilmesi ve manda ülke kuvvetlerinin güvenliğinin sağlanması ve savunulması adına Suriye'de yer almasına izin verilmesini kapsamaktaydı.⁷³

Uzun zamandır Fransızların Suriye üzerindeki emelleri nihayet gerçekleşmiştir. Fakat Fransa'nın mücadele etmesi gereken bir sürü sorun vardır. Öncelikle Fransa Suriye'de var olan Arap milliyetçiliğinin aleyhinde kullanılabileceğinden endişe ederek, Suriye'deki azınlık ve mezhepleri hedef almıştır. İlerleyen yıllarda görüleceği gibi Fransa hiçbir şekilde Suriye bütünlüğüne önem vermemiş ve mezhepsel farklılıklardan faydalanarak bölücü bir politika izlemiştir.

Suriye'de yer alan azınlıkları bölerek Arap milliyetçiliği direnişini yıkacağına inanan Fransa'nın izlediği bu politika böl ve yönet politikasıdır. Fransa izlediği bu politika da mezhebe dayalı üç devletli bir yapı tasarlamıştır. Bunlar merkezde yer alan

---

⁷² Longrigg,a.g.e,S.141

⁷³ Longrigg a.g.e,S.143

Sünni devleti, Kuzeyde yer alan bir Alevi devleti ve son olarak Dürzi devletidir. Bu devletler Federal Suriye bünyesi altında birleştirilecek ve yönetilecektir. Ayrıca Fransa Lübnan'da bir Hristiyan devleti inşa etmiş ve Müslüman devletinin oluşmasına izin vermemiştir. İlerleyen yıllarda Marunî ileri gelenleriyle işbirliği içerisinde giren Fransa Hristiyan devletinin sınırlarını da genişletmiştir.⁷⁴

Suriye'nin geri kalan bölgeleri dini ve etnik yapıya göre 5 ayrı otonom bölgeye ayrılmıştır. Bunlar: Şam, Halep, Lazikiyah, İskenderun, Cebel-i Dürz'dür. Alevi nüfusu Cebeli Nusayriyeh ve Kuzey sahilinde Lazikiyah devleti idaresine girmiştir. Dürziler 'de yoğun olarak buldukları Cebel-i Dürz devleti idaresi altına girmiştir. Türklerin yoğun olarak bulunduğu İskenderun bölgesi de ayrı bir idari yapı içerisinde tahayyül edilmiştir.⁷⁵

Suriye'nin o dönem etnik ve mezhepsel dağılımına bakarsak nüfusun çoğunu Sünnilerin oluşturduğunu görürüz. Bunların dışında var olan azınlıklar ise aşağıdaki gibi dağılmıştır.

- **Aleviler (Suriye Alevileri):** Aleviler daha çok Suriye'nin Lazkiya bölgesinde yaşarlar ve o bölgeye bağlı kırsal kesimlerde tarımla uğraşırlardı. Kentlerde ve şehirlerde yaşayan Sünnilere ve Hristiyanlara oranla azınlıktaydılar. Alevilerin mezhep farklılıkları kent-kırsal ayrımı ve sınıfsal farklılıklar gibi sosyo-ekonomik koşulların adeta bir tamamlayıcısı olarak ortaya çıkmıştır. Alevi köyleri farklı aşiretlere mensup aileler tarafından paylaşılmış ve Alevi cemaati aşiret liderleri (reisler) tarafından yönetilmiştir. Reislik mücadelesinin kazanılması Suriye'nin iktidar kurumlarında nüfus sahibi olma yolundan geçmekteydi. Buna örnek olarak Devlet Başkanı Hafız Esad'ı göstermek mümkündür. Yoksul bir Alevi köyüne mensup olan Esad orduya katılmasıyla birlikte bölgesinde nüfus sahibi bir kişi olmuştur. Aşiret liderleri sahip oldukları topraklar ve nüfuz sayesinde kendi toplumları içerisinde hâkimiyet kurmayı başarmışlardır.

⁷⁴ Mehmet Akif Okur, "Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası", Bilig, kış 48,2009,S.142.

⁷⁵ Adeed I Dawisha, **Syria and The Lebanese Crisis**, Library Of Al Beyt Al Arabi, Spring 1980, S.18.

Kırsal bölgede sosyo-ekonomik zor şartlarda yaşayan Alevilerin, Hıristiyanlar ve bazen de Sünniler tarafından sömürülmüş olması, zamanla Aleviler arasında Hristiyanlara ve Sünnilere karşı güvensizlik duygularının oluşmasına sebep olmuştur.

Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasından ve 1963 yılında Baas Partisinin iktidara gelmesinden sonra Alevi köylerinin sosyo-ekonomik durumunun bir hayli düzeldiği görülmektedir. Aynı zamanda Alevilerin bu dönemde eğitime olan ilgisinin artmış olduğu görülmektedir. Doktorların, mühendislerin ve yurtdışında eğitim gören öğrencilerin sayısında artış olmuştur.⁷⁶

- **Dürziler:** Suriye'deki Dürzilerin çoğu El-Suwaide ilinde bulunmaktadırlar ve bölgedeki nüfus oranları Lazkiye'deki Alevi nüfus oranından fazladır. Aleviler gibi tarım sektöründe faaliyet göstermekteydiler. Fakat Dürziler hem kırsal da hem de yöresel başkentte yaşamlarını sürdürmekteydiler. Dolayısıyla Cebel-Aldürz dedikleri (Dürzi Dağı) bölgesinde Alevi bölgesinde yaşanan kırsal-kent farklılıkları yaşanmamaktaydı. Bölgedeki diğer bir fark ise Lazikiya bölgesinde Aleviler'le birlikte Sünniler ve Hristiyanlar da yaşarken Cebel-Aldürz dağında sadece Dürzilerin yaşamalarıdır.

Dolayısıyla Lazikiya bölgesinde çatışmaların daha yoğun yaşanmasını doğal karşılamak mümkündür. Dürzi dağı (Cebel-Aldürz) bölgesindeki nüfusun çoğu başka bir dini cemaatin hâkimiyetine girmemekle birlikte kendi ailelerinin feodal yönetiminde mezhep farklılıkları da gözlemlenmemiştir.⁷⁷

- **İsmaililer:** Suriye'de yaşayan İsmaililer'in neredeyse %80'i Hama ilinde yer alan Mesyef ve Selemyah bölgelerinde yaşamaktaydılar. Çoğu yine tarım sektöründe faaliyet göstermekteydi. 9. ve 10. yüzyılda Selemyah bölgesi İsmaili Tarikatının merkeziyken, köylülerin çoğu korku ve baskı nedeniyle Lazikiya yöresindeki dağlara ve kasabalara kaçmakta çareyi bulmuşlardır. Bu bölgede kendilerini daha güvende hissetmiş ve 1876 yılında Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'in

⁷⁶ Nikolas Van DAM, **Suriye'de İktidar Mücadelesi: Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum**, Çev: Semih İdiz, Aslı Falay Çalkıvık, İletişim Yayınları 598, Araştırma-İnceleme Dizisi 93, I. nci Baskı, 2000, İstanbul. S 27., bkz. Munir Al-Sharif, **Al-Muslimun Al-Alawiyoun Man Hum? Wa Ayna Hum?**, (Müslüman Aleviler Kimdir? ve Nerededir?), 3. Baskı, Şam 1961.

⁷⁷ Van Dam, a.g.e., S.31., bkz., Sami Nasib Makarrem, **The Druze Faith**, New York, 1974., bkz., Robert B. Betts, **The Druze**, New Haven, 1988, Al-Anba, Beyrut.

kendi topraklarının büyük bir bölümünü bağışlaması nedeniyle eski bölgeleri olan Selemiye'ye geri dönmüşlerdir. Orada kendilerini geliştiren İsmaililer daha Baas Partisinin iktidara gelmesinden önce bile eğitime önem vermiş, memurluk gibi alanlarda faaliyet göstermeyi başarmışlardır. 1963 sonrası dönemde ise İsmaililerin kente göçü başlamıştır.⁷⁸

Lübnan asıllı Amerikalı yazar Philip Khoury'ye göre Fransa Suriye'de manda hâkimiyeti boyunca Suriye'nin ileri gelenleriyle iyi ilişkiler kurmuş, eğitilmiş, kültürlü bu entelektüel kesimin idari yeteneklerinden de faydalanarak, bunların halk ve hükümet arasında köprü görevini üstleneceğini düşünmüştür. Ayan denilen bu kesim Osmanlı tarafından da aynı amaçla kullanılmıştır. Fakat buradaki fark Suriye halkının Fransız mandasını hiçbir zaman meşru görmemiş olmasıdır. Dolayısıyla Fransa bu izlediği politikada başarılı olamamıştır. Bu başarısızlığın sebeplerine bakıldığında, Fransa'nın iki savaş dönemi arasında yaşadığı ekonomik sıkıntılar, ülke içinde yaşanan siyasi sorunların yanı sıra manda olmanın yüklediği sorumluluklardır. Bunların yanı sıra Fransa'nın Kuzey Afrika'ya verdiği büyük önemi de unutmamak gerekir.⁷⁹

Bu dönemde bütün Ortadoğu'yu saran ulusçuluk fikri Suriye'de iki yönlü olarak kendini göstermiştir: biri toprağa olan bağlılık diğeri de kültürel anlamda oluşan ulusçuluk kavramıydı. O dönemde ulusçuluk sadece devrimci bir ideoloji olmayıp, aksine değişimi simgelemekteydi. Mandanın ilk yıllarında bu kavram kendini, halkın protestoları, diplomatik girişimler, bölgesel ve uluslararası faaliyetlerle, silahlı mücadele şeklinde kendini gösterdiyse de 20. yüzyıl da bağımsızlık çağrılarını yapan devrimci hareketlere dönüşmüştür.⁸⁰

1922'de General Guro önderliğinde, Fransa, Halep, Dimaşk ve Alevileri kapsayan Federal Suriye Birliğini ilan etmiştir. Fakat bu birlik 1924'te bozulmuş ve yerini Halep, Dimaşk ve İskenderun Sancağının oluşturduğu Suriye devleti almıştır. Böylece yeni Suriye devletinde 1925 yılı başları itibariyle, Alevi devleti yönetimden

⁷⁸ Van Dam, a.g.e, S.33., bkz., Mahmoud Amin, **Salamiyah fi Khamsin Qarnan**, (Elli Yüzyılda Salamiyah), Şam 1938.

⁷⁹ Philip S. Khoury, **Suriyah wa Al-İntidab Al-Faransi: Siyasat Al-Kawmiyah Al-Arabiyah 1920-1945**, (Suriye ve Fransız Mandası: Arap Ulusal Politikası 1920-1945), Çev: Müessesat al-Abhath Al-Arabiyah, I. Baskı, 1997, Beyrut, S.683.

⁸⁰ Khoury, a.g.e, S.684.

uzaklaştırılmıştır. Bu devletin başkanı ise Temsilciler Konseyinin salt çoğunluğu ile seçilmekteydi. Başkana, İçişleri Bakanı, Adalet ve Maliye Bakanları kabinede eşlik etmekteydi. 1936 yılında Ulusal Hükümet devrilene kadar, Alevilerin Cebel_i Al-dürz'ün resmi olarak Suriye'ye katılımı söz konusu olmamıştır.

1939 yılına gelindiğine II. Dünya savaşının yaklaşmasıyla, Fransa Türkiye'nin desteğine ihtiyacı olduğunu düşünerek ve bölgesel etnik yapının bozulmaması için İskenderun sancağından vazgeçip Türkiye'ye vermiştir.⁸¹

Fransa'nın izlediği böl ve yönet politikası, Suriye şehirlerinde uyguladığı baskılar, alıkoymalar, Fransızlar için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Başta Dimaşk şehri olmak üzere Suriye şehirlerinde ayaklanmalar başlamıştır. Fransız zulmüne karşı arka arkaya yaşanan bu devrimlerin en önemlisi: Cebel Al-Alaween (Alevi Dağı)'nda Mayıs 1919 yılında çıkan ve Haziran 1921'e kadar devam eden Şeyh Saleh Al-Ali devrimidir. Bu devrimi bastırmakta zorlanan Fransa İngiltere'den yardım talep etmiştir. Bir diğer önemli devrim ise Ağustos'tan Kasım 1921'e kadar süren Houran devrimidir. Bunlara ek olarak Suriye'nin Kuzeyinde İz ve İbrahim Hananu önderliğinde devrimler yaşanmıştır.⁸²

Bu devrimler sonucunda Dimaşk halkı greve gitmiş ve sıkıyönetim ilan edilmiştir. Olayları bastırma yoluna giden Fransız Askeri Konseyi birçok haksız kararlar almış ve sonuç olarak yeniden protestolar alevlenmiş ve olaylar Suriye'nin diğer şehirlerine sıçramıştır.⁸³

Bütün bu olanlar 1925 yılında yaşanan Büyük Suriye devrimine zemin hazırlamıştır. Devrimin en önemli sebebi ise Fransa'nın 1923 yılında Suriye Birliğini bozarak Dimaşk ve Halep'ten oluşan Suriye devletini kurmasıdır. Bu durum olayların alevlenerek daha kötüye gitmesine ve 1927 tarihine kadar devam etmesine neden olmuştur. Özellikle Cebel Al-Dürüz (Dürzü Dağı)'da Zeid Al-Atraş önderliğinde

⁸¹ Mahmoud salah Mansi, **Al-Shark Al-Arabi Al-Muaser**, (Çağdaş Arap Doğusu), Al-Hilal Al-Khaseib, 1991, S. 117.

⁸² Akram Mohammad Idwan, "Madinatu Dimaşk Wa muacehet al-İstimar Al-Faransi 1920-1940", "Damascus and Colonolization Resistance 1920-1946", Majallatu al-Jamia Al-Arabiyah, 18.cilt, 2.sayı, Haziran 2010, S.1036.

⁸³ Mohammed Enis, **Al-shark Al-Arabi fi Altarikh Al-Hadith wa Al-Muaser**, (Eski ve Modern Tarihte Arap Doğusu), **Dar Al-Nahda Al-Arabiyah, Modern Ve Çağdaş Tarihte Arap Doğusu**, Kahire, 1967, S.8.

yaşanan ayaklanmalar sonucunda Fransızlar büyük kayıplar yaşamış ve her ne kadar devrimcilerle uzlaşma yoluna gittiyse de Dürzi liderler bunu kabul etmeyerek Fransızlara karşı saldırılara devam etmiştir.⁸⁴

Suriye’de o dönemde devrimler ve çatışmalar yaşanırken bir taraftan da günlük hayat devam etmektedir. Fransız Mandasının doğurduğu siyasi olaylar dışında Arap Milliyetçiliğinin ideolojik olarak tutunmasını sağlayan diğer önemli gelişmeler de Suriye de eğitim ve ekonomik durumdur. Suriye’nin içinde bulunduğu ekonomik şartlar ve eğitim durumu milliyetçi duyguların tetiklenmesinde etkili olmuştur.

Suriye okullarından mezun olan milliyetçi gençler ilerleyen yıllarda Avrupa’da eğitim alarak Suriyeli genç aydınlar kesimini oluşturmuş ve Avrupa okullarında edindikleri laik ve ulusçuluk ile ilgili bilgiler doğrultusunda ülkelerinin bağımsızlık yolunda verdiği mücadeleye birlik ve beraberlik sloganları altında hizmet etmişlerdir.

1.2.3.1. Fransız Mandası döneminde Suriye’de Eğitim:

Fransız Mandası döneminde Suriye’de genel olarak eğitim iki türde okuldan oluşmaktaydı. Birisi özel yabancı okullar diğeri ise devlet okullarıydı. Özel okullar genellikle Fransız okullarından oluşmaktaydı. Ruhbanlık ya da laiklik eğitimi üzerine kurulan bu okullarda dini azınlıklar, çocuklarını halkın içinde yetiştirmek istemeyen burjuva kesimi ve bazı Müslüman ileri gelen ailelerinin çocukları eğitim görmekteydi. Bu okullara ek olarak her mezhebin kendine özgü okulları vardı ve bu okullar özel okullarla rekabet içindeydiler. Devlet okullarında ise Müslüman ve bazı Hristiyan ailelerinin çocukları eğitim görmekteydi. Her ne kadar bu okullar da Fransız eğitim sistemi üzerine kurulduysa da, Fransız etkisi nispeten daha az görülmekteydi. Eğitim bu okullarda Arapça olmasına rağmen her okulda Fransızca dersleri için bir müdür bulunmaktaydı. Dolayısıyla Fransızca bütün okullarda önemli bir yer teşkil etmekteydi.⁸⁵

---

⁸⁴ Idwan,a.g.m,S.1038.

⁸⁵ Khoury, a.g.e,S.460

Devlet okullarında eğitim maliyetleri düşüktü. 1933 yılında ise ilkokullarda eğitim tamamen ücretsiz olmuştur. Liselerde ise yıllık harç ödenmekteydi. İhtiyaç sahibi aile çocuklarına da yardımlar yapılmaktaydı. Bu yüzden Devlet okullarına olan ilgi giderek artmıştır. 1924 yılında devlet okullarında eğitim gören ilkokul ve liseli öğrenciler Suriye’de eğitim gören diğer öğrencilerin %47’sini (23.783 öğrenci) oluşturmaktaydı. Bu oran gittikçe ilerlemiştir. 1929 yılında ise eğitime ayrılan bütçe Suriye bütçesinin %8’ini oluşturmaktaydı. 1930’lu yılların sonlarına doğru bu oran %15,5’a ulaşmıştır. Milli bilincin ve vatanseverliğin çocuklarında oluşmasını isteyen Suriyeliler, evlatlarının devlet okullarında okumasını tercih etmişlerdi. Osmanlı’nın son dönemlerinde Suriye’de ‘‘Anbara’’ adında sadece bir tane devlet lisesi yer almaktaydı. Bu okul Yahudi mahallesinde yer almaktaydı ve Fransız manda dönemi boyunca ulusal birlik hareketlerinin öncülerini yetiştirmişti. Daha sonra adı ‘‘Al-Tachiz’’ (Hazırlık) olarak değiştirilen bu okul ilerleyen yıllarda modern laboratuvarlarla donatılarak diğer şehirlere de yayılmıştır.⁸⁶

1.2.3.2. Ekonomik Durum

Manda altında Suriye’nin ekonomik durumuna bakıldığında, Suriye bankasının Osmanlı Bankasının bir şubesi olarak devamlılığını sürdürdüğünü görmekteyiz. Bu bankanın kuruluşunda Fransız bankalarının desteğini unutmamak gerekmektedir. Zira Fransız kurucular bu oluşumdan yüksek gelir ve faiz elde etmişlerdir. Suriye parasının da Fransız Frank’ına bağlı olması I. Dünya savaşında Suriyelilerin büyük kayıplar ve zararlar yaşamasına neden olmuştur. Bütün bunlara ek olarak Fransa’nın ekonomik açıdan sadece kendi çıkarlarını kollaması, Avrupa ve Fransız mallarının ülkede yayılması Suriye ekonomisine zarar vererek işsizliğin artmasına neden olmuştur. Bütün bunlar büyük Suriye devrimine zemin hazırlamıştır.⁸⁷1933 yılına gelindiğinde ise Fransız mandası altında yer alan bölgelerde işsizlerin sayısı 150 bine ulaşmıştır. Bu da işgücünün %15-%20’sine tekabül etmektedir. Ayrıca Fransız Frank’ının düşmesi nedeniyle sanayi ve ticaret de ağır darbeler almıştır.⁸⁸Köylüler kredileri ve faiz oranlarını ödemekte

⁸⁶ Khoury,a.g.e,s.461.

⁸⁷ Mansi,a.g.e,S.118.

⁸⁸ Al-Hindi,a.g.e,S.408.

zorluklar çekmişler ve varlıklı köylülerin bile ellerinde hiçbir birikim kalmamıştır. Bütün bu sorunların içerisinde boğuşan halk ve özellikle çoğunun Suriyelilerden oluştuğu ikinci kuşak Arap aydınları diye adlandırılan genç kesim, artık kurtuluşa giden yolu bulma izinde yeni kararlar alarak gizli örgütlenme politikaları izlemişlerdir. Gizli toplantılar düzenleyerek, Suriye’de yaşanan bu krizin önüne geçmek adına yeni ıslahat programı hazırlamışlardır. Bu zorlu mücadele yolunda aynı çatı altında toplanan Arap gençleri bir Arap Ulusal eylem ittifakı kurarak seslerini duyurma yoluna koyulmuş ve bu yolda ‘Milliyetçi Hareket Birliği’ni kurma kararı almışlardır.⁸⁹

Suriye’de yaşanan bu ekonomik zor şartlar yeni örgütlenmelerin ve oluşumların kurulmasına sebep olmuş ve Suriye de yaşanan bu zor şartların iyileştirilmesi yolunda Arap gençleri yeni arayışlar içerisine girmiştir. Yeni reform hareketlerine girişen reformcu nesil bu oluşumlarına yeni bir anayasa düzenlemek adına 24 Ağustos 1933 yılında Lübnan Dağında ‘Karnail’ köyünde gizli bir konferans düzenleme kararı almışlardır. Dr. Rushdi Al-Jabi Konferans Başkanı, Akram Zaitar (Filistinli),ve Naji Maourouf (Iraklı) Başkan yardımcıları olarak atanmışlardır. Sonuç olarak Konferansta Abdalrazzak Aldandashi ‘‘Milliyetçi Hareket Birliği’’ ‘‘Isbatu Al-Amal Al-Kawmiyeh Partisinin Başkanı olarak seçilmiştir Bu harekete göre, ulusal birliğin iki esas amacı vardır: ‘‘Bağımsızlık’’ ve ‘‘Arap Birliği’’.⁹⁰

Bu ulusal oluşum ilerleyen yıllarda Suriye’nin diğer şehirlerine de yayılmış, Dimaşk, Hıms ve Hama şehrindekinden daha küçük olsa da Deir Al-Zour’da Al-Techiz okulu mezunu Celal Al-Seid önderliğinde, Antakya’da Alevi kökenli Zeki Al-Arsuzi önderliğinde faaliyetlerini sürdürmüştür. 1939 yılında bu oluşumdan ayrılan Al-Arsuzi kendi siyasi organizasyonunu oluşturmuş, ilerleyen yıllarda ise Al-Tachiz okulunda öğretmen olan iki Suriyeli aydın, Michael Aflak ve Salah Al-Din Bitar’ın öncülüğünde kurulan Baas Partisi ile birleşmiştir.⁹¹

Bu dönemde Halep Ulusal harekâtın yoğun yaşandığı bölgelerindedir. Bu bölge ‘‘Milli Blok’’ oluşumu kurucusu Kürt lider İbrahim Hannano tarafından yönetilmektedir. Fakat Milliyetçi Hareket Birliği ile Hannano’nun arasında bazı fikir

⁸⁹ Al-Hindi,a.g.e..s.409.

⁹⁰ Al-Hindi,a.g.e..s.410.

⁹¹ Khoury,a.g.e.,s.479.

ayrılıkları yaşanmıştır. Fransız Mandası boyunca Fransız sömürüsüne karşı mücadele eden blok, Milliyetçi Hareketin Irak'a yakınlaşması ve Faysal'a meyletmesinden rahatsızlık duymaktadır. Hannano, Milliyetçi Hareketin Arap Birliği'nin hangi bedel ödenirse ödesin kurulması gerektiği fikrinden rahatsızlık duymuştur. Onun düşüncesine göre Suriye'de birlik Haşim'i önderliğinde olmamalıdır. Her ne kadar bu iki savaş arası dönemde bu iki oluşum arasında fikir ayrılıkları oluşmuşsa da ikisinin de amacı Fransız sömürüsüne karşı mücadele etmektir ve bu düşünce altında birleşmişlerdir.⁹²

1930'lu yılların ortasında yaşanan en büyük fikir ayrılıkları; Milli Blok'ta dâhil olmak üzere bazı milliyetçi hareketlerin 'Arap Birliği' ve kendi ulusal çıkarlarının çakışması sonucunda Arap birliğine karşı çıkmaları olmuştur. Bu doğrultuda Suriye'de milli bir konu olan Filistin Davasına da temkinli yaklaşan Milli Blok ve diğer Ulusal Hareketler, ilerleyen yıllarda (1948'de) yine İsrail'e karşı Filistin mücadelesinde de başarılı olamamışlardır.⁹³

Suriye'de yaşanan bu çıkar savaşları Dimaşk ve Halep arasındaki fikir ayrılıklarına rağmen, Suriye'de milli mücadele devam etmiştir. 1946 yılında Fransa Suriye ve Lübnan'dan çekilmiş, fakat Suriye'de ulusal birlik ve Arap milliyetçi fikirleri devam etmiştir. Milliyetçi Hareket Birliğinin kurucularından olan Zeki Al-Arsuzi, Hristiyan Michael Aflak ve Sünni Müslüman Salah Al-Din Bitar ile birlikte 1947'de Baas Partisini kurmuşlardır.

Suriye'de oluşan Arap Milliyetçi akımlarının Baas partisinin oluşumunda büyük etkileri olmuş, özellikle İsrail'e karşı Filistin mücadelesinde büyük kayıplar veren ve hüsrana düşen Araplar, Arap Birliğini tekrar hayata geçirerek İsrail'le mücadele etme yolunda Baas Partisini kurmuşlardır. Parti sadece Suriye ulusal birliğini değil ayrıca Arap Birliğini de desteklemektedir. Amaçlarından en önemlisi, mezhepsel ve etnik kökene bakılmaksızın bütün Arap âlemini tek çatı altında toplayarak Arap Birliğini kurmaktır. Bu düşüncesiyle Suriye'deki Milli Blok yapısına aykırı bir fikir sunsa da Baas Partisini aslında "Milliyetçi Hareket Birliği" "İsbatu Al-Amal Al-Kawmiyeh'in bir uzantısı olarak düşünmemiz mümkündür.

⁹² Khoury,a.g.e,S.480.

⁹³ Khoury,a.g.e,S.686.

Görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yaşanan yukarıda bahsedilen olaylar Arap milli kimliğinin ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında oldukça önemli bir rol üstlenmiştir. II. Abdülhamit'in izlediği baskıcı politikalar, yüksek vergi oranlarının uygulanması, daha sonraki dönemlerde Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'yi elde etme konusundaki büyük hırsı sonucunda çıkardığı isyan ve neticesinde Suriye'yi elde etmesi, oğlu İbrahim Paşa'nın babasının izinden giderek aynı baskıcı politikaları uygulaması, Suriye Araplarını oldukça rahatsız etmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın modernleşmeye ve Batıya yakın duruşu Suriye halkının İslamiyet'ten ve Halifeliğin temel öğelerinden uzaklaşıldığını düşünmesine sebep olmuştur. Bu düşünce zaman zaman isyanların çıkmasına neden olmuştur. İlerleyen dönemlerde bu çıkan isyanları bastırmak amacıyla Cemal Paşa'nın izlediği sıkı politikalar ve idamlar sonucunda Suriye'de milliyetçilik akımlarının artarak örgütlenme yoluna gidildiği görülmektedir. Fransız manda döneminde de bu isyanlar kendini daha bilinçli devrim niteliğinde başkaldırlara bırakmıştır. Artık Suriye halkı kurduğu yeraltından faaliyet gösteren örgütlerle, İslami değerlere ve kökenlere sahip Osmanlı'ya karşı değil de emperyalist, işgalci batılı bir güce karşı tüm milli duygularını toplayarak, mücadele çabasına girmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAP BAAS SOSYALİST PARTİSİ: ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN KURUMSALLAŞTIRILMASI

II. Dünya savaşı küresel güç dengesi dağılımını kökünden değiştirmiştir. Avrupa ülkeleri 30 yıl içinde ikinci bir yıkımla karşı karşıya kalmışlardır. Bu yüzden uluslararası sistemdeki yeni güç dengesi Avrupa dışında iki büyük güç olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği arasında kurulmuştur. Özellikle bu iki ülke arasındaki nükleer silah rekabeti ve hem ekonomik hem de askeri olarak kurmaya çalıştıkları etki alanları Soğuk Savaşın üst çerçevesini çizmiş ve savaş zamanı müttefikleri savaş sonrasının ideolojik rakiplerine dönüşmüşlerdir. Avrupa ile birlikte Üçüncü dünya ülkeleri de bu rekabetin temel çatışma alanları olmuşlardır. II. Dünya savaşından sonra bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan Arap ülkelerinde, İngiliz ve Fransız manda politikalarının yüklediği baskılar, siyasi yetersizlikler, kötü ekonomik koşullar, İsrail Devletinin kurulması gibi etkenler Arap dünyasında ulus-devletleşme, milliyetçilik, birlik gibi ideolojilerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve bu mücadele Soğuk Savaş dönemine taşınmıştır. Soğuk Savaş dünyada olduğu gibi Ortadoğu'da da yeni bir tarihsel konjonktürün başlangıcı olmuş ve Baasçılık (Irak ve Suriye'de), Nasirim (Mısır'da) ve Pan-Arapçılık gibi dalgaların ortaya çıkmasına ve partileşmelerine yol açmıştır.

2.1. Baas Partisi Öncesi Siyasi Oluşumlar ve diğer Partiler

Arap Baas partisinin kurulma aşamalarına geçmeden önce Baas partisinin kurulmasına ışık tutan ve öncülük eden parti ve siyasi kuruluşları ele almakta fayda vardır. Bu partileri 3 grupta ele alabiliriz: Bunlar, Arap milliyetçiliğini ön plana çıkararak, ülke ve bölgesel konulara daha çok önem verenler ve son olarak Marksizm'i benimseyenlerle birlikte dini gruplar etrafında örgütlenenlerdir.

2.1.1. Ulusal Cephe (Al-Kitla Al-Wataniyah)

Ulusal Cephe tam anlamıyla bir parti olarak tanımlanmasa da, nüfuzlu feodal topluma mensup aşiret liderleri ve Burjuva kesimlerinden oluşan toplulukların bir araya gelmesiyle, örgütlenme ve siyasi doktrinden yoksun, bağımsızlık ve iktidarı ele geçirmek isteyen bir kitle olarak tanımlanabilir. Parti kurucuları arasında Şükrü El-Kuvvetli, Haşim Al-Atasi, İbrahim Hannanu yer almaktadır. Ulusal cephe, liderlerinin zayıf ve güçsüz olmalarına rağmen, 1930'lu yılların ikinci yarısında halkı ayaklandırma ve milli duyguların tetiklenmesine büyük katkıda bulunmuştur ve 1943 yılında seçimleri kazanmıştır. İktidara gelince milliyetçi çağrılar yapmaya devam etmiş ve feodal bir yapıya sahip olduğundan dolayı Sosyalizm ile hiç ilgilenmemiş hatta karşı gelmiştir.⁹⁴

1940'lı yılların sonuna doğru zayıflık göstermiş, genel özgürlüklere müdahale etme, yolsuzluk, rüşvet, görevi kötüye kullanma, halkı yanıltıcı ve aldatıcı yöntemlere başvurmuş, böylece halkın desteğini tamamen kaybetmiştir. Toplulukta ayrılıkçı fikirler oluşmuş ve Halep'te bazı liderler bu kitleden ayrılarak 1948'de "Hizbu Al-Shaab" "Halkın Partisini" kurmuşlardır.⁹⁵

2.1.2. Milliyetçi Hareket Birliği Partisi (Isbatu Al-Amal Al-Kawmi)

I. Bölümde bahsedildiği üzere Karnail Konferansında alınan karar doğrultusunda 1933'te kurulan bu parti Suriye'de en etkin gruplardan birisiydi. Milli Blok'tan ayrılanların bazıları da bu partiye katılmıştır. Diğer Arap ülkelerinden de katılımcılara kucak açan hareket, Komünizme karşı, adil ekonomik düzen altında Arap birliği sloganları atarak, Arapların birleşmesi çağrısında bulunmuştur. Bu anlamda

⁹⁴ Hanna Samira. "The Syrian Political Parties (1920-1950) and the degree of the influence of the European factor: How much they were influenced by the European factor." OIS 1 (2012)-Rethinking Totalitarianism and its Arab Readings, 2012,S.9

⁹⁵ Shibli Al-Ayssami,, **Hizbu Al-Baath Al-Arabi Al-İştiraki:Marhalatu Al-Arbeinat Al-Tasisiyah 1940-1949**, (Arap Baath Sosyalist Partisi:40'lı yıllar kuruluş aşaması),dar Al-Shoun Al-Thakkafiyah Al-Amma,6. Baskı, 1986, Bağdat,S.18

Milli Cepheye rakip olmuştur. Fakat ülkeyi siyasi anlamda iyi temsil edemeyen parti 1940'ların sonunda siyasi hayatına son vermiştir.⁹⁶

2.1.3. Arap Milliyetçileri

Parti 1930'lu yıllarda Arap milliyetçiliğine ve birliğine çağrı yapan bir grup entelektüel Arap aydını tarafından kurulmuştur. Bir takım siyasi ve entelektüel faaliyetler gerçekleştiren bu grup Irak'ta Raşid Ali Geylani'nin devrimine, birlik, kurtuluş ve intikam sloganlarıyla "Arap Milliyetçileri Hareketi'nin kurulmasına katkıda bulunmuştur. Parti mensuplarından Sat'i Al-Husri'nin Arap milliyetçiliği ile ilgili fikirleri ve kitaplarında anlattıkları bu grubu en iyi şekilde yansıtmaktadır.⁹⁷

2.1.4. Gençlik Partisi

Gençlik Partisi ilerici Arap fikirlerini benimsemiş, fakat etki alanı 40'lı yıllar boyunca sadece Hama şehri ve kırsalı ile kısıtlı kalmış ve Suriye geneline nüfuz edememiştir.50'li yılların başlarında ise "Al-Arabi Al-İştiraki" "Arap Sosyalizmi" adı altında faaliyetlerini sürdürmüş, Hama şehrinde çiftçileri örgütlemiş ve feodal yapının yıkılmasına sebep olmuştur.⁹⁸

2.1.5. Suriye Ulusal Sosyalist Partisi

Arap Baas'ının ortaya çıkmasında büyük rolü olan en belirgin bölgesel siyasi güçlerden birisidir. 16 Kasım 1932'de Lübnan'ın Başkenti Beyrut'ta Antun Saade tarafından kurulan parti 30'lu yılların ortasında, "Suriye Suriyelilerindir ve Suriyeliler de tam bir millettir" sloganıyla aktif bir rol oynamış, Suriyecilik ve sekülerizm partinin ideolojik yapısını belirlemiştir. Suriye'nin genel idari yapısıyla ilgili gerçeklerden

⁹⁶ Basel Al-Kabisi, **Harakat Al-Kawmien Al-Arab, Arap**, (Arap Milliyetçi Hareketi), Dar Al-Awda, Beyrut, 1974, S.24

⁹⁷ Al-Ayssami, a.g.e, S.19

⁹⁸ Al-Ayssami, a.g.e, S.20

kopuk fikirlere sahip olan parti, Arap dilinin de ulusçulukla bağlantısını reddetmiştir. Faşizmden etkilenmiş, laik fikri benimsemiş, merkeziyetçi düzen ve askeri eğitime önem vermiştir. 1955 yılında yasa dışı ilan edilen parti uzun süre siyasi platformun dışında kalmıştır.⁹⁹

Baas kurulmadan önce Arap Milliyetçiliği dışında ideolojik çerçeveleri olan partiler ise Komünist Parti ve İhwan Al-Muslimin yani, Müslüman Kardeşler Partisidir.

2.1.6. Komünist Parti

1924 yılı Ekim ayında kurulan ve Suriye'nin en köklü ve eski partilerden birisi olan Komünist Parti, 30'lu yılların başında faaliyet göstermeye başlamıştır. 40'lı yıllarda Suriye ve Lübnan'a da yayılmaya başlayan partinin diğerlerinden daha iyi örgütlendiğini söylemek mümkündür. Marksizm ve Leninizm fikirlerini esas alan parti önceleri Fransız burjuva fikirlerinden etkilenmiş daha sonra Fransa'da oluşan Komünizm fikirlerini benimsemiş, ilerleyen yıllarda ise Stalin'in ölümüne kadar Stalin'in etkisi altına girmiştir. Parti işçi sendikaları kurma yolunda çaba harcamış ve 'İnsanlık' adı altında bir gazete kurmuştur. Güçlü bir entelektüel sosyalist yapıya sahip olmasına rağmen liderleri parti inancına uygun fikir yapısına sahip olmamış, birbirleriyle fikir ayrılıklarına düşmüş ve önemli milli konuları göz ardı etmişlerdir. Çoğu zaman da birbirlerine karşı duruş sergilemişlerdir. Özellikle Filistin Davası, İskenderun Sancağı ve Arap Milli Birliği konularında fikir ayrılıkları yaşanmıştır. İskenderun Sancağı meselesinde Fransa'yı teyit ederek haklı bulmuş ve Türkleri destekleyerek Türklerin dostluğunu kazanmıştır. Baas Partisinin milliyetçilik ile ilgili fikirleriyle ters düşen parti, milliyetçilik duygularının insanlara düşmanlık ve hoşgörüsüzlük aşilayarak savaşlara neden olduğunu savunmuştur. Bu yüzden ulusal sol ve Marksist sol arasındaki düşünce ayrılıkları uzun yıllar sürmüştür.¹⁰⁰

⁹⁹ Yasin Atlıoğlu, "Suriye'de Radikal Milliyetçilik: Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi Örneği" (Radical Nationalism in Syria: The Case of Syrian Social Nationalist Party), **Bilge Strateji**, Cilt 9, Sayı 16, Bahar 2017, S.69

¹⁰⁰ Al-Ayssami, a.g.e,S.21

2.1.7. Müslüman Kardeşler (İhwan Al-Muslimin)

İslami hareketlerin ve kuruluşların faaliyetleri 30'lu yılların başlarında başlamıştır. Suriye'de birden çok güçlü örgütlenme yapısına haiz olan İslami gruplar Mohammed'in Gençleri (Shababu Mohammed) ve (Cemiyetu Al-Ulama) Ulama Derneğidir. Sonra da İhwan Al-Muslimin Müslüman Kardeşler Hareketi çıkmıştır. Hasan El-Benna tarafından kurulan İhwan Hareketi Suriye'de Mustafa Sibai önderliğinde faaliyet göstermeye başlamış ve İslam devleti oluşturmayı hedefleyerek İslami tabanlı partiler olan Mohammed'in Gençleri (Shababu Mohammed) ve Ulama Cemiyeti (Cemiyetu Al-Ulama) partilerini İhwan çatısı altında toplayarak partinin liderliğini üstlenmiştir. Dini öğeleri benimsediğinden dolayı halkın sempatisini kazanmış ve Fransız sömürüsüne karşı İslamcı grupların aynı ideoloji altında birleşmesini sağlamış, amaçlarına ulaşmak için de sokağı kullanmıştır.

İhwan hareketi, komünistleri ve Baas'çıları ateizm ve inançsızlıkla suçlayıp, Arapların az gelişmişlik, yolsuzluk ve zayıflık nedenlerinin dini inançsızlıktan ve dinden uzaklaşmaktan kaynaklı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Milliyetçilik ve sosyalizme karşı gelmiş, bu ideolojilerin İslam diniyle bağdaşmayan fikirler olduğunu savunmuşlardır¹⁰¹. Suriye'de bu yeni siyasi oluşumlar filizlenmeye başlarken 1943 yılında yapılan genel seçimler sonucunda Milliyetçi Cephe (Al-Kitla Al-Wataniyah) iktidarı ele geçirerek hükümeti kurma görevini üstlenmiştir. Şükrü El-Kuvvetli de Devlet Başkanı olarak görevine başlamıştır. 15 Nisan 1946 yılında ise Fransız Askeri Suriye topraklarını terk etmiştir. Böylece Milliyetçi (Ulusal) Parti ve Halkçı Parti Suriye'de Siyasi ortamın nabzını tutan partiler arasında yer almıştır. 1943 yılında kurulan Baas Partisi ise o dönemde çok aktif bir rol üstlenmemiş ve daha çok azınlık grupları etrafında toplayabilmiştir. Her ne kadar bu üç parti Suriye'nin kaderini belirleme yolunda birlik içinde mücadele etmeye çalışsalar da temsil ettikleri grupları tek bir hedefe odaklama yönünde oldukça yetersiz kalmışlardır. Bunun en büyük örneğini ise 1948 yılında kurulan İsrail devletine karşı yürütülen kampanyanın Arap-İsrail savaşında fiyaskoyla sonuçlanmasıdır.¹⁰²

¹⁰¹ Al-Ayssami, a.g.e, S. 22

¹⁰² Erdal İnce, "Suriye'de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye", **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi (Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic)**, I/1, 2017 Yaz, S. 267-268

2.2. Baas Partisi Kuruluş Aşamaları

Baas (Ba'ath) kelimesi 'rönesans' 'diriliş' 'yeniden doğuş' gibi anlamlara sahiptir. Galip Çağ ve Sami Eker'e göre Baas ideolojisinde Müslüman Arapçılıktan çok laiklik fikri baskındır. Parti 1943 yılında aslında iki farklı dine mensup birisi Rum-Ortodoks Michael Aflak ve diğeri Sünni Müslüman Salah Al-Din Bitar tarafından kurulmuştur. Farklı kültürden ve dinden gelen bu iki düşünürün aynı ideolojiye sahip fikirlerle bir araya gelebilmeleri aslında Arap dünyasının, özgürlük, birlik, sosyalizm gibi ortak ideolojiye sahip bir çatı altında birleşebileceklerinin en büyük kanıtıdır¹⁰³.

Aflak Fransa'da eğitim gördüğü yıllarda birçok Arap genciyle tanışmış onların ülkeleriyle ilgili sorunlarına kulak vermiş, özellikle Fas'lı öğrencilerin anlattıklarından çok etkilenmiştir. Arap ülkelerinin kaderinin bir olduğuna, emperyalist güçlerden kurtularak yaşadıkları bu sıkıntıları bitirecek ortak bir çözüm yoluna gidilmesini düşünmüş ve arkadaşlarıyla bu fikirlerini paylaşarak Arap birliğinin önemine değinmiştir. Bu fikirlerinden etkilenen arkadaşı Bitar'la Suriye'ye döndüklerinde dönemin prestijli okullarından olan Al-Techiz okulunda öğretmenlik yapmaya başlayarak oradaki gençleri de bu fikirlerle aydınlatmaya başlamışlardır.¹⁰⁴

2.2.1. İlk Başlangıçlar

Parti resmi olarak kurulmadan önce Fransa'da iyi eğitim almış olan Bitar ve Aflak öğretmenlerinin etrafında toplanan Suriyeli entelektüel gençler, birlik beraberlik sloganları atmaya ve yaymaya başlamıştır. Bu iki aydın öğretmene yine Fransa'da eğitim görmüş Alevi kökenli İskenderun'dan gelen Zeki Arsouzi de katılmıştır. Farklı mezheplerden ve kökenden gelmelerine rağmen bu üç aydını 1933 yılında Lübnanlı Ali Nasser tarafından kurulan "Isbatu Al-Amal Al-Kawmi" "Milliyetçi Hareket Birliği'nde" edindikleri tecrübeler aynı çatı altına birleştirmiştir. Fakat zamanla Arsouzi ve Aflak arasında fikir ayrılıkları oluşmuştur. Arsouzi Avrupa etnik

¹⁰³ Çağ,G.ve Eker,S. (2013)“Ortadoğu'da Ba'th Rejimleri:Suriye ve Irak”,**Çankırı Üniversitesi Uluslararası Strateji Dergisi**, 2 (2),S. 61.

¹⁰⁴ Michel Aflak,**Fi Sabil Al-Baa'th: Al-Kitabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila**, (Baas Yolunda:Tüm Siyasi Makaleler,Birinci Bölüm,Dar Al-Taiah, Beyrut,1963,S.9.

edebiyatının etkisinde kaldığı için İslamiyet dönemini değil de İslam öncesi dönemi (Cahiliye dönemi) Arapların altın çağı olarak kabul etmiştir. Filolojiye önem vermiş, Arap dilinin ümmetin oluşmasında ve milliyetçiliğin inşasındaki önemine vurgu yapmıştır. Aflak'ta dilin önemine vurgu yapmış fakat dil, tarih ve vicdan birliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca Arsouzi'nin sert kişilik yapısı da Aflak'la arasını açmış, parti gençlerinin de kendisinden uzaklaşarak Aflak ve Bitar'a yakınlaşmalarını sağlamıştır.¹⁰⁵

Arsouzi'nin partideki faaliyetlerinin sona ermesine neden olan birçok faktör gösterilebilir. Bunların en önemlisi Faşist Fransızların 1941 yılında Arsouzi'yi Lazkiye'ye sürmeleri sonucunda dava arkadaşları ve öğrencileriyle günlük iletişiminin kopması, diğer bir sebep ise Irak'ta Raşid Ali Geylani devrimine karşı izlediği tutumdur.¹⁰⁶ Arsouzi'nin Geylani devriminin başarısızlıkla sonuçlanacağını, bu durumun da Irak'taki sivil ve askeri ulusal güçlerin İngilizler tarafından tasfiye edilmesine neden olacağını düşündüğünü belirtmesi, Geylani ulusal hareketini destekleyen öğrencileri tarafından hayal kırıklığına sebep olmuştur. Bu gibi durumlar nedeniyle 1944 yılında Arsouzi örgütsel siyasi çalışmasına son vermiş ve ulusal nitelikli çalışmalara yönelmiştir. Arsouzi'nin siyasi faaliyetlerinin sona ermesi partinin sona ermesi anlamına gelmemektedir. Dava arkadaşları ve parti kurucularından sayılan Fayez İsmail, Edham Mustafa, Vasfi Al-Ghanim ve Masoud Al-Ghanim Bağdat'ta, ve Lazikayah'da yeni ofisler açmış ve parti çalışmalarına devam etmiştir.¹⁰⁷

Her ne kadar yukarıda belirtilenler parti kurucuları arasında yer alsada Aflak entelektüel kimliği, güçlü kalemi ve makalelerinde kullandığı ifade özgürlüğü sayesinde o dönemde diğer kurucuların önüne geçmeyi başarmıştır.

Arsouzi'nin ayrılmasından sonra Aflak ve Bitar'ın etrafında toplanan entelektüel Suriye gençlerinin kurduğu organizasyon 1943 seçimlerinde kendini göstermiş ve temel ilkelerini ilan etme fırsatı bulmuştur. Halkı Arap devrim

¹⁰⁵ Hazem Saghie, **Al-Baa'Th Al-Suri:Tarikh Moucaz**, (Suriye Baas'ı:Kısa Tarihçe), Dar Al-Saki,Beyrut-Lübnan, I. Baskı,2012,S.16.

¹⁰⁶ bkz. Prof. Dr. Behçet Kemal Yeşilbursa, "Geçmişten Günümüze Irak Meselesi", **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 29.2, 2009, S.1323

¹⁰⁷ **Hizbu Al-Baa'th Al-İştiraki,Ta'sis Al-Ba'ath:Silsilat Malaffat Baa'thiyah**, (Baas'ın Kuruluş Aşaması: Baa'th Dosyaları Dizisi, 7 Nisan 2009, S.62

mücadelesi yolunda yeni bir döneme hazırlamayı hedefleyen Bitar ve Aflak, parti sloganını ‘Sonsuz Misyona Sahip Tek Arap Ulusu’ (Umma Arabiya Wahida Thata Risale Khalida) olarak seçmiş ve bu şiarı ile seçimlere katılmıştır.

1945 yılında Parti ilk ofisini Şam’da açmıştır. Parti üyelerinin sayısı o dönemde 400 kişiyi geçmemektedir. Fransa’nın Şam’ı bombardımana tuttuğu o dönemde parti askeri olarak ta yapılanma hazırlığı içerisine girmiştir. 1946 yılı Temmuz ayında ise Aflak önderliğinde Baas (Baa’t’h) Gazetesi kurulmuştur. 1947 yılı Nisan ayında ilk Parti Kongresi düzenlenerek Parti tüzüğü ve iç yönetmelik açıklanmış ve Aflak Parti Genel Sekreteri seçilmiştir. Bu arada Aflak ve Bitar öğretmenlik görevlerinden ayrılarak tamamen partiyle ilgili çalışmalara kendilerini adanmıştır.¹⁰⁸

2.2.2. Baas İdeolojisi İlkeleri ve Şiarları (Birlik, Hürriyet, Sosyalizm)

Başlangıçta Baas yörüngesinde dönen ve Aflak’ın güçlü kalemleyle dile gelen fikirler gayet yalın ve basitti. Aflak’ın kaleminden dökülen bu düşünceler Baa’t’h Gazetesinde kısa makaleler şeklinde kendine yer bulmaktaydı. Aflak bu kısa ve şık makalelerinde halkı kendi fikirleri ve ideolojileri altında toplamak adına yalın ve basit ifadeler kullanarak Baas’ı (Baa’t’h)’ı nefse karşı koyma ve emperyalist güçlerin kirlettiği fitrata geri dönüş olarak lanse etmekteydi. Fıtrata geri dönüş ise Arap birliğine dönüşü simgelemekteydi. Bu da öncelikle özgürlüklerinin kazanılması demektir. Diğer bir ifadeyle, Arap ümmetinin özgürlüğü (hürriyeti) demektir. Sosyalizm ise önceleri Baas düşüncesi içinde kendini çok açık ifade etmese de o da milliyetçilik kavramı gibi Aflak’ın dile getirdiği üzere, “her şeyden önce sevgiyi” simgelemekteydi: Araplar arasında var olan o güçlü bağlara olan sevgiyi.¹⁰⁹

Aflak Arap sosyalizminin ekonomik alanda Arap toplumunun hastalığını tedavi edeceğine inanmaktaydı. Ona göre sosyalizm Arap ümmetinin ihtiyaçları doğrultusunda fayda sağlamak amacıyla kullanılmalıydı. Diğer partilerin ya da toplulukların yaptığı gibi, sosyalizm, belirli bir dönemde ortaya atılan ve popüler olan

---

¹⁰⁸ Aflak,a.g.e,S.10

¹⁰⁹ Saghieh,a.g.e,S.18

bir ideolojiyi ya da fikri sırf o ortama ayak uydurmak ve menfaat elde etmek için bir araç olarak kullanılmamalıydı.¹¹⁰ Aflak Avrupa sosyalizmi ile ilgili 1946 yılında yazdığı makalesinde, sosyalizmin Avrupa’da sanayi devrimi gerçekleştiğinde ortaya çıktığını ifade etmiş ve bu devrimin modern icatları, makinaların ortaya çıkmasını ve dolayısıyla büyük fabrikaların ve sanayii komplekslerinin kurulmasına sebep olduğunu, toprak sahibi köylülerin de köylerini, topraklarını terk ederek bu fabrikalarda çalışmaya başladıklarını böylece bu büyük fabrikalarda işgücü eksikliğini giderildiğini belirtmiştir. Bütün bu insanlar zamanla büyük endüstrinin gereksinimlerine tabi insan makineleri haline gelmiş ve dolayısıyla toprak sahibi köylüler kiralık işçi haline gelmişti. Bu yüzden köyüne, toprağına ve kültürüne olan sosyal bağlarını kaybetmiş mutsuz ve öfkeli bir toplum haline gelmişti.¹¹¹

Aflak bu olumsuz negatif ortamdan da sosyalizm fikrinin çıktığını, Arap sosyalizminden farklı olarak, sosyalizm teorisinin vatanın egemenliğini tanımayan uluslararası bir teori olduğunu, din ve ahlaki değerlere karşı gelen herhangi bir tarihsel ve sosyal bağlara dayanmayan uluslararası bir teori olarak Avrupa’da doğduğunu açıklamıştır.¹¹²

Arap sosyalizminin, tarihin materyalist yorumuna dayanan Marksist teorinin aksine negatif değil, pozitif bir akım olduğunu, Arap milliyetçiliğini öne çıkartan, vatana, tarihi ve sosyal bağlara dayanan, ahlaki ve dini değerleri koruyan, sadece Arap ümmetinin kalkınması, gelişmesi, birlik ve beraberliğinin gerçekleşmesi için kullanılması gereken önemli bir araç olduğunu dile getirmiştir.¹¹³ Aflak’ın sözünü ettiği sosyal adalet prensibi, (Al-Adala Al-ijtimaiyyah), tam anlamıyla sosyalizm olmasa da, 1945’ten sonra Sovyetler Birliğinin gelişimi, İngiliz İşçi Partisinin zaferi ve ABD’de refah ekonomisinin benimsenmesi sonucunda, sosyalizm kavramı, Arap dünyasında popüler bir tema haline gelmiştir. Yazar Nabil Kaylani’ye göre Aflak

¹¹⁰ Aflak,a.g.e,S.37

¹¹¹ Aflak, “Maalim al-İştirakiyyah Al-Arabiyah”, (Arap Sosyalizminin Özellikleri), **Fi Sabil Al-Baa’th: Al-Kitabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila**, (Baas Yolunda:Tüm Siyasi Makaleler,Birinci Bölüm,Dar Al-Taiah, Beyrut,1963.S.282

¹¹² Aflak,a.g.e,S.283

¹¹³ Aflak,a.g.e,S.285

politik bir lider olmaktan çok entelektüel bir kişiliğe sahipti, dolayısıyla Baas (Ba'ath) fikrini almış ve bunun dışında bir siyaset felsefesi geliştirmişti.¹¹⁴

1943 yılında gerçekleştirilen Parlamento seçimlerinde parti ilk sınavını vermiş ve 24 Temmuz 1943 yılında yayınlanan seçim bildirisinde, parti tüzüğü, amaç ve ilkeleri açıklanmıştır. Bunlar:

- Arap Ruhunu temsil eden, yapaylıktan uzak milliyetçilik fikrinin gerçek bir şekilde vurgulanması.
- Arap Ümmetinin ruhuna, geçmişine ve birliğine zarar gelmesine, Batı felsefesi ve kültürü tarafından dejenere edilmesine karşı korunmasının sağlanması.
- Ahlaki duygularla bezenmiş mücadeleci ve savaşçı nesil yetiştirmek için Arap kültürünün gerçek bir vesile olarak kullanılması.
- Mezhepsel, bölgesel ve yerli çatışmaların önüne geçilmesi.
- Materyalizmi temsil eden komünizme ve yapay ilerlemeye karşı gelinmesi.
- Din ve milliyetçilik, İslam ve Araplık arasında uzlaşmanın sağlanması.
- Araplığın özünü temsil eden, ilerlemeyi ve yenilenmeyi sağlayan hürriyetin önemine ve gerekliliğine vurgu yapılması
- Parti sloganı olan 'Sonsuz Misyona Sahip Tek Arap Ulusu' şiarını temsil eden Arap ülkeleri birliğine önem verilmesi.

Görüldüğü gibi bu beyanda sosyalizme değinilmemiş daha çok Arap hürriyeti ve birliğinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır.¹¹⁵

Kongrede ele alınan diğer bir konu parti genel üslubu ve çalışma tarzıdır, buna göre:

---

¹¹⁴ Nabil M. Kaylani, "The Rise of The Syrian Ba'ath, 1940-1958: Political Success, Party Failure", **International Journal of Middle East Studies**, 3 (1), S.6

¹¹⁵ Al-Ayssami, a.g.e, S.32

- Politikacılar arasında o dönem yaygın olan Machivelli tarzı politikadan uzak durmak “Amaca ulaşmak için her araç yasal ve ahlakidir” ilkesini reddederek siyasi platformda ahlaki çalışma tarzına yer vermek.
- Bölgede yaşanan yolsuzluklarla benimsenmiş olan yozlaşmış ve bozuk politika anlayışına karşı Ümmetinin birliğine inanan, devrimci, mücadeleci, bilinçli organize edilmiş yeni Arap nesli yetiştirmek.
- Güvenli bir gelecek için fedakârlık yapmak ve çaba harcamak, yola çıkan dikenleri yılmadan sökmek, yerlerine verimli tohumlar ekmek, mücadele yolunda sabırlı davranarak acele kararlar almamak.¹¹⁶

Aflak, her daim Parti şiarının ilk ilkesi olan birlik mefhumuna oldukça önem vermiş, Arap milliyetçiliğini ve birliğini bir bütün olarak düşünmüş ve Arap birliğinin sağlanması için de her türlü mücadeleye hazır olduğunu belirtmiştir. 1941’de Irak’ta gerçekleşen mayıs devrimine destek vermiş, bundan iki yıl sonra da Lübnan’daki milli hareketi savunmuş ve yardımcı olmuştur. 1945 yılında gerçekleşen ‘Arap Devletleri Ligi’ şartı imzalandığında da, her ne kadar bu birliğin, hükümetler tarafından gerçekleştirildiği için halkın birlik yolundaki gerçek isteklerini ifade etmediğini düşünse de eksikliklerine rağmen yine de birlik yolunda Araplara olumlu dönüşlerde bulunacağını düşünerek memnuniyetini dile getirmiştir. Kısacası Arap Baas Partisi kuruluş yıllarında, ilke olarak, Arap birliği ile ilgili faal bir rol oynamasa bile birlik yolunda atılan her adıma ve Nil vadisinden, Körfez Emirliklerine kadar bütün Arap âleminin birleşmesine destek vermiştir.¹¹⁷

2.2.3. Arap Baas Partisi Organizasyon Yapısı

Baas partisi Arap Devletlerini meşru siyasi varlıklar olarak kabul etmemiş, Arap ümmetinin bölgeleri olarak adlandırmıştır. Bu bölgeler örgütsel amaçlar için, ilçe

¹¹⁶ Al-Ayssami, a.g.e, S.33

¹¹⁷ Al-Ayssami, **Hizbu Al-Baath Al-Arabi Al-İshtiraki: Marhalatu Al-Nümu wa Al-Tawassü: 1949-1958**, (Baas Sosyalist Partisi: Büyüme ve Gelişime Aşamaları), Dar Al-Shoun Al-Thakkafiyah Al-Amma, 3. Baskı, 1987 Bağdat, S.30

şubelerine ve her şube de birimlere ayrılmıştır. Birimler, örgütsel yapının altında yer alan bir dizi hücreyi oluşturmaktadır. Bu hücreler genellikle nüfusun farklı kesimleriyle olan günlük temaslardan ve yeni üye alımlarından sorumludur. Her bölgenin de bir danışman organı (genellikle bölgesel komuta diye adlandırılan) ve bir de sekreteri vardır. Teoride de olsa organizasyon piramidinin en tepesinde, Genel Kongre, Ulusal Liderlik (Bütün Araplar) ve Genel Sekreterlik yer almaktadır. Bölgesel ve ulusal komutalar arasındaki en önemli ayırım ise icra ettikleri görevlerden kaynaklanmaktadır.¹¹⁸ Baas partisi teşkilatı sadece Suriye içinde faaliyet göstermekle kalmayıp, şubeleri çeşitli Arap ülkelerinde de kurulmuştur. Bu şubeler 1954'ten itibaren genel olarak merkezi Şam'a bağlı olan Arap partileri önderliğinde yönetilmektedir.¹¹⁹

Söz konusu teşkilat yasama ve yürütme kurullarından oluşmakta ve aşağıda belirtilen görevleri üstlenmekteydi:

Merkezi Yürütme Organı:

- Merkezi yürütme organın görevleri arasında partiyi organize etmek, ilerlemesini ve hedeflerini gerçekleştirmesini sağlamak vardır. Merkezi Yürütme Organı, Başkan ve üyelerinden oluşmaktaydı. Başkanlık makamı, 2 yılda bir yapılan ve tüm üyelerin oy kullandığı genel seçim ile seçilen parti başkanı tarafından temsil edilmekteydi. Ayrıca parti başkanının 1 yıldan fazla partide hizmet vermesi ve 1/5 Parti üyesi tarafından da aday gösterilmesi gerekmektedir. Merkezi Yürütme Organı üyeleri ise parti başkanına yardım etmek üzere başkan tarafından tayin edilmekteydi.¹²⁰
- İcra Kurulu: Merkezi yürütme organının çizdiği planlar doğrultusunda, bu planların uygulanmasından sorumlu olup direkt olarak merkezi yürütme

¹¹⁸ Adeed Dawisha, "The Transnational Party in Regional Politics: The Arab Ba'th Party," *Asian Affairs*, Vol.5., No.1, February 1974, S.23

¹¹⁹ Avraham Ben-Tzur, "The Neo-Ba'th Party of Syria", *Journal of Contemporary History*, Vol.3., No.3, July 1968, S.161

¹²⁰ Seçim Bildirisi, *Hizbu Al-Baa'th Al-İştiraki, Ta'sis Al-Ba'ath: Silsilat Malaffat Baa'thiyah*, (Baas'ın Kurulması: Baa'th Dosyaları Dizisi, 7 Nisan 2009, S.122

organına bağılı çalışmaktaydı. İcra kurulu da başkan ve üyelerden oluşmaktaydı. Başkan, kendi başkanlığı süresince parti başkanı tarafından seçilmekteydi. Diğer üyeler ise parti başkanının onayı alındıktan sonra şube başkanı tarafından seçilmekteydi.¹²¹

Daha önce de belirttiğim gibi parti ilk kuruluş kongresini 4 Nisan 1947’de gerçekleştirmiştir. Birlik, özgürlük ve Arap sosyalizmi yolunda, zorlu şartlar altında verdiği mücadele, sonunda meyvesini vermiştir. Aşağıda kuruluş kongresinde ele alınan konulara kısaca değinilecektir.

- Suriye’deki Siyasi Durum: Burada gelecek seçimler, muhalefet partilerinin tutumu, İngiliz nüfuzu ve İngiliz müdahalesi sorunları ve yerel konularla ilgili olarak da ülkedeki uzman ve teknisyenlerin sorunları, şirketler ve onlara tanınan ayrıcalıklar, askeri antlaşmalar gibi konulara yer verilmiştir.
- Arap devletlerinin sorunları: Burada Arap birliği ön planda tutularak, Filistin davası başta olmak üzere, Fas sorunu ve Mısır’la yapılan müzakereler, askeri ittifak, Doğu cephesi ve siyasi partiler ele alınmıştır. Ürdün’ün doğusu ve Büyük Suriye planının yanı sıra, Lübnan’daki mezhepçilik, partilerin durumu ve yabancı nüfusu da kongrede ele alınan konulardandır. Irak’ta Basra’dan yabancı güçlerin tahliyesi ve sol muhalefet Partilerinin yanı sıra Suudi Arabistan’la ilgili olarak petrol ve Amerikan etkisi, Yemen ve diğer Arap ülkelerinin durumu da ele alınmıştır.
- Parti İç Yapısı ile ilgili olarak da idari, maddi ve iç örgütlenme, parti faaliyetleri gibi konulara yer verilmiştir.¹²² Kongre de sözü edilen diğer bir konu ise milliyetçilik sorunudur ve üç ana tema altında ele alınmıştır. Bunlar:
  - Milliyetçi Sosyalist Eğilim: Konuyla ilgili parti sözcüleri tarafından yapılan açıklamada, Arap milliyetçiliğinin temel içeriğinin sosyalist bir içerik olduğu önemle vurgulanmıştır.

¹²¹ Seçim Bildirisi, S. 123

¹²² **Hizbu Al-Baa’tih Al-İştiraki, Ta’sis Al-Ba’ath: Silsilat Malaffat Baa’tiyah**, (Baas’ın Kurulması: Baa’tih Dosyaları Dizisi, 7 Nisan 2009, S.171-172

- Milliyetçi Reformcu Eğilim: Bu başlıktan kastedilen, modern Arap devletinin çok partili ve özel mülkiyete izin veren parlamenter demokratik temellere dayanması gerektirir.
- Milliyetçi Fanatizm: Arap milletinin bazı etnik özelliklere sahip olduğu iddia edilerek şovenist bir yaklaşım ile karakterize edilen bir anlayıştır.¹²³

Baas Partisi organizasyon yapısına değindikten sonra Parti Tüzüğünde yer alan, Baas'ın Arap milliyetçiliği, özgürlüğü ve birliği yolunda, Parti hedeflerini ve ilkelerini açıklayan maddelerine kısaca yer verilecektir.

2.2.4. Arap Baas Partisi Tüzüğü

Tüzüğün en başında yer alan ifadeye göre, Arap Sosyalist Baas hareketi (Albaa'th Al-Arabi Al-İştiraki) kendisini Arap birliği ve sosyal özgürlük uğruna mücadele eden devrimci, milli ve halkçı (popüler) bir hareket olarak tarif etmektedir.

Tüzüğün ana ilkeleri olarak belirtilen bölüm başlığının ilk ilkesinde aynı zamanda parti şiarının da ilk ilkesi olan Arap Ümmetinin birliği ve özgürlüğü yer almaktadır. Buna göre Araplar tek ümmettir ve bu ümmetin en doğal hakkı da tek bir devlet çatısı altında yaşamak ve özgürce kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olmaktır. Bundan dolayı Arap Baas Partisi Arap dünyasını ayrılmaz bir siyasi ve ekonomik birlik olarak görmektedir. Bu bakış açısına göre, Arap milleti aynı zamanda kültürel bir birliktir ve Arap ülkelerinden hiç birisi, hayatını ayrı bir şekilde idame ettiremezdi. Araplar arasında yaşanan sorunlar, anlaşmazlıklar Arap bilincinin uyanışı sayesinde yok olacaktır. Arap ulusu Araplarını ve kendi başlarına ülkelerini, milli servetlerini ve yeteneklerini yönetme hakkına sahiplerdi.

Aflak'ın 23 Şubat 1958 "Al-Wahda Thawra Tarikhiyah" (Birlik Tarihi Bir Devrimdir) adını taşıyan makalesinde belirttiği gibi, parti inançlarına ve ilkelerine göre, birlik yolunda verilen mücadele hiç bir şekilde ve kesinlikle özgürlük ve

---

¹²³ Hizbu Al-Baa'th Al-İştiraki, S.178

sosyalizm uğruna verilen mücadeleden ayrılmazdı. Aflak Birlik yolunda verilen mücadelenin özünü devrimci kişilerin, toplulukların ve Arap ümmetinin oluşturduğunu ifade etmiştir.¹²⁴

Tüzüğün ikinci ilkesinde Arap Ümmetinin kişiliğine yer verilmiştir. Arap ümmetinin, yenilenme ve yeniden doğma kabiliyetine, kişisel özgürlüklerin gelişmesiyle ilerleyen ve milli menfaatleri gözetken özel meziyetlere sahip olduğu ifade edilmiştir. Bu yüzden, konuşma özgürlüğü, toplanma, inanç ve sanat kutsaldı ve hiçbir otorite tarafından baltalanamazdı.

Üçüncü ilkede Arap ümmetinin misyonuna yer verilmiştir. Buna göre Arap ümmeti sonsuz ve ebedi misyonu olan bir millettir. Bu yüzden Araplar mümkün olan her yolla sömürgeleştirmeye savaşmalı ve diğer Arap halklarına yardım elini uzatmalıdır.

Aflak'ın 1950 yılında yazdığı "Maana al-Risala Al-Khalida" (Sonsuz ve Ebedi Misyonun Anlamı) adlı kısa makalesinde belirttiği gibi, sonsuz misyon geleceği değil, gerçekleşmekte olan bugünü temsil etmektedir. Sonsuz misyon, Arapların kaderlerini değiştirme ve kökten iyileştirme yolunda verdikleri mücadeleyi ve zorlukları yenerek hedeflerine ulaşmayı simgelemektedir. Aflak kısa makalesinde Arapların yaşadığı bugünü, sonsuz misyonun başlangıcı olarak ifade etmektedir.¹²⁵ Tüzükte yer alan ilk üç ilkedden sonra 13 maddeden oluşan genel ilkeler yer almaktadır.

Birinci maddede Baas Partisinin kapsamlı bir Arap partisi olduğu, çeşitli Arap ülkelerinde ofislerinin bulunduğu, sadece bölgesel sorunları değil Arap ulusunun tüm menfaatlerini gözetlediği ifade edilmektedir.

İkinci maddede parti merkezinin şimdilik Şam olduğu, ileride herhangi bir farklı Arap ülkesine taşınmasının mümkün olduğu belirtilmektedir.

¹²⁴ Aflak, "Al-Wahda Thawra Tarikhiyah", (Birlik Tarihi Bir Devrimdir), **Fi Sabil Al-Baa'th: Al-Kitabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila**, (Baas Yolunda: Tüm Siyasi Makaleler, Birinci Bölüm, Dar Al-Taiah, Beyrut, 1963, S.265.

¹²⁵ Aflak, "Maana al-Risala Al-Khalida" (Sonsuz Misyonun anlamı), **Fi Sabil Al-Baa'th: Al-Kitabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila**, (Baas Yolunda: Tüm Siyasi Makaleler, Birinci Bölüm, Dar Al-Taiah, Beyrut, 1963, S.9.

Üçüncü maddede, partinin oluşumuna ışık tutan ve hatta ana sebeplerinden olan, Aflak ve arkadaşlarının da düşünsel temellerini attığı Arap milliyetçiliğinden bahsedilmektedir. Bu maddede milliyetçiliğin sonsuz bir hayat gerçeği olduğu ve kişiyi ümmetine bağlayan bilinçli milli şuurun kutsal olduğu belirtilmektedir.

Dördüncü maddede sosyalizm ele alınmaktadır. Bu maddede Baas Partisinin, sosyalist bir parti olduğu, sosyalizmin Arap milliyetçiliğinin özünden kaynaklanan bir zorunluluk olduğu belirtilmiş ve Arap halkının hedeflerini gerçekleştirmesinde, imkânlarını en iyi şekilde kullanarak, milletin maddi ve manevi üretiminin istikrarlı bir şekilde büyümesini sağlayacak bir sistem olduğu anlatılmıştır.¹²⁶

Beşinci maddede, Baas'ın halkçı (popüler) bir parti olduğunu ve egemenliğin halkın mülkü olduğunu, tek başına tüm otorite ve liderliğin kaynağını temsil ettiğine inandığı ifade edilmekteydi.

Altıncı madde, partinin devrimci bir parti olduğuna vurgu yapmakta ve temel hedeflerinin Arap milliyetçiliğini ve sosyalizmi kurmak olduğu belirtilmektedir. Bu yüzden partinin amacına ulaşması için, Arap ülkelerini yabancı sömürge güçleri hâkimiyetinden tamamen ve kesin bir şekilde kurtulması ve Arapları bağımsız tek bir devlet çatısı altında birleştirilmesi uğruna mücadele etmesi, yaşamın tüm sosyal, politik, ekonomik alanlarını kapsayan ve var olan bozuk düzene karşı gelerek devrimi gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Aflak 1950 yılında "Darbe ile ilgili" adı altında yayınladığı makalesinde, Arap Baas'ının yoğun çalışmayı ve mücadeleyi gerektiren bir fikir olduğunun altını çizmiştir. Arap Baas'ı devrimci bir hareket olduğu için Arap ulusunun yaşamında belirleyici ve kesin değişikliklere gidilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu değişikliğin de gelişim demek olmadığına vurgu yapmıştır. Devrimin gerçekleştirilmesi için de bazı gereklere ihtiyaç duyulduğunu, en önemlisinin de sosyal ve tarihi bağların bilincinde ve bu değişikliğin neden gerekli olduğunun anlamını bilen, ahlaki değerlere sahip yeni bir nesil yetiştirmek olduğunu ifade etmiştir.¹²⁷

¹²⁶ 4 Nisan 1947yayınlanan Arap Sosyalist Parti Tüzüğü, Basra şubesi, (Erişim: 13.05.2019)
http://www.albasrah.net/ar_articles_2007/0307/dstor-b3th_070307.htm

¹²⁷ Aflak, "Hawla Al-İnkilab" (Devrim İle İlgili), **Fi Sabil Al-Baa'th: Al-itabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila**, Dar Al-Taiah, Beyrut,1963,S.94

Yedinci maddede Arap anavatanından bahsedilmekte ve anavatanı, Toros dağlarından uzanan, Pouchti Kouh dağlarını, Basra Körfezini, Arap denizini, Etiyopya dağlarını, büyük çölü, Atlas Okyanusunu ve Akdeniz'i kapsayan ve Arap ulusunun yaşadığı toprak parçası bütünü olarak belirtmiştir.

Sekizinci madde Arap dilinin resmi dili olan Arapça 'ya yer vermektedir. Dokuzuncu madde, Arap devletinin bayrağından bahsetmekte, bayrağın da Arap ümmetinin sömürgecilikten kurtulması ve birliğin sağlanması adına 1916 yılında patlak veren Arap devriminin bayrağı olduğunu ifade etmiştir.

Onuncu madde, Arap kimliğini açıklamakta ve Arap kimdir? Sorusuna cevap olarak Araplığı; Arap dilini konuşan, Arap toprağında yaşamış, ya da oradaki yaşamla iç içe olmuş ve Arap ümmetine ait olduğu inancına sahip olan kişi olarak tanımlamaktadır.

On birinci madde, Araplara karşı herhangi bir ırkçı hareketi teşvik eden ve bu harekete katılan ya da Arap topraklarına sömürü amacıyla göç eden herkesin sınır dışı edileceği belirtilmektedir. On İkinci madde, Arap kadını haklarına yer vermiş ve Arap kadının diğer vatandaşların sahip oldukları haklara sahip olduklarını ifade etmiştir. Partinin toplumda kadının rolünün ve seviyesinin artırılması için mücadele ettiği belirtilmiştir. Bu bölümün son maddesi olan On Üçüncü madde, tüm vatandaşların yeteneklerini en iyi şekilde sergileyebilmeleri için ekonomik ve eğitim alanlarında fırsat eşitliliğine sahip olmalarına yer vermektedir.¹²⁸

Aflak'ın entelektüel kimliği diğer parti kurucularının önüne geçmesine neden olmuş ve görüldüğü gibi parti tüzüğünün ana fikirleri Aflak'ın fikirlerine dayanmıştır. Ve bu fikirler parti ilkelerine de ilham vermiştir.

Baas partisi kurulma aşamasında, ideolojisini, hedeflerini ve ilkelerini halka tanıtmaya ve kabullendirme mücadelesi içerisindeyken Suriye'de askeri darbe yılı olarak adlandırılan 1949 yılına gelinmiştir.

---

¹²⁸ Sylvia G.Haim, **Arab Nationalism: An Anthology**, Near Eastern Center, University of California Press, Berkley, Los Angeles, 1962, S.235.

1949 yılında Suriye’de sonuncusunun Edib El-Çiçekli tarafından gerçekleştirilen üç Askeri darbe yaşanmıştır. Darbe sonrası Çiçekli iktidarı ele geçirmiş, 1953 yılında Cumhurbaşkanlığı makamına oturmuştur. Çiçekli diğer darbelerden farklı olarak ülkeyi daha önce görülmemiş bir diktatörlükle yönetmiştir. Bu durumdan oldukça rahatsız olan Arap Baas partisi, askeri diktatörlük politikasıyla mücadele etme adına çareyi o dönem köylülerin ve halkın partisini temsil eden Arap Sosyalist Partisi Başkanı Akram Al-Haourani’yle birleşmekte bulmuştur. Bu birleşme sonucunda Arap Baas Partisi (Hizbu Al-Ba’ath Al-Arabi), Arap Baas Sosyalist Partisi (Hizbu Al-Ba’ath Alarabi Al-İştiraki) adını almıştır. Bu durum 1963 yılına kadar parti hayatında yaşanan en önemli gelişme olarak addedilmektedir.¹²⁹

Al-Hourani partiye katılana dek, bazı parti önde gelen üyeleri partinin siyasi faaliyetlere katılmasını doğru bulmamaktaydı. Çünkü Suriye’de kaos ortamında siyasi faaliyetlere iştirak etmenin partiyi olumsuz yönde etkileyeceğini hatta bunun parti düşüncelerini kirletebileceği fikrine sahiplerdi. Diğer bir deyişle sonunda Al-Hourani Lenin’in Marksizm üzerine gerçekleştirdiğini, Arap Baas Sosyalist partisinde gerçekleştirerek nihayet partiyi politik eylem stratejisine dönüştürebilmiştir.¹³⁰ Aflak devrimi felsefi ve ideolojik kavramlarla düşünürken, Al-Hourani’nin kendi devrim tecrübeleri bu kavramı somutlaştırmaktaydı. Birleşmeden sonra Aflak partinin ideolojiden sorumlu genel sekreteri görevini üstlenirken Al-Hourani çok geçmeden kendisini gerçek bir lider olarak kabul ettirmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde Suriye’de yaşanan iç politika gelişmelerinin, askeri alt yapının, darbelerin partiyi nasıl etkilediğine ve Arap milliyetçiliği, birliği, sosyalizmi yolunda verdiği mücadelede ne denli etkili olduğuna değinilecektir.

---

¹²⁹ Saghie, a.g.e, S.23

¹³⁰ Kaylani, a.g.e, S. 7

2.3. Arap Sosyalist Baas Partisini etkileyen İç Politika Gelişmeleri

2.3.1. Suriye Silahlı Kuvvetleri Yapısı

1920-1945 yılları Fransız manda döneminde, Suriye’de iki otoritenin varlığı görülmektedir. Birincisi belirli bir fikre bağlı olmaksızın idari bir rol üstlenmiş olan siyasi otorite, diğeri ise mezhepsel unsurun egemen olduğu askeri komutadan oluşan askeri otorite. Fransız mandası sona erdikten sonra da (1946-1962) bu durum böyle devam etmiştir. Fransa manda yönetimi altındaki Suriye bağımsızlığını elde ettikten sonra Suriye Cumhuriyetini savunabilmesi için yerel bir ordu hazırlamak durumundaydı. Fakat yetkili otorite bu durumdan faydalanarak kendisine tamamen bağlılığı olan bir askeri kurum kurdu. Bu kurum beş yapıdan oluşmaktaydı; Şark Ordusu (Armée du Levant) Afrika kökenli, Fas’lı ve Fransızlardan oluşmaktaydı ve ordunun sayısı 1921 de 70.000 kişiydi. Suriye’nin savunulması bu Şark Ordusu tarafından sağlanmaktaydı. İkinci önemli askeri yapı ise Şark Özel Kuvvetleriydi (Troupes Spéciales du Levant). İlk kurulduğunda 60.000 askerden oluşan kuvvetler, ilerleyen yıllarda 10.000 askere kadar düşmüştür. Bu askeri birim daha çok mezhepsel azınlıklardan oluşmaktaydı ve Suriye’de iç güvenliğin sağlanmasından ve devrimlerin bastırılmasından sorumluydu¹³¹. Diğer askeri birimler ise Şark özel kuvvetlerini desteklemek amacıyla kurulan ek kuvvetlerdi (Troupes Supplétives). Jandarma (3000 asker) ve Polis teşkilatı ise askeri yapıyı tamamlayan diğer birimlerdi.¹³²

Fransızların politikası, Arap veya Müslüman olmayanları orduya katılmaya teşvik etmekteydi. Fransız mandası sona erdikten sonra ulusal hükümet ilk olarak Silahlı kuvvetlerin karışık yapısını düzeltmeye koyularak Genelkurmay yapısını kurmuş, mezhepsel ve etnik birimleri çökertmiş, askeri enstitüler ve okullar inşa etmişti. 1948 yılında askeri hizmet yapısını yenilemiş ve Ulusal Harp Akademisini

¹³¹ Bashir Zain Al-Abdin, **Al-Jeish wa Alsiyasah fi Suriyah**, (Suriye de Ordu ve Siyaset), Dar al-jabiyah, Birinci Baskı, 2008 Londra, S.83

¹³² Al-Abdin, a.g.e, S.84

kurmuştur.1948 yılında Suriye Silahlı Kuvvetler bünyesinde 12.000 asker ve 4500 Jandarma yer almaktaydı.¹³³

Bununla birlikte, 1949'dan sonra ulusal hükümet, Sünni Arap Müslümanlarının ve Suriye'nin kırsal nüfusunun çoğunluğunu orduda hizmet vermeye ve akademiye gitmeye teşvik etmiştir. Fransızların kurduğu Humus ve Hama akademileri herkese açık bir şekilde eğitim vermeye başlamıştır. Alt sınıf gruplarının askere girmeleri teşvik edilerek eğitim harçları hükümet tarafından karşılanmış ve Humus askeri koleji, gururlu, milliyetçi, militan gruplar yetiştiren, Suriye'nin yeni ve yükselen ordu seçkinlerinin evi haline gelmiştir. Orduda görev yapmak azınlık etnik grupları için milli bir görev addedilmekteydi. 1948 Filistin savaşından sonra milliyetçi gruplar orduyu büyüterek, siyasallaştırmaya, Araplaştırmaya ve radikalleştirmeye çalışmışlardır.¹³⁴

Aşağıdaki tabloda 1947 yılında Suriye Ordusunda mezhepsel ve etnik yapının dağılımı ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. 1947 yılında Suriye ordusunda mezhepsel ve etnik yapının dağılımı

Etnik ve Mezhepsel Yapı	Subay Sayısı	Komuta Pozisyonunda yer alan Liderler	%'lik Oran
Sünni Araplar	128	7	31.8
Çerkez Kökenliler	23	1	4.5
Kürtler	17	5	22.7
Dürziler	17	1	4.5
Aleviler	16	1	4.5
İsmaililer	6	-	-
Şiiler	2	1	4.5
Hıristiyanlar	68	6	27.3
Diğerleri	2	-	-

Kaynak: Bounackie N.E, “Les Troupes Speciales: Religious and Ethnic Recruitment 1916-1946”, *the International Journal of Middle East Studies*, 25, 1993, S. 654.

¹³³ Ahmad Abdalkarim, *Hsad Snin Khsbah Wi thimar Murah*, (Verimli Yılların Hasadı ve Acı Meyveleri), Bisan Yayın evi, 1992,S.287

¹³⁴ Amos Perlmutter, “From Obscurity to Rule: The Syrian Army and The Ba'th Party”, *Western Political Quarterly*, University of Utah,, The Vol. 22, No. 4 Dec. 1969,S.830

17 Nisan 1946 yılında Fransız mandası sona erdikten sonra, Suriye’de siyasi ortam zayıf temellere dayalı bir devlet anlayışının var olduğu bir döneme girmiştir. İktidar savaşlarına sahne olan Suriye’de istikrarsız bir ortamda hükümetlerin sürekli el değiştirdiği siyasi bir düzen hâkim olmuştur. Moshe Ma’oz’un vurguladığı gibi “Suriye Fransız mandasından sonra asla bir ulus-devlet değildi ve güvenebileceği uyumlu, tutarlı bir siyasi liderlikten yoksundu”. Fransız ve İngiliz sömürgelerinin bölgede uyguladıkları politikalar nedeniyle Suriye’de siyasi sistemin ve devlet yapısının dayanıklılığı sağlanamamıştır. Tam tersine uyguladıkları bu politikalar nedeniyle bölgedeki sorunlar iyice içinden çıkılmaz bir hal almıştır.¹³⁵ Bağımsızlığını elde ettikten sonra Suriye’de siyasi hayat çok partili sisteme dayalı Cumhuriyetçi parlamenter yönetimi altındaydı. Baas partisi, Komünist parti, Suriye milliyetçileri partisi ve Arap sosyalizmi partileri bunlara örnek olarak gösterilebilir. Belirli kişilere aidiyeti olan bu partiler ideolojik temelli partilerdi.¹³⁶

Manda sonrası hükümetin başında olan Cemil Mardam’ın en önemli görevi Mayıs 1947 yılında düzenlenecek olan parlamento seçimlerine hazırlık yapmaktı. O dönemde siyasi arenaya yeni katılımcılar eklenmişti. Fransız manda yönetimine karşı duruş sergileyen Ulusal cephe (Al-Kitla Al-Wataniyah) ulusal parti adı altında yeniden yapılanmış ve kuruluşunu ilan etmişti. 1943-1949 yılları arasında partinin önderliğini Şükrü Al-Kuvvetli üstlenmiş ve aralarında Cemil Mardam’ın da bulunduğu, Faris Al-Khourî, Saad Alla Jabiri, Lutfi Al-Hafar, Sabri Al-Asali gibi milliyetçileri de bünyesinde barındırmıştı.¹³⁷ Diğer partilerle iktidar savaşına giren ulusal parti Suriye’de siyasi yaşamın nabzını tutuyordu. 1947 parlamento seçimlerinde siyasi kaos en üst düzeye ulaşmıştı. 1800 aday 140 sandalye için mücadeleye girmişti. Böylece güç gösterileri tüm yurdu etkisi altına almış şiddet en üst safhalara ulaşmıştı.

Seçim çoğunun bağımsızlardan oluştuğu parçalanmış bir konseyle sonuçlanmıştır. Bütün çabalara ve müzakerelere rağmen Fransa’nın 1930 yılında ilan ettiği anayasada parlamentoda sandalye dağılımını mezhepsel tabana göre düzenlenmesi ile ilgili madde kaldırılamamış ve Fransa’nın mezhepsel dağılım ile

¹³⁵ Ayşe Tekdal Fildiş, “Günümüzde Suriye’de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış”, **Ortadoğu Analizi**, Nisan 2013,cilt 5,Sayı 52, S.61

¹³⁶ Mansi,a.g.e,S.138

¹³⁷ Al-Abdin,a.g.e,S.114

ilgili koyduğu düzen devam etmiştir. Ulusçuların muhalefette kalması ve popülistlerin hükümete girmesinden dolayı çıkan kargaşayı önlemek adına meclis acil bir toplantı düzenlemiş ve bu kaos ortamı Mardam'ın birinci hükümetinin düşmesiyle sonuçlanmıştır. Panik durumunun hâkim olduğu ortamda Al-Kuvvetli Mardam'dan derhal ikinci hükümeti kurmasını talep etmiştir. Mardam'ın Başbakanlık makamına oturduğu ikinci hükümeti üç popülist partili, bir ulusal partili bir de bağımsız üyeden oluşmaktaydı. Fakat bu hükümetin de diğerinden şanslı olduğu söylenemezdi. 1948 yılı Filistin savaşı yenilgisinden sonra yeniden ortaya çıkan çatışma ve kargaşa ortamına dayanamayıp Ağustos 1948 de Mardam'ın ikinci hükümeti de düşmüştü.¹³⁸ Bundan sonraki dönemlerde de Suriye'de kaos ortamı sona ermemiş tam tersine 1949 yılı bir dizi askeri darbeye sahne olmuştur. Bu darbeler sonucunda çok kısa sürelerde hükümetler değişmiştir. Bu dönemde 1 gün ömrü olan hükümete bile rastlamak mümkündür.

2.3.2. 1949 yılında Suriye'de Yaşanan Askeri Darbeler

Suriye'de 1949 yılında arka arkaya yaşanan askeri darbelerin en önemli sebeplerinden birisi 1948 yılı Filistin savaşı yenilgisi olarak gösterilmektedir. Suriye ordusu ilk sınavını bu savaşta vermiştir. Daha yeni yapılanmakta olan ordu yenilgiye uğramış ve milliyetçilik duygularıyla yola çıkılan bütün emeller hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır.

Bu yenilgi orduyla sivil politikacılar arasında mücadelenin başlamasına neden olmuş, sivil politikacılar kendi açılarından savaşın başarıyla yönetildiğini savunarak orduyu bu yenilgiden suçlu tutmuş ve soruşturma açılmasını istemiştir. Ancak bazı politikacıların soruşturmacıları etki altına alarak yönlendirmeleri, subayların tepkisine yol açarak ayaklanmalarına sebep olmuş ve bu politikacıların cezalandırılması konusunda ısrarlı bir tavır sergileyerek darbe girişiminde bulunmuşlardır.¹³⁹ Dolayısıyla Suriye'de 1949 yılının ilk askeri darbesi Hüsnü Al-Za'yim tarafından 30

¹³⁸ Al-Abdin,a.g.e.,S.118

¹³⁹ Macit Hadduri, "Ortadoğu Politikasında Ordunun Rolü", Çev: T. Karamustafaoğlu, The American Political Science Review, cilt XL.VII, 1953, S.48

Martta gerçekleştirilmiştir. Bu devrime Kürt asıllı Sami Al-Hannawi, Çerkez asıllı Edip Çiçekli, Mahmoud Şevket, Hristiyan Antoun Bustani ve Alevi Aziz Abdalkerim gibi çeşitli etnik ve mezhepsel kökene sahip subaylar katılmıştır.¹⁴⁰ Hüsnü Al-Zaim devriminin nedenlerini doğrudan ve dolaylı sebepler altında inceleyebiliriz.

Dolaylı sebepler: Bu sebeplerin arasında o dönem Suriye’de yaşanan ekonomik bunalım, Filistin savaşı nedeniyle sarf edilen yüksek askeri harcamalar, hükümette yaşanan idari yolsuzluklar, vergilerin artırılması, ülkede yaşanan fiyat artışları, Suriye parasının değer kaybetmesi ve iktidarda olan Ulusal Partinin bu krizden kurtulma yolunda harcadığı çabasının başarısızlıkla sonuçlanması yer almaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi bir diğer önemli sebep ise Filistin savaşında yaşanan başarısızlıklar, askeri ve sivil kanadın savaş hezimetini birbirlerine mal etmeleri yer almaktadır.¹⁴¹

Diğer bir önemli sebep ise Al-Za'yim’in ABD destekli ARAMCO firmasının üstlendiği TAPLINE¹⁴² (Trans-Arabian Pipeline) projesine Temsilciler Meclisinin onayını almadan onay vermesi yer almaktadır. Hatta Bashir Zain Al-Abdin, Sattam Bakheet al-Otaiby gibi birçok yazar eserlerinde Al-Za'yim’in bu projeye onay verme sebeplerinin arasında ABD ile yaptığı anlaşmanın yer aldığı, bu projenin bölgedeki stratejik öneminden dolayı ABD’nin Al-Za'yim devrimine destek verdiği belirtilmektedir.¹⁴³ Andrew Rathmell’e göre ABD’nin bu devrimin gerçekleşmesinde parmağı olduğunu belirten diğer bir neden ise Sovyetler Birliğinin Suriye’de nüfuzunu yaymak adına Suriye Komünist Partisini kullandığı ve eğittiğidir. Bu durum da Suriye’de çıkarları olan ABD’yi rahatsız etmiştir.¹⁴⁴

Doğrudan sebepler: Bu sebepler arasında Temsilciler Meclisi üyesi ve Sosyalist İşbirliği Partisi Başkanı Faisal Al-Asali’nin Temsilciler Meclisi toplantısında yaptığı konuşmada Al-Zaim’i Filistin savaşı hezimetinde suçlu bulmuş, orduya karşı

¹⁴⁰ Al-Abdin, a.g.e,S.148

¹⁴¹ Dr. Khalid Mohammed Safi,“İttihat İnkilab Husni Al-Zaiem,Suriyyan,wa Arabiyyan wa duwaliyyan”, (The Syrian, Arab, and International Tendencies of Husni Az-zaaim’s Putsch), **Majallat Al-Oulum Al-İnsaniyyah**, sayı 28, 2016,S.121

¹⁴² Suudi Petrolünü Suriye’de dâhil olmak üzere Arap topraklarından geçişini sağlayan proje

¹⁴³ Little, Douglas. “Pipeline politics: America, TAPLINE, and the Arabs” *Business History Review* 64.2 (1990), S.270-280

¹⁴⁴ P.R. Kumaraswamy,, “Secret War in the Middle East:The Cover Struggle for Syria,1949-1961: Andrew Rathmell”.*Digest of Middle East Studies*,6 (3),1997,S.69.

ağır ithamlarda bulunmuştur. Buna karşılık olarak Al-Zaim kendinin ve ordunun haysiyetinin geri alınması için dönemin Cumhurbaşkanı Şükrü El-Kuvvetli'ye Protesto belgesi sunmuştur. Fakat El-Kuvvetli bu belgeyi olumsuz bir tavırla reddetmiş ve konuyu Al-Zaim'le kişisel sorunu olan dönemin Başbakanı ve Savunma Bakanı olan Khalid Al-Azm'a yönlendirmiştir. O da alaycı ve aşağılayıcı bir tavır içerisinde orduyu suçlayan ithamlarda bulunmuş ve Al-Zaim'in darbe girişiminde olma ihtimalini de Cumhurbaşkanı'na iletmiştir. Bunun üzerine Al-Zaim ordudan arkadaşlarını toplayarak darbe girişiminde bulunmuştur. Darbe sonrası Al-Zaim Parlamentoyu fes etmiş, Cumhurbaşkanı ve Başbakanı istifaya zorlamıştır.¹⁴⁵ Al-Zaim devrimi modern Suriye tarihinde yaşanan ilk askeri devrim olarak tarihe geçmiştir. Ayrıca bu devrimi II. Dünya savaşından sonra Arap dünyasında, ordunun siyasi hayata müdahalesini temsil eden bir dizi devrimin başlangıcı olarak da nitelendirmemiz mümkündür.

Al-Zaim iktidarı, ABD'nin de destek vermesine rağmen, Suriye'de ekonomik durumun iyice gerilemesi, yolsuzlukların, rüşvetin artması ve idari yetersizliklerin çoğalması sonucunda sadece 137 gün sürmüş, dolayısıyla Al-Zaim'in popülaritesinin gittikçe azalmasına ve halkın desteğini kaybetmesine neden olmuştur.

Bu durum 14 Ağustos 1949 yılında Sami Al-Hinnawi'nin gerçekleştirdiği ikinci devrimle sonuçlanmıştır. Bütün bunlara ek olarak Suriye içinde büyük ailelerin yaşadığı çıkar çatışmalarının Suriye ordusunu güç durumda bıraktığını ve kutuplaşmaların meydana geldiğini de eklersek, kuşkusuz Al-Zaim devrimi kendisine birçok düşman kazandırmıştır. Özellikle Suriye'de önemli bir nüfusa sahip olan ve Al-Zaim'e karşı kişisel düşmanlık da besleyen Asaad Talas ailesinin Sami Al-Hinnawi'i devrimine büyük katkıda bulunduğunu belirtilmek mümkündür. Al-Hinnawi'i devrimine katkıda bulunan bir diğer ismin de Baas kurucularından sayılan Akram Al-Hourani olduğu ifade edilmektedir. Al-Hourani dava arkadaşı Suriye Ulusal Sosyalist Partisi lideri Antun Saade'nin öldürülmesinden dolayı Al-Zaim'e kişisel kin beslemektedir. Dolayısıyla Al-Hinnawi devrimine destek

---

¹⁴⁵ Sattam Bakheet al-Otaiby, "The American Position towards the Coup D'état of Husni al-Zaim in Syria in 1949 A Historical and Documentary Study", History Department, Qassim University, Saudi Arabia, 12. Cilt, sayı 2, 2018, S.81.

vermesi kaçınılmazdır¹⁴⁶. Bazı kaynaklar Suriye ve Irak'ın birleştirilme çabası içerisinde Al-Hinnawi'nin dönemin Irak Başbakanı Nuri Said ile anlaşarak İngiltere'nin desteğini alarak bu devrimi gerçekleştirdiği yönündedir.¹⁴⁷

Sovyetler Birliği ise bu devrime karşı çıkararak bölgede Birleşik Krallığın emellerinin olduğunu savunmuştur. Ayrıca Suriye Komünist partisi de bu görüşe eşlik ederek Birleşik Krallığı'nın Arap petrolünde gözü olduğunu ve bu yüzden Al-Zaim devrimine destek verdiğini beyan etmiştir. Dolayısıyla iktidarı ele geçiren Al-Hinnawi Suriye'de tüm siyasi partilerin faaliyetlerine izin verirken Komünist Partisi istisna tutularak faaliyetlerine izin verilmemiştir.¹⁴⁸

1949 yılına damga vuran üçüncü darbe Aralık ayında Edip Çiçekli tarafından gerçekleştirilmiştir. Diğer darbelerden farklı olarak Çiçekli politika alanıyla daha ilgili ve bu alanda bilgi sahibidir. Bu yüzden de iktidar süresi diğerlerine göre daha uzun sürmüştür. Çiçekli 1949-1951 yılları arasında ilk darbesini ve 1951-1954 yıllarında ise ikinci darbesini gerçekleştirmiştir. İlkinde faal bir rol üstlenmemiş kurucu meclisin anayasa ve hükümeti kurma görevlerine müdahale etmemiş, sadece sorun çıktığında müdahale gereksinimi duymuştur. Fakat 1951'de ikinci darbesini gerçekleştirdiğinde bizzat iktidarı ele geçirmiş anayasayı kurmuştur. Anayasanın en önemli ilkesi ise Suriye Cumhuriyetinin Arap bir Cumhuriyet olduğu ve Suriye halkının Arap ulusunun bir parçası olduğudur.¹⁴⁹

Çiçekli kendisinden önce gerçekleştirilen darbelerle de iştirak etmiştir. Al-Zaim darbesinde önceleri kendisine destek olmuş fakat daha sonraları Antun Saade'yi katletmesinden dolayı kendisiyle ters düşmüş ve ona karşı Sami Al-Hinnawi'i darbesine eşlik etmiştir.¹⁵⁰

¹⁴⁶ M.M. Hikmat Nasser Husein, "US Attitude of Sami al-Hinawi coup of August 14, 1949", **Dirasat fi Al-Tarikh wa Al-Athaar**, sayı 56.,2016, Bağdat,S.446

¹⁴⁷ Nasser Husein, a.g.m,S.449

¹⁴⁸ Adeeb Saleh Al-Lahibi, **Al-Alakat Al-Suriyah Al-Soufyatiyah 1946-1967,Dirasa Tarikhiyah**, (Suriye-Sovyetler Birliği İlişkileri,1946-1967,Tarihsel Çalışma),Dar Ghida,I. Baskı,2012, Amman,42-43

¹⁴⁹ Mansi,a.g.e, S.196

¹⁵⁰ Al-Abdin, a.g.e,S.186

Çiçekli darbesinin en önemli sebeplerinden birisi ordu ve politikacılar arasında Büyük Suriye, Bereketli Hilal (Hilal Al-Khasib)¹⁵¹ projesi konusunda yaşanmıştır. Ordu bu projeye destek vermemiş ve o dönemde Suriye'nin Irak'la birleşmesini öngören antlaşmaya olumlu bakmamıştır.¹⁵² Suriye Savunma Bakanlığı internet sayfasında da belirtildiği üzere, Çiçekli darbe sebeplerini; Suriye Cumhuriyeti rejimini korumak, bağımsızlığını sağlamak ve İngiltere'nin desteklediği Bereketli Hilal Projesi kapsamında Suriye'nin İngiliz egemenliği altına girmesini engellemek adına gerçekleştirdiğini açıklamıştır.¹⁵³

1949-1954 yılları arasında Suriye'de ordu ve politikacılar arasında birçok konuda fikir ayrılıkları ve darbeler yaşanmış, dolayısıyla bu dönemde hükümetler ve anayasa değişim görmüştür. Aşağıdaki tablo değişen hükümetlerin ve bu hükümet liderleri ile ilgili bilgiler vermektedir.

Tablo 2. 1949-1954 yılları arasında Suriye'de yer alan Hükümetler ve Başkanları

Hükümet Başkanı	Tarih Aralığı	Süresi
Hüsnü Al-Za'yim	19/04/1949-25/06/1949	2 Ay
Muhsin Al-Barazi	26/06/1949-14/08/1949	1,5 Ay
Haşim Al-Atasi	14/08/1949-14/12/1949	4 Ay
Nazım Al-Kudsi	24/12/1949-25/12/1949	1 Gün
Khalid Al-Azm	27/12/1949-04/06/1950	5 ay 9 Gün
Nazım Al-Kudsi	04/06/1950-08/09/1950	3 Ay
Nazım Al-Kudsi	08/09/1950-27/03/1951	7 Ay
Khalid Al-Azm	27/03/1951-09/08/1951	4,5 Ay
Hasan Al-Hakim	09/08/1951-28/11/1951	3,5 Ay
Marouf Al-Dawalibi	28/11/1951-29/11/1951	1 Gün
Faouzi Selu	03/12/1951-08/06/1952	6 Ay
Faouzi Selu	08/06/1951-11/07/1953	2 Yıl, 1 Ay
Edip Çiçekli	19/07/1953-25/02/1954	7 Ay

Kaynak: Al-Abdin, a.g.e,S.191

¹⁵¹ Bereketli Hilal (Hilal Al-Khasib), (Irak Başbakanı Nuri Said'in önderliğini yaptığı proje Ürdün'ün doğusundan başlayarak, Lübnan, Filistin de dâhil olmak üzere Irak ve Suriye'nin birleştirilmesini kapsayan, 1931 de temelleri Kral Faisal tarafından atılan proje

¹⁵² Bkz. İbrahim Al-Sharaa, "Mashrou Al-Hilal Al-Khaseib Fi Fikr Nouri Al-Said, 1933-1943, (Nouri Said'in Düşüncesinde, Bereketli Hilal Projesi, 1933-1943, Almanara, cilt 16,sayı 5, 2010,S.179

¹⁵³ Suriye Savunma Bakanlığı resmi Sitesi, <http://www.mod.gov.sy/index.php?node=554&cat=959>, (Erişim) 13 Mart 2019

Tablodan da anlaşılacağı üzere Suriye 1949-1954 yılları arasında oldukça çalkantılı bir dönem yaşamış, askeri darbelere, hükümet değişikliklerine sıkça sahne olmuştur. Baas partisi de diğer siyasi partiler gibi hayatta kalma çabasına girmiş, kimi zaman hükümetlerle karşı karşıya gelmiş kimi zaman uzlaşma yolunu tercih etmiştir.

Edip Çiçekli iktidarı boyunca izlediği baskıcı politikadan dolayı birçok hata yapmıştır. Bu hatalar arasında basın özgürlüğünü kısıtlaması ve siyasi partilerin kaldırılması ile ilgili yasa düzenlemesi gibi konular yer almaktadır¹⁵⁴ bu durum diğer partilerde olduğu gibi Baas partisini de yakından etkilemiştir.

Baas Partisi Suriye'deki bu kaos ortamından etkilenmiş ve çoğu zaman takip ettiği hükümet politikası ve aldığı kararlarda çelişkili tavırlar sergilemiştir. Örneğin Khalid Azm hükümeti döneminde koalisyon başkanlığında yer alan Aflak ve Hourani Suriye'nin Irak'la birleşmesi konusunda, Haşimi Monarşi yönetiminin gerici doğasından endişe duyduklarından dolayı önceleri çekimser kalmış, ilerleyen dönemlerde ise Suriye'de Cumhuriyet sisteminin korunması şartıyla birlik konusuna olumlu bakmışlardır.¹⁵⁵ Ayrıca bu konu Baas ideolojileri arasında yer alan Arap ulusu birliği ilkesiyle de uyumlu bir tavır sergilemektedir. Baas partisi Suriye bütünlüğüne zarar vermediği takdirde Arap ulusu birliği yönünde atılmış her adıma destek vermeyi kendisine ilke edinmiştir.

II. Dünya savaşı sonrası Ortadoğu'da yaşanan jeopolitik gelişmeler ve Arap topraklarının manda yönetimlerinden kurtulması ve bağımsızlıklarını ilan etmesi bölgenin siyasi yapılanmasının da değişmesine sebep olmuştur. Manda yönetimleri altında oluşan milli duygular, birlik ve beraberlik çağrıları nihayet kurumsallaşma yoluna girmiştir. Siyasi partiler sloganlarını ve ilkelerini artık kurumsal yapılar altında yaymaya başlamıştır. Fakat manda yönetimleri bu coğrafyada parlamenter demokratik bir yapının oluşumuna izin vermediğinden dolayı Ortadoğu bölgesi büyük bir karmaşa ve kaos içine girmiştir. Bu coğrafyada kurulan yeni hükümet politikalarına karşı çıkan muhalif topluluklar orduyu da yanlarına alarak darbe girişimlerinde bulunmuştur.

¹⁵⁴ Suriye Arap Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mod.gov.sy/index.php?node=554&cat=960>, (Erişim, 15.05.2019)

¹⁵⁵ Şams Al-Din Al-Keylani, **tahawilat fi Mawakif Al-Nakhb Al-Suriyyah min Lübnan 1920-2011**, (Lübnana'dan Suriye'deki elitlerin tavırlarındaki değişiklikler), Arab Center For Research and Policy Studies, Birinci Baskı, 2012, Beyrut, S.190

Irak'ta Raşid Ali Geylani'nin gerçekleştirdiği devrim bunlara örnek olarak gösterilebilir. İngiltere'nin 1941 yılında Irak'a girmesi bölgedeki politik yapının da bozulmasına neden olmuştur. Haşimi Hanedanlığı monarşisi ile yönetilen Irak'ta, monarşi II. Dünya savaşında İngiltere'nin yanında yer alarak Irak'ın İngiliz boyunduruğu altına girmesini kabul ettiği için hanedanlık ve ordu arasında sorunlar yaşanmış ve 1941 yılı Mayıs ayında Geylani devrimi gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁶

Her ne kadar Geylani darbesi başarısız olsa da diğer Ortadoğu ülkelerine bu yolda ışık tutmuş, yakın komşusu Suriye de bu darbelerden nasibini almıştır. Hüsnü Al-Zaim'in gerçekleştirdiği ilk darbeye ilgili Akram Al-Hourani'nin hatıratında, Al-Zaim bu darbeyi gerçekleştirirken muhalif politik güçlerin de onayını aldığından bahsetmiştir. Her ne kadar bu darbe nedeniyle Al-Hourani büyük bir şaşkınlık yaşasa da parti üyeleri bu durumu Şükrü El-Kuvvetli'nin diktatör yönetiminden kurtuluş olarak görmüşlerdir. El-Kuvvetli, yönetiminin son dönemlerinde Baas partisine karşı saldırılarda bulunmuş ve Aflak'ı tutuklatmıştır. Baas yönetiminin Al-Zaim darbesine olumlu bakmasının bir diğer nedeni de Al-Zaim'in yaptığı beyanlarda Baas partisi ilkelerine yakın sloganlarda bulunmasıdır. Belki de bu darbe ülkenin hak ettiği bağımsızlığına kavuşması için atılmış bir adımdır. Bu yolda Baas partisi gençleri sokaklara dökülmüş bağımsızlık ve özgürlük sloganları altında orduya destek vermiştir.¹⁵⁷

Başlangıçta halkın ve siyasi partilerin desteğini alan Al-Zaim, açıklamış olduğu beyanlara tamamen ters düşen girişimlerde bulunmuş, diktatör bir yönetim tarzı benimseyerek ordunun ve yönetimin idari yapısını tamamen elinde tutmuştur. Bütün bunlara ek olarak Al-Hourani'nin de belirttiği gibi ABD ve İsrail'le görüşmeler yapmış, bu anlamda Suriye'nin bağımsızlık yolundaki mücadelesine ihanet etmiştir. Feodal, burjuva ve kapitalist kesimi de arkasına alarak kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiş, siyasi partilere karşı girişimlerde bulunmuş, birçok parti önde gelenini tevkif etmiştir. Şam'da yayın yapan Halk Gazetesini, Hıms'ta Yeni Suriye Gazetesini,

¹⁵⁶ Tahir Kodal, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye-Irak İlişkileri ve Irak Hakkında Bilinmeyen Bir Kaynak:Ziya Karamürsel'in Irak Seyahat Notları",A.Ü. **Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi**,Sayı 40,Erzurum 2009, S.397-398

¹⁵⁷ Akram Al-Hourani, **Müthekkarat Akram Al-Hourani**, (Akram Al-Hourani Hatıraları), Madbouli Kütüphanesi, S. 918-919.

Halep'te Al-Nathir gazetelerini kapatmış ve sadece belirli gazetelerin basılmasına izin vermiştir. Daha sonra da tüm siyasi partilerin faaliyetlerinin sonlandırılması ile ilgili kararını yayınlamıştır. Bütün bu olanlar karşısında Baas yönetimi de kendisine karşı bir tavır sergilemiştir.¹⁵⁸

Böylece Suriye'de burjuva kesiminin yönettiği ve Baas'ın mücadele ettiği feodal yapı yeniden nüfus kazanmış ve güçlenmiştir. Sami Al-Hannawi devrimi gerçekleştiğinde ise Al-Hourani'nin hatıralarında da belirttiği gibi, Baas çıkarları doğrultusunda herhangi bir taraf olmaksızın faaliyetlerine devam etmiştir. Bu dönemde önceki devrim sonucunda zayıflayan parti alt yapısı güçlendirilmiştir. Al-Hannawi iktidarı ele geçirir geçirmez birçok olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. Öncelikle Haşim Al-Atasi'ye hükümeti kurma görevini vermiş, yasaklanan gazete ve dergilerin faaliyetlerini sürdürmeleri ve basın özgürlüğünün tesis edilmesi kararını açıklamıştır. Sokağa çıkma yasağını kaldırmış, seçim yasağının yeniden düzenlenmesi konusu ile ilgili komite oluşturmuş, vergi tahsilatını iptal etmiş, ülkenin yeni altyapısını belirleyecek kurucu meclis seçilene ve kamu özgürlüklerini belirleyecek olan anayasanın düzenlenmesine kadar jandarma kolluk kuvvetlerini İçişleri Bakanlığına bağlı olarak yeniden kurmuştur. Al-Hinnawi ordunun seçimlere müdahale etmeyeceğini açıklamış ve Al-Hourani'yi seçimleri gözden geçirmek için tayin edilen hükümet komitesine başkan tayin etmiş ayrıca Tarım Bakanlığını onun sorumluluğuna vermiştir.¹⁵⁹

Yukarıda da belirtildiği gibi Baas yönetimi çıkarları doğrultusunda 1949 yılında yaşanan askeri darbelere kimi zaman destek vermiş kimi zaman çekimser bir tavır izlemiştir. O dönemde Suriye Ulusal Partisi daha faal bir rol sergilerken Baas partisi daha geride çekimser bir role sahiptir. Edip Çiçekli darbesi gerçekleştiğinde ise, Çiçekli'nin Baas ve Sosyalist partilerinin birleşmesi yönünde izlediği olumlu tavır sonucunda Çiçekli'yi karşılarına almamak adına iki partide birleşmeye onay vermiştir. Böylece 1951 yılında Arap Baas'i Arap Baas Sosyalist partisi adını almıştır. Fakat ilerleyen dönemlerde Çiçekli'de yönetiminde diktatör bir tavır sergileyerek Al-Zaim'in yaptığı gibi siyasi partilerin faaliyetlerini kısıtlamış ve devlet

¹⁵⁸ Al-Hourani,a.g.e,S.970-971

¹⁵⁹ Nasser Husein,a.g.e, S.450-451

memurlarının herhangi bir parti tabanı altında faaliyet göstermelerini yasaklamıştır. Bu durum üyelerinin çoğunun halktan oluşan Sosyalist partiyi etkilemese de, devlet kurumlarının değişik kademelerinde memurluk yapan Arap Baas partisi üyelerini oldukça etkilemiştir.¹⁶⁰

1949 yılı itibari ile Suriye’de 16 askeri darbe gerçekleşmiş ve bunların hepsi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sadece üçünde ordu kışlalarına çekilme kararı alarak iktidar dizginlerini sivillere bırakmıştır. 1963 yılına kadar Suriye’de iktidar sürekli sivil ve askerler arasında el değiştirmiş 1963 yılında ise Baas’ın iktidara gelmesiyle, ordu ve sivil iktidar birlikte hareket etmişlerdir.¹⁶¹

1954’te Çiçekli yönetiminin devrilmesi Suriye’de anayasal düzenin geri gelmesini sağlamış ve seçimlere gidilmiştir. 1947’de yapılan ilk serbest seçimler Suriye'nin siyasi arenasına yeni güçler ve ideolojilerin girmesini sağlamıştır. 1954 seçimlerinde ise her ne kadar eski partiler iktidara gelse de, bu seçimlerde Çiçekli’nin devrilmesiyle en çok faydayı 1951 yılında Sosyalist partiyle birleşerek partiye yeni bir soluk katarak yenilenen Sosyalist Arap Baas partisi elde etmiştir. Arap Baas’ı 1949 seçimlerinde parlamentoda sadece 1 oy alırken, 1954 seçimlerinde Sosyalist Arap Baas Partisi oyların %15’ini kazanarak Parlamentoda 22 sandalye elde etmiştir.¹⁶²

Arap Baas’ı kuruluşundan bu yana verdiği mücadelenin meyvelerini sonunda almaya başlamıştır. Suriye içinde yaşanan askeri darbeler, bozuk düzen, ekonomik sıkıntılar ve bunlara ek olarak sömürgeci dış güçlerin iktidar oyunlarıyla savaşmak ve mücadele etmek zorunda kalan Arap Baas’ı, Suriye’de yaşanan bu kaos ortamından dolayı çoğu zaman çelişkide kalmış ve kararsız bir tavır izlemiştir. Kuruluş yıllarında ortaya attığı milliyetçi sloganlar ve Arap ulusunun kurtuluşunun birlik yolundan geçtiğini önemle vurgulayan düşünceleri zaman zaman sekteye uğramıştır. Bunun en iyi örneğini Irak’la birleşmeye çok ılımlı bakmadığında görmüştük ve hatta Büyük Suriye projesinde (Bereketli Hilal) de emperyalist güçlerin menfaati olduğunu ve Suriye bağımsızlığının tehlike altına gireceğini düşünerek, yine olumlu bir tavır sergilemekten kaçınmıştır. Fakat Suriye’de yaşanan siyasi ortama çok ters düşmemek

---

¹⁶⁰ Al-Hourani,a.g.e, S.1518

¹⁶¹ Perlmutter,a.g.e,S.827

¹⁶² Perlmutter,a.g.e.S,833

ve Arap Baas'ını tehlikeye sokacak bir durumun ortaya çıkmaması ve partinin çıkarlarının gözetilmesi adına uyum sağlamayı tercih etmiştir.

Burada sorulması gereken asıl soru Arap Baas'ının Arap milliyetçiliğinin ve birliğinin sağlanması uğruna attığı sloganları 1963 yılına kadar gerçek hayata yansıtıp yansıtamadığıdır? Bu soruya eşlik eden diğer bir soru ise, Arap milliyetçiliğinin sadece Aflak'ın düşünsel teorilerinin ve güçlü kaleminin bir eseri olarak sözde kalıp kalmadığıdır?

Araştırmanın bu bölümüne kadar varılan sonuç; Baas'ın 1963 yılına kadar arka planda kaldığı ve her ne kadar milliyetçilik duygularını tüm Arap ulusuna yaymayı kendisine ilke edindiye de Ortadoğu'yu saran ve Arap ulusunu etkileyen bu kaos ortamında çok başarılı olamadığı ve parti çıkarlarını koruma çabasına girdiğidir. İlerleyen bölümde bahsedileceği üzere, o dönemde Arap milliyetçiliği idolü haline gelen ve Arap dünyasında yıldızı parlayan Mısır lideri Cemal Abdülnasır'la 1958 yılında birleşerek BAC'nin kurulması yolunda Arap Baas Sosyalist partisi çok etkili olmuştur. Her ne kadar bu birleşme ilerleyen dönemde bozulmuş olsa da, bu adım, Baas yönetiminin Arap ulusu birliği adına yürüttüğü mücadelesinin teoride kalmayıp pratiğe döküldüğü ilk olumlu adımdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1951-1970 SURİYE'DE DIŞ POLİTİKA GELİŞMELERİ VE ARAP BAAS SOSYALİST PARTİSİNİN HAYATTA KALMA MÜCADELESİ

II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan 1948 Arap-İsrail savaşı yenilgisi Arap ülkelerinin dış ve iç siyasetlerinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Nazi vahşeti sonrası sağ kalan Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesi gündeme gelmiş ve bu durum karşısında pek çok Amerikalı Yahudi iki savaş dönemi arasındaki sessizliğini bozarak Siyonizm'e olan desteklerini dile getirmiştir. Bu destek de ilk defa Amerikalı Siyonistlerin 1942 yılında gerçekleştirdikleri Biltmore Programında dile getirilmiştir. Program Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasını ve Yahudi göçünün serbestçe gerçekleştirilmesini öngörmektedir.¹⁶³

İngilizler Filistin'de manda yönetimlerinin sonuna yaklaşırken bölgedeki çatışmaların şiddeti artmaya başlamıştır. 1947 yılı itibari ile Filistin davasından kurtulmak isteyen İngiltere konuyu Birleşmiş Milletlere (BM) devretme kararı almıştır. Bu talebe cevaben BM Filistin'de durumun incelenmesi amacıyla bir özel komite kurulmasına karar vermiştir. Bu kapsamda BM Özel Filistin Komitesi kurulmuş ve bu komite Filistin davasında tarafsız rol oynayan İran'ın da bulunduğu 11 ülke temsilcisinden oluşmuştur. Sonuç olarak Arap Yüksek Komitesinin Filistin'i bölme kararına itirazına rağmen taksim kararı gerçekleşmiştir.¹⁶⁴ BM'nin 1947 yılı 181 sayılı Taksim Planı çerçevesinde Filistin'in bölünmesine karar verilmiş ve bu doğrultuda 14 Mayıs 1948'de İsrail devleti ilan edilmiştir. Kararı reddeden Arap ülkeleri aralarında Mısır, Lübnan, Suriye, Ürdün ve Irak'tan oluşan ordularıyla İsrail'e savaş açmışlardır. Fakat yeterli askeri donanımına sahip olmayan ve aralarında koordinasyon bulunmayan Arap orduları büyük bir yıkıma uğramış ve savaştan mağlup çıkmışlardır.¹⁶⁵

¹⁶³ L. Cleveland, a.g.e, S.289

¹⁶⁴ Fildiş, a.g.m, S.342

¹⁶⁵ Haydar Oruç, "Sekülerlikten Radikalleşmeye: İsrail'in Kurucu Felsefesinde Konstrüktivist Dönüşüm", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2017, S.167

9 Nisan 1948 yılında Filistin'in Deir Yassin köyünde katliam yapan Irgun ve Stern Yahudi grupları, Filistin halkı davasının ve evsiz kalanların simgesi haline gelmiştir. Bu katliam aynı zamanda Filistin mülteci sorununun da ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹⁶⁶ Daha önce de belirttiğim gibi Baas Partisi Filistin davasına oldukça önem vermiş ve Filistin'in kurtuluşu için mücadeleyi Arap ulusu birliği adına atılmış bir adım olarak görmüştür. Her ne kadar yaşanan bu elim başarısızlık Ortadoğu'yu derinden etkilese de İsrail'e duyulan öfke tüm Arap âlemini sardığı gibi Baas içinde de milliyetçi duyguların kabarmasına neden olmuştur.

O dönemde Ortadoğu'da Arap ülkelerini ikiye bölen diğer bir olay da Bağdat Paktının kurulmasıdır. Bu olay Arap ülkelerinde fikir ayrılıklarının yaşanmasına hatta Ürdün'de olduğu gibi bazı Arap ülkelerinde iktidar koltuğunun ve hanedanlık tahtının sallanmasına bile neden olmuştur.

Arap milliyetçiliğinin tarihteki yerine vurgu yaparken, Bağdat Paktı, Süveyş Kanalı Krizi ve BAC en önemli sıralarda yer almaktadır. Bu önemli olaylara değinmeden önce Arap milliyetçiliğine 1953-1954 yılları itibari ile öncülük eden, karizmatik kimliğiyle o dönemlerde Arapların gönlünde taht kuran Mısır lideri Nasır'ın Arap milliyetçiliğindeki rolüne değinilmiştir.

Daha önce de değinildiği üzere 1952'de Hür subaylar darbesiyle Mısır'da iktidarı ele geçiren Nasır Arap milliyetçiliğine verdiği önem doğrultusunda 1948 Filistin savaşı fiyaskosu sonrası büyük bir hüsrana yaşamıştır. Filistin yenilgisi Araplar'da olduğu gibi Nasır'da da milliyetçi duygularının kabarmasına neden olmuştur. Fakat Nasır Filistin yenilgisi sonrası Mısır'a döndüğünde temel düşüncelerinin Arap milliyetçiliğinden çok Mısır'da siyasi ve toplumsal düzenin yozlaşması ve İngiliz hâkimiyetinin Mısır üzerindeki etkisine odaklanmış olmasıydı. Hatta Arap milliyetçiliği misyonunu Filistin'de yerine getirirken bile Nasır'ın düşüncelerine Mısır'ın iç problemleri nedeniyle duyduğu endişe hâkimdir. Nasır her daim vatana olan özlemini dile getirmiş Filistin'de mermilerinin siperde düşmana karşı yöneltildiğinde bile aklının anavatanında olduğunu ve tek düşüncesinin Mısır'ı nasıl kurtaracağı olduğunu ifade etmiştir. Nasır her şeyden önce bir Mısır vatanseveridir.

---

¹⁶⁶ Oral Sander, **Siyasi Tarih:1918-1994**, İmge Kitabevi, 26. Baskı, Ankara, Mart 1989, S.299

İngiliz emperyalizminden kurtulmanın yollarını ararken kafasında öncelikli olarak Mısır vardır. Bu nedenle Arap milliyetçiliği Mısır'da birincil ideoloji olmayı başaramamıştır.¹⁶⁷ Bitar Nasır'ın Arap milliyetçiliğine dönüşünün 1953-1954 yıllarında başladığını ifade ederek Arap kimliğinin ve milliyetçiliğinin Mısır'da derinlere inmediğini belirtmiştir.¹⁶⁸

Nasır Arap milliyetçiliğine öncülük etme gücüne sahip olmasına rağmen bunu yürekten istememektedir. Bunun en iyi örneği ise Nasır'ın iktidara geldiği dönemde monarşi altında öğretilen lise tarih eğitim programında yer alan programın devrimci rejim tarafından kaldırılarak yeni bir programla değiştirilmesidir. Fakat 1953-1954 akademik yılına ait bu programda Arap milletine ve Arap milliyetçiliğine çok az gönderme yapılmaktadır. Bunun yerine daha çok Mısır'ın dünya tarihinde bir yıldız olduğuna ve dünya medeniyetlerinin doğuşunda eşsiz tarihi ve kültürel katkıya sahip olduğuna yer verilmiştir.¹⁶⁹

Buradan da anlaşılacağı üzere Nasır Arap milliyetçiliği öncülük misyonunu üstlenirken Mısır'ın bağımsızlık elde etmesini ve İngiliz emperyalizminden kurtulmasını ön planda tutmuştur. Bu tutum ideolojilerini Arap milliyetçiliğine adanmış ve sloganlarında bile her daim Arap birliğini, beraberliğini savunan Baas'ın milliyetçiliğiyle farklı bir çizgi oluşturmuştur. Suriye'de yaşanan iç bunalıma rağmen Baas'ın birincil hedefi Arap ümmetinin birliği ve Arap devletlerinin emperyalizmden kurtulmasıdır.

3.1. Bağdat Paktı

Soğuk savaş dönemi tüm dünyayı etki altına aldığı gibi Ortadoğu bölgesinde de kendini göstermiştir. Araplar kendilerini İsrail'le savaşmaya adanmış intikam yeminleri ederken, 1953 yılında yeni ABD başkanı Eisenhower göreve başlamış ve en temel hedefi de Sovyetler Birliğini Ortadoğu'dan uzaklaştırmak olmuştur. Ortadoğu

¹⁶⁷ Adid Davişa, **Arap Milliyetçiliği: Zaferden Umutsuzluğa**, Çev. Lütfi Yalçın, Literatür Yayınları 2. Baskı, 2016, İstanbul, S. 122

¹⁶⁸ Patrick Seale, **The Struggle for Syria: A Study of Post-War Arab Politics, 1945-1958**, New Haven, Connecticut: Yale University Press, 1986, S.311

¹⁶⁹ Seale, a.g.e., S. 131

ve Arap âlemi ne yazık ki bu iki süper gücün iktidar için mücadele ettikleri savaş sahnesine dönüşmüştür. Arap ülkeleri bu mücadelenin tam ortasında kalarak zaman zaman hangi tarafın yanında yer alacakları konusunda fikir ayrılıklarına düşmüş ve ikiye bölünmüşlerdir.

Bu doğrultuda Eisenhower 1955 yılında “Kuzey Kuşağı” ülkeleri olarak adlandırdığı bölgelerin savunmasını içeren bir pakt dâhilinde bu ülkeleri bir araya getirmeyi planlamış Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere’nin de yer aldığı Bağdat Paktını kurmuştur.¹⁷⁰ Bağdat Paktının kurulmasındaki asıl amaç ABD’nin Sovyet yayılcılığına engel olma çabasıdır. Bu bağlamda ittifaka katılan ülkelere ABD’nin ekonomik ve askeri yardımlarından faydalanma vaadi verilmiştir. Fakat Arap milliyetçiliğinin simgesi haline gelen Nasır¹⁷¹ pakta karşı gelmiş ve Arapları emperyalist Batıya yanaşmakla suçlamıştır. Bununla da yetinmeyip pakta karşı propaganda gösterileri düzenleme girişiminde bulunmuştur. Irak Cumhurbaşkanı Nuri Al-Said’i de Batı ittifakına girdiği için kınanmıştır. Nasır’ın bu tutumu Arap milliyetçiliğinin güçlenmesi yolunda atılmış olumlu bir adım olsa da, Mısır’ı Batı ittifakından alıkoymuştur.

1949 da İsrail’le ateşkes imzalamasına rağmen sınırda bazı çatışmalar yaşanmaktadır. Ayrıca Gazze’den çıkartılan ve Mısır’a yerleşen göçmen Filistinliler İsrail’e karşı küçük çaplı saldırılarda bulunmaktadır. Buna karşılık İsrail Mısır’ın Gazze’deki tesislerine saldırarak büyük kayıplara yol açmıştır. Dolayısıyla Nasır askeri ve ekonomik güç kaybına uğramıştır. Ayrıca Nasır, İran ve Türkiye’nin ABD’den elde ettiği askeri yardımlara da ihtiyaç duymaktadır. İlerleyen dönemlerde Nasır bu açığı kapatmak için Sovyet blokuna yönelecek ve Çekoslovakya’yla işbirliği gerçekleştirecektir.¹⁷²

Nasır izlediği pakt karşıtı politika sayesinde, paktın kurulması Irak hariç, Arap ülkelerinde ve özellikle Mısır’da protestolara sebep olmuştur. Dönemin Irak Başbakanı Nuri Said Batı kampında yer aldığı ve Siyonizm’e karşı mücadele amacıyla

---

¹⁷⁰ M. Bürkan Serbest, “Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü”, **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.5, Sayı.3, 2016,S.201-202

¹⁷¹ L. Cleveland, a.g.e.,S. 338

¹⁷² L. Cleveland,a.g.e,S.344

kurulmuş olan Arap ittifakını hiçe saydığı ve ihanet ettiği gerekçesiyle dışlanmış. Türkiye'nin Suriye ve Lübnan'ı pakta dâhil etme çabası olumsuz karşılanmıştır. Suriye'de Türkiye aleyhtarı gösteriler düzenlemiştir. Ürdün'ün pakta katılma ihtimalinin ortaya çıkması bile neredeyse Kral Hüseyin'i tahtından etme durumuna getirmiştir. Fakat 1958'de Irak'ta yaşanan darbe sonucunda Nuri Said ve Haşimi rejimi devrilmiş ve Mart 1959'da Irak resmen pakttan çekildiğini ilan etmiştir.¹⁷³

Böylece Bağdat Paktının kurulması Ortadoğu'da Arapları ikiye bölmüş ve 1952 yılında iktidarı tamamen ele geçiren Nasır'ın da Arap milliyetçiliği yolunda ve İsrail'e karşı verdiği savaşta öncü rolünü üstlenerek kahraman olmasını sağlamıştır. Nasır'ı Ortadoğu'da Batının yürüttüğü emperyalizme karşı verdiği mücadelede tek önder haline getirmiştir.¹⁷⁴

Nasır karizmatik kişiliği, güçlü halka hitap üslubu ve Klasik Arapçaya hakim olmasının yanı sıra yeri geldiğinde halkın diline inerek onların duygularına tercümen olması sayesinde gönüllerde taht kurmayı başarmıştır. Nasır o yıllarda Mısır'ın geniş ve üstün kültürel imkânlarından da yararlanmış. Kültürel ve sanat faaliyetleri açısından diğer Arap ülkelerinden üstün konumda olan Mısır'ın bu yönünü Nasır kendi şov sahnesine dönüştürmeyi başarmıştır.

Bu yolda Radyonun gücünü anlamış ve 1953 Haziran ayında "Arapların Sesi" radyosunun yayını başlatmıştır. Yayınlarında Nasır Arapların sesi olduğunu onlar adına konuştuğunu ve onların birliğini anlatmaya çalıştığını ifade etmiştir. Mısır'da yurt içi yayın yapan "Kahire Radyosu" da Nasır'ın propagandasını yapmakta oldukça başarılı olmuştur.¹⁷⁵

Bağdat Paktının kurulması ve 1955 yılında İsrail'in Gazze'yi işgal etmesi Suriye'de milliyetçilik duygularının tekrar canlanmasına sebep olmuş ve Arap ülkeleri arasında gerçekleşmesi gereken birlik ve beraberlik duygularını pekiştirmiştir. Mısır ve Suriye arasında gerçekleşmesi planlanan BAC düşüncesi de bu ortamda doğmuştur.

¹⁷³ William Hale, Türk Dış Politikası: 1774-2000, çev: Petek Demir, Arkeoloji ve Sanat yayınları, 2003, İstanbul, S.128

¹⁷⁴ Sander, a.g.e., S.301

¹⁷⁵ Davişa, a.g.e., S. 132

BAC'ye rakip olarak aynı yıl içerisinde kurulan Arap Federasyonu da Irak'ta yaşanan askeri darbe sonucunda Haşimi hanedanlığının yıkılması nedeniyle dağılmıştır.¹⁷⁶

Filistin savaşı yenilgisinden sonra Ortadoğu'yu sarsan bir diğer gelişme ise Süveyş Kanalı bunalımıdır. Bu krizden dolayı Nasır'ın Ortadoğu'da yıldızı parlamış, Arap ulusu birliği ve beraberliği yolunda verdiği mücadelede zafere ulaşmıştır. Nasır'ın Arap dünyasında prestiji artmış ve davanın öncü lideri olarak Arapların önderliğine soyunmasını sağlamıştır. Bu yönüyle de Arap ulusu birliğini savunan Baas Partisine de rakip olmuştur.

3.2. Süveyş Kanalı Krizi

1955 yılında Bağdat Paktının kurulmasıyla Ortadoğu'da ve özellikle pakta katılmayan Arap ülkeleri arasında Sovyetler Birliği'nin etkisi artmıştır. Sovyetler Birliği bu durumdan yararlanarak pakt dışında kalan Arap ülkelerini Batı bloğu dışında tutma çabası içine girmiştir. Bu yaklaşmanın Mısır ile teorik olarak gerçekleşmesi de 1955'te İsrail'in Gazze'ye girmesinden dolayı askeri kayıplar yaşayan Mısır'da, Nasır'ın silahlı kuvvetlerini güçlendirmek amacıyla ABD'den silah satın alma isteğinde bulunduğu dönemde yaşanmıştır. ABD bu satışı Filistin'e uygulanan silah ambargosu yüzünden reddetmiş bu yüzden de Nasır Batı bloğundan uzaklaşarak Sovyetler Birliğine yakınlaşmıştır.¹⁷⁷

Nasır'ın Doğu blokuna yaklaşması Çekoslovakya'dan silah satın almasına neden olmuştur. Bu noktada Nasır'ın gerçekleştirmesi gereken ikinci önemli konu ise Mısır'ın ekonomik olarak kalkınmasıdır. Bu yolda Asuan Barajının inşasını gerçekleştirmek isteyen Nasır yüklü bir sermayeye ve krediye ihtiyaç duymaktadır ve bu sermaye ihtiyacını giderecek başlıca iki devlet ise ABD ve İngiltere'dir. Fakat Mısır'ın doğu bloğuna yaklaşarak silah alması ve bu durumun İsrail'e karşı tehdit oluşturmasından dolayı bu iki ülkede Mısır'ın kredi talebini reddetmiştir. Bu durum

¹⁷⁶ Şahin, K.ve Cavlak,Ç. (2018). "Başarısız Bir Pan-Milliyetçilik Girişimi: Birleşik Arap Cumhuriyeti" **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, 2018,5 (16),S.162

¹⁷⁷ M. Bürkan Serbest, "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı", **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2017, Cilt:6,Sayı:4,S.695

karşısında öfkelenen Nasır ise çözümü Süveyş Kanalını millileştirmekte bulmuş ve Nisan 1956'da bunu ilan etmiştir.¹⁷⁸

Ayrıca Nasır Kanal gelirlerini de Batı'nın üstlenmeyi reddettiği Mısır'ın kalkınma projelerinde kullanılacağını açıklamıştır. Bu durum Mısır'da olduğu gibi tüm Arap dünyasında büyük bir heyecanla karşılanmış, Nasır'ın bu cesur tavrı Arap dünyasında yıldızının parlamasına sebep olmuştur. İngiltere'nin can damarı olan ve Fransız şirketi tarafından işletilen Süveyş kanalı, Nasır'ın sayesinde Batı sömürgeciliğinden kurtulmuştur. Bu durum dönemin İngiltere Başbakanı Anthony Eden'ı oldukça rahatsız etmiş Nasır'ı hırsızlıkla suçlayan ithamlarda bulunmuştur.¹⁷⁹

Nasır'ın bu tutumuna karşı birçok uluslararası konferanslar düzenlenmiştir. Fakat Nasır işletmecisi şirkete tazminat vermeyi kabul ederken, millileştirme konusunda asla taviz vermemiştir. Bu durum karşısında bir araya gelen İngiltere, Fransa ve İsrail çözümü ortak bir gizli askeri saldırı düzenlemekte bulunmuştur. 1956'da İngiltere Sina'ya yakın askeri bölgeleri bombardıman altına alırken, İsrail güçleri karadan kanalın doğu kıyısına saldırıda bulunmuştur. Fransız paraşütçü birlikleri ise Port Said'e inmiştir. Bu durumdan oldukça rahatsız olan ABD ve Sovyetler Birliği durumu kınamıştır. Sonuç olarak ABD'nin telkinleri ve Rusya'nın İngiltere'yi tehdit etmesi sonucunda İngiltere ve Fransa Aralık ayında Süveyş'ten çekilmek durumunda kalmıştır. İsrail ise Sina Yarımadasını Mart 1957 yılında boşaltmak durumunda kalmıştır. Böylece özel bir BM gücü Gazze'ye yerleştirilerek Mısır ile İsrail arasında tampon bölge oluşturulması kararlaştırılmıştır.¹⁸⁰

Kanal krizinde Mısır'a düzenlenen üçlü ittifak Mısır'da olduğu gibi Suriye'de de endişeyle karşılanmıştır. Ayrıca duruma müdahale etmek adına boşluktan yararlanacak olan Sovyetler Birliğinin, Ortadoğu bölgesine sızmasını engellemek amacıyla ABD'nin müdahalesi, Mısır'la Suriye'nin yakınlaşmasına sebep olmuştur. Bu yakınlaşmada etkili olan diğer bir konu ise daha önce de belirttiğim gibi Eisenhower'ın Ortadoğu'da Sovyetler Birliği tehdidine ve Komünizm'in yayılmasına karşı Ortadoğu ülkelerine ekonomik ve askeri destekte bulunacağını içeren bildiriye

---

¹⁷⁸ Sander, a.g.e, S.303

¹⁷⁹ L. Cleveland, a.g.e, S.345

¹⁸⁰ L. Cleveland, a.g.e, S.346-347

yayınlamasıdır (Eisenhower Doktrini). Ayrıca ABD’de Suriye’nin Sovyetler Birliğine yakın olduğunu ve ekonomik destek aldığını düşünmektedir.¹⁸¹

Nasır’ın bu tutumu Batı dünyasında yankı uyandırmış ve Nasır’ın niyetinin Arap dünyasında diktatör bir lider konumuna gelmek olduğunu düşündürmüştür. Bunun yolu da kendisine rakip olan Irak rejiminin devrilmesinden geçmektedir. Irak ise Batı yanlısı bir tutum içine girerek İngiltere’nin desteğini kazanmıştır. Böylece Arap dünyasının tepkisini alarak izole edilmesine neden olmuştur.¹⁸²

Süveyş Krizi Ortadoğu’da dengelerin bozulmasına ve fikir ayrılıklarının yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin Suudi Arabistan Nasır’ı da kapsayan bir pakt içerisinde Arap dünyasını toplamayı amaçlayan düşüncesini ortaya atmıştır. Nasır’ın bu düşünceye olumlu yaklaşması çok zor görünmektedir. Ayrıca Irak’ta Nasır’la aynı blok altında yer almaya sıcak bakmayacaktır. Aslında burada amaç Nasır’ın Arap dünyasındaki rolünü sınırlamak ve propagandalarını engellemektir. Nasır aleyhine bu tutumu destekleyen Sudan, Tunus, Libya, Fas ve Lübnan karşı blok oluşturma düşüncesiyle bir araya gelerek Mısır ve Suriye’yi yalnızlığa itmişlerdir.¹⁸³

Pan-Arabizm ve Arap dünyasının birleştirilmesi gibi teoride aynı ideolojilere sahip Mısır’ın Nasır’ı ve Suriye’nin Baas’ı hem yalnızlıklarından kurtulma hem de Ortadoğu’da çıkarlarını korumak adına birlik olma düşüncesi içerisine girmişlerdir.

Aflak’ın da 6 Aralık 1957 yılında “Mısır ve Suriye Birliği Devrimci Eğilime ve Sürekliliğini Sağlamaya Destektir”¹⁸⁴ adlı makalesinde, Suriye ve Mısır arasındaki birliğin önemine değinerek, bu birliğin artık ideolojide kalan bir slogan ve proje olmaktan çıktığını, bir gerçeklik ve kaçınılmaz bir kader olduğunu ifade etmiştir. Bu kaçınılmaz kaderin, her iki ülkeyi de adaletsizlik ve derin acı çeken büyük bir milletin, Arap milletinin, çeşitli cephelerde, içeride ve dışarıda özgürlüğünü elde etmesi ve

¹⁸¹ Mohammed B.Abdalrahman Al-Yahya, **Maasat Suriyah fi Zıl Al-İrhab Al-Askeri Wa Al-Tasallut Al-Batini**, (Askeri Terörizm ve İç Çekişme altında Suriye’nin Trajedisi) Silsilat Tarikhuna al-Muaser,S.65

¹⁸² Sabit Duman, “Ortadoğu Krizleri ve Türkiye”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Mayıs-Kasım 2005, 9 (35),S.326.

¹⁸³ Duman, a.g.m.,S. 329

¹⁸⁴ Aflak M, (1957). “İttihad Masr Wa Suriyah Daiem Lilittijah Al-Thawri Wa Damana Listimrarihi”(Mısır ve Suriye Birliği Devrimci Eğilime ve Sürekliliğini Sağlamaya Destektir), Fi Sabil Al-Baa’t: Al-itabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila, Dar Al-Taiah, Beyrut,1963.S.216-219

birliğini gerçekleştirmesi gibi ulvi bir amaç etrafında birleştirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu birliğin arkasında bir ortak tarihi geçmişin, çağın gerekliliklerinden kaynaklanan özgür iradenin, ilerlemenin ve dünya halklarının barışa olan özleminin yer aldığını ifade etmiştir. Bu halkların da artık birleşmiş ve özgür Arap ulusunun dünya üzerindeki olumlu rolüne ihtiyaç duyulduğunun farkına varmış olduklarını yazmıştır.¹⁸⁵

3.3. Birleşik Arap Cumhuriyeti:

1956 yılı itibarı ile Nasır ve Baas partisi arasında yakınlık söz konusu olmuştur. Arap milliyetçiliğinin ve birliğin önderliğini üstlenen Nasır'da bu duruma olumlu bakmıştır. Suriye seçkinleri de bu birliğin olumlu sonuçlar getireceğini düşünmüştür. Ayrıca Suriye'nin İsrail, Türkiye ve Irak'la arasının açık olduğu bir dönemde Nasır'ın Batı yanlısı Irak'ın Suriye üzerindeki etkisini azaltması da oldukça iyimser bir yaklaşım olacaktır. Bütün bunlara ekonomik olarak Suriye'nin hiç iç açıcı bir durumda olmadığını da eklersek, birleşme Suriye açısından oldukça önem arz etmiştir.¹⁸⁶

Palmer'e göre Suriye seçkinlerinin bu birleşmeye destek vermesinin altı önemli sebebi bulunmaktaydı; Birincisi ordunun ve seçkinlerin komünist tehdidini hissetmeleri, ikincisi seçkinlerin ve ordunun Suriye sağından baskı görmeleri, üçüncüsü Suriye'deki askeri ve politik iktidarın dağılımı, dördüncüsü Suriye'de hemen hemen her kesimin birleşmeye destek vermesi, beşincisi, bu kesimlerin çoğunun milliyetçi duygular içerisinde hedefe ulaşmayı benimsemiş olmaları ve altıncısı ise Suriye seçkinlerinin birlik kavramına oldukça iyimser bir tavırla yaklaşmasıydı. Özetle Suriye ve Mısır arasındaki bu birleşme, her iki ülkenin Arap toplumları ve siyasi elitleri tarafından Pan-Arabizmin teoride kalmayıp pratiğe dökülmesi ile ilgili iyimser bir görüşe sahip olmaları sonucu hayata geçebilmiştir.¹⁸⁷ Bu doğrultuda Ocak 1958 yılında askeri bir heyet Şükrü Al-Kuvvetli'nin iznini almaksızın Kahire'ye hareket etmiştir. Bu durumdan haberdar olan Al-Kuvvetli ise

¹⁸⁵ Aflak, "İttihad Mısır wa Suriyah Daim Lilittijah al-Thawri wa Daman İstimrariyyetihi" (Mısır ve Suriye Birliği Devrimci Eğilimi ve Sürekliliğini Sağlayan Destektir), **Fi Sabil Al-Baa'th: Al-İtabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila**, Dar Al-Taiah, Beyrut, 1963.S.218

¹⁸⁶ Şahin, K.ve Cavlak,a.g.m,S.165

¹⁸⁷ Monte Palmer, "The United Arab Republic: An Assessment of its Failure", **Middle East Journal**, Vol. 20, No.1,Winter 1966, S. 51.

daha sonra dönemin Dışişleri Bakanı olan Salah Aldin Bitar'ı Kahire'ye göndermiştir. Askerlerin Kahire'de bulunma sebeplerinin Suriye ile Mısır'ın birleşmesiyle alakalı olduğunu öğrenen Al-Kuvvetli Suriye'deki çalkantılı durumu da göz önünde bulunarak duruma ılımlı yaklaşmayı tercih etmiştir. Al-Kuvvetli'nin isteği doğrultusunda askeri heyet Nasır'dan birleşmenin konfedere ya da federal bir birlik çatısı altında gerçekleşmesini talep etmiştir.¹⁸⁸

Nasır ise Suriye'nin aralarında husumet olan Irak'ın pençesine düşmesinden endişe duymaktadır. Fakat Nasır, Suriye'deki çalkantılı durumun sorumluluğunu alamayacağını belirterek federal bir birliğe olumlu bakmadığını, entegre (bütünleşmiş) bir birlik sisteminden yana olduğunu ve bu birliğin bazı şartlarla gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Bu şartlar birlik için en ön sırada mücadele eden Baas partisi de dâhil olmak üzere Suriye'de bütün partilerin feshedilmesi, Suriye temsilciler meclisinin dağılması ve ordunun siyasetten uzaklaşmasıdır.¹⁸⁹

Al-Kuvvetli'nin federe bir birlik konusunda ısrarına rağmen sonunda 1 Şubat 1958 yılında birlik gerçekleşir ve Mısır-Suriye arasında BAC kurulur. Birliğin 3 yıllık ömründe Arap dünyası içerisinde yaşanan en yoğun çatışmalara sahne olmuştur. Ne yazık ki Arap ulusunun birleşmesi yolunda atılan ilk adım olarak değerlendirilen bu durum, emellerine ulaşmadan son bulmuştur.¹⁹⁰

Birlik kararının 5 Şubatta kabul edilmesinden sonra eşzamanlı yapılan referandumlar sonucunda iki ülke halkı da birliği onaylanmıştır. İki ülke orduları da Mısır komutası altında birleşmiş, Nasır Cumhurbaşkanı ilan edilmiş ve yeni oluşumun başkenti Kahire olarak açıklanmıştır. Ardından 5 Mart'a da birliğin işleyişini belirleyecek olan 73 maddelik geçici anayasa kabul edilmiş ve 8 Martta birliğe federal bir temel altında Yemen de iştirak etmiştir.¹⁹¹

¹⁸⁸ Omar İskender, **Suriyah Azmat Nizam wa Thawrat Şaab**, (Suriye bir Rejim Krizi ve Halk Devrimidir), Ummyyah Stratejik Araştırma Merkezi, Birinci Baskı,2013,Kahire,S.32

¹⁸⁹ İskender,a.g.e,S.33

¹⁹⁰ Andrew Rathmell, **Al-Harb Al-Khafiyah fi Al-Şark Al-Awsat:Al-Sirae Al-Sirri Ala Suriyyah,1949-1961**, (Secret War in the Middle East:The Cover Struggle for Syria,1949-1961),çev.Abdalkarim Mahfouz,Dar Salmiyah Yayın evi,Birinci Baskı,1997,S.188

¹⁹¹ Şahin, K.ve Cavlak,a.g.m,S.166

Bu durum Irak ve Ürdün'ü oldukça rahatsız etmiştir. Nasır'a rakip olan bu iki ülkede çareyi 14 Şubat 1958 de yapılan görüşmeler doğrultusunda birleşme kararı almakta bulmuştur. Ve bu kurulan yeni devletin ismi Federal Arap Devleti olarak ilan edilmiştir¹⁹². Fakat bu birliğin ömrü de uzun sürmeyecektir. Irakta milliyetçi, Komünist ordu mensuplarının Temmuz 1958 de gerçekleştirdikleri darbe sonucunda Haşimi Hanedanlığı sona ermiş ve Başbakanı Nuri Said'de hayatını kaybetmiştir. Böylece Irak'ta Nasır'a ve Sovyetler Birliğine yakınlaşma isteği bulunan ulusal bir yönetim iktidara gelmiştir.¹⁹³

Irak'taki bu darbe Nasır tarafından olumlu karşılanırsa da, kendi birliği Suriye içinde de birçok soruna ve fikir ayrılıklarına da neden olmuştur. Bu birlik Suriyeli tüccarları ikiye bölmüştür. Şam'da üst sınıf tüccar elitler bu birliğe karşı çıkmıştır fakat engelleyecek güce sahip olmadıkları için mecbur kabul etmişlerdir. Orta sınıf tacirler ise kendi çıkarlarını kollayarak Mısır pazarına açılacaklarını düşünerek durumu olumlu değerlendirmişlerdir. Fakat Mısır ve Suriye'de Nasır'ın izleyeceği ekonomik politikalar doğrultusunda hayal kırıklığına uğrayacaklardır. Çünkü Nasır Mısır'da burjuva kesiminin ekonomik kalkınma planına etkili bir şekilde katkı sağlayamadığından dolayı hayal kırıklığına uğramış ve bunun sonucunda 1958'in sonlarına doğru liberal ekonomik yaklaşımı terk ederek korumacı devlet odaklı bir ekonomi politikası izlemiştir. Aslında bundan önce Nasır tarımsal reform politikası gerçekleştirmiş ve köylülere toprak dağıtmıştır. Nasır aynı politikaları Suriye'de de izlemiş köylülere toprak sahibi yapmıştır. Böylece kırsalda köylülerin, şehir de de orta kesimin sempatisini kazanmıştır. Fakat bu durum kendisine birçok düşman kazandırmıştır. Tüccar kesimi Mısır ve Suriye arasındaki birlikte Nasır'ın korumacı ekonomi politikaları ve toprak reformundan dolayı kendisine düşmanlık beslemişlerdir.¹⁹⁴ Bunlara ek olarak Suriye'nin üstün askeri yeteneklerinin Mısır'a devredilmiştir. Ayrıca Nasır Mısırlı üst düzey yöneticilere Suriye üzerinde yetki vermiş hatta Suriye ordusu Silahlı Kuvvetlerine Mısırlı birisinin liderlik etmesini

¹⁹² Şerif Demir, "Dünden Bugüne Türkiye'nin Suriye ve Ortadoğu Politikası", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 6/3 Summer 2011, S.706

¹⁹³ Jamal Wakim, **Sıra Al-Kuwa Al-Kubra ala Suriyyah: Al-Abaad Al-Jeostatijjiyyah Liazmat 2011**, (Büyük Güçlerin Suriye İçin Çatışması: 2011 Krizinin Jeopolitik Boyutları), Al-Matbuuat yayın evi, II. Baskı, 2012, Lübnan, S.119

¹⁹⁴ Wakim, a.g.e, S.118

sağlamıştır. Bu olay Suriyelileri oldukça rahatsız etmiş ve Suriyeliler arasında Mısır'ın amacının birlikten ziyade Suriye üzerinde otorite kurmak olduğu düşüncesini doğurmuştur. Ayrıca Nasır İslami ve Komünist kesimin aksine kendisini destekleyen ve yücelten Baas üyelerini de anlayamamış ve çoğu Baas'çı bakanın istifa etmesine neden olmuştur.¹⁹⁵

Bütün bu olumsuz gelişmelerin sonucunda 28 Eylül 1961'de Suriye ordusuna mensup bir grup subayın gerçekleştirdiği askeri darbe sonucunda Suriye Arap Cumhuriyeti Birliğinden çekildiğini açıklamış ve ardından da Yemen çekilme kararını bildirmiştir. Ürdün'den sonra Türkiye, devrim sonrası Suriye'de kurulan yeni rejimi tanıyan ilk ülke olmuştur.¹⁹⁶

Büyük bir hayal kırıklığı yaratan bu birleşmenin emellerine ulaşmadan bozulmasının sebepleri aslında hem Nasır hem de Baasçılardan kaynaklanmaktadır. Bu başarısızlığın nedenleri her iki tarafında başarısızlıktaki rolü dikkate alınarak incelenecektir.

3.3.1. Birliğin Başarısızlıkla Sonuçlanmasında Nasır'ın Rolü

Birliğin başarısızlıkla sonuçlanmasının en önemli sebebi, birliğin eşitsiz bir şekilde yapılandırılmış olan idari alt yapısından kaynaklanmaktadır. Nasır BAC yönetiminde tekeli bir politika izleyerek otoriter bir rejim kurma yoluna gitmiştir. İkinci önemli sebep ise daha önceden belirttiğim gibi Nasır'ın yönetimin üst kademelerine kendi seçtiği Mısırlı yetkilileri getirmesi ve güçlü yetkiler vermesidir. Bu durum Suriyelileri oldukça rahatsız etmiş, ikinci planda kaldıklarını düşünmelerine sebep olmuştur. Hatta bu durum bazı Baas yöneticilerini perde arkasından Nasır'a karşı gizli eylemler düzenlemelerine de neden olmuştur. Diğer bir neden ise, eşitsizliğin var olduğu bu ortamda ekonomide de ortaklığın sağlanamaması ve kalkınmanın gerçekleştirilememesidir. Nasır'ın Mısır'da izlediği toprak reformu ve bankacılık ile ilgili millileştirme reformları Suriye'nin ekonomik yapısına uymamaktadır. Nasır'ın bankacılık alanındaki millileştirme politikasına Suriye'yi de

---

¹⁹⁵ İskender, a.g.e,36

¹⁹⁶ Demir,a.g.m,S.706

katması Suriye’de BAC’ye muhalif olan toplulukların protestosuna neden olmuştur.¹⁹⁷ Nasır’ın sosyo-ekonomi politikası, tüm bankaların, sigorta şirketlerinin, çeşitli sanayi ve ticaret şirketlerinin millileştirilmesine odaklanmıştır. Ayrıca, bir işletme, yaptığı iş sözleşmelerinde devletin yüzde 50 mülkiyetini kabul etmediği sürece hükümet bu sözleşmeleri yasaklamıştır. Bunlarla da yetinmeyip özel paydaşları da sınırlandırmıştır. Bunun yanı sıra hükümet, tüm ithalatçı kurumlara yüzde 25 oranında faiz ve emlak vergileri yüklemiştir. Bu ekonomik formüle göre bir kişi sadece bir işle uğraşabilirdi. Çoklu işler kurmak Nasır tarafından yasaklanmıştı. Böylece, Nasır’ın ekonomik sosyalleşme dediği bu politikanın el değmediği ve etki altına almadığı hiçbir kamu veya özel kuruluş kalmamıştır.¹⁹⁸

Yine bu birliğin başarısızlığa uğramasındaki bir başka neden de her iki ülke vatandaşlarının üzerinde bütünleştirici bir bağ kuramamış olmasıdır. Nasır’ın izlediği baskıcı iç güvenlik politikası, Suriyeli vatandaşları kısıtlamış ve bazılarının çareyi yurtdışına kaçmakla bulmasına sebep olmuştur.¹⁹⁹ Suriye’deki azınlık grupları da bu birleşmeden ve Nasır’ın bu baskıcı politikasından memnun değillerdir. BAC azınlıkların Pan-Arabizm hakkındaki en kötü korkularını yerine getirmiştir. Mısır’ın on milyonluk Sünni Arap nüfusu, heterojen Suriye nüfusunun çok üzerindedir. Ayrıca Nasır’da azınlık duyarlılıkları konusuna önem vermemiş aksine sert ve baskıcı bir tutum benimsemiştir. Böylece Suriye’deki Sünni gücün artmasına ve azınlıkların dışlanmasına sebep olmuştur. Mısır’la birleşmeden önce kabinenin %20’sini oluşturan azınlık grupları birleşmeden sonra Suriye kabinesinden neredeyse yok olmaya yüz tutmuş durumdadır. Daniel Pipes’a göre artık Suriyeli azınlıklar için Pan-Arabizm, bir bataklığa gömülmek anlamına gelmektedir.²⁰⁰

¹⁹⁷ Şahin, K.ve Cavlak,a.g.m,S.167

¹⁹⁸ Maqbool Ahmad Awan, “Gamal Abdel Nasser’s Pan-Arabism and Formation of the United Arab Republic”, **An Appraisal, Journal of Research Society of Pakistan**, Vol. 54, No. 1, January-June, 2017.S.121

¹⁹⁹ Şahin, K.ve Cavlak,a.g.m,S.168

²⁰⁰ Daniel Pipes, “Greater Syria: The History of an Ambition”, **Oxford University Press**,1990,New York,S.155

3.3.2. Birliğin Başarısızlıkla Sonuçlanmasında Arap Baas Sosyalist Partisinin Rolü

Mohammed B.Abdalrahman Al-Yahya'ya göre Arap Cumhuriyeti Birliğinin başarısızlıkla sonuçlanmasında, Nasır'ın Pan-Arabizm ilkesini sadece kendi çıkarlarını ön planda tutmak adına bir kılıf olarak kullanmasında yatmaktadır.²⁰¹ Bunu da izlediği baskı politikalarıyla gerçekleştirmiştir. Yine birliğin çökmesinde yatan bir diğer sebep ise Baas partisinin tutumudur. Yazara göre Baas mensupları da aynı Nasır'ın yaptığı gibi kendi kişisel çıkarlarını ön planda tutarak Pan-Arabizm ve birlik kavramından uzaklaşmıştır. Parti önde gelenlerinden Akram Al-Hourani Nasır'ın sağ kolu olma hayaline kapılmış ve Suriye'de yönetimin ona devredileceğini düşünerek ülke yönetiminde de Nasır'ın vekili olma konusunda oldukça emin bir tavır sergilemiştir. Salah Al-Din Bitar ise yeni kurulacak devletin Dışişleri Bakanı makamına oturacağı ile ilgili hayaller kurmaktadır. Michael Aflak ise Nasır'ın sözcüsü olarak Baa's (Baa'th) gazetesi kürsüsünden sesini duyurmuş ve Nasır'ın propaganda aracılığına soyunmuştur. Aflak'ın amacı yeni devletin filozofu olmaktır.

Açıkçası bu 3 lider birlik sayesinde, rekabetin, diğer parti üyeleriyle arasındaki sorunların, yaşanan fikir ayrılıklarının ve çatışmaların son bulacağını düşünmekteydiler. Fakat bunlar hayalden öteye gidememiş tam tersine bu 3 önder Nasır'ın gazabına uğrayarak sürgün edilmiştir. Baas Bakanları da istifa etmek durumunda kalmıştır. Böylece Baas üyeleri parti ilkeleri olan birlik ve beraberlik ilkesine ters düşerek birliği bozma çabasına girişmişlerdir.²⁰²

Oysa Aflak 8 Şubat 1958 yılında "Bu Birlik Bir Arap Devrimi ve Küresel bir Devrimdir, Garantisi de Devamlılığıdır" adı altında yazdığı makalesinde önemli bir noktaya değinerek, BAC'nin tüm Arap ülkelerini kapsayan, Arap halkının devriminin bir eseri olduğunu vurgulamıştır. Ve tüm Arap ülkelerini kapsamaması için de bu birliğin Arap devrimini besleyen bir kaynak olması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü bu birliğin kurulmasındaki asıl nedenin uzun yıllardır mücadelesi verilen Arap ulusu davası,

---

²⁰¹ Al-Yahya,a.g.e,S.73

²⁰² Al-Yahya,a.g.e,S.74

birliği ve savaşı olduğunu belirtmiştir. Bu savaş Arap ulusunun şiarı olan bağımsızlık ve ümmetin birliğinin gerçekleşmesine dek devam edecektir.²⁰³

Arap milliyetçiliğinin iki önderi Nasır ve Baas aslında devrim fikrinde birleşiyorlardı. Nasır'ın fikirlerinde olduğu gibi Aflak'ın da fikirlerinde “devrim” kavramı sürekli olarak ön sıralarda yer almaktaydı.²⁰⁴ Fakat Nasır Arap milliyetçiliğinden çok Mısır'ı ve Mısırcılığı ön planda tutmuştur. Dolayısıyla devletin üst kademelerine de Mısırlı yöneticileri tayin etmiştir. Ona göre öncelik her zaman vatanın yani Mısır'ındır.

Görüldüğu gibi önceleri parti önde gelenlerinden Aflak'ta BAC'nin gerçekleşmesi konusunda oldukça ümitli bir tavır sergilemiş ve gerçekten de bu oluşumun Arap milliyetçiliğini ve birliğini besleyecek olan ilk pratik adım olduğunu düşünmüştür. Ne yazık ki birlik kurucularının çıkar savaşlarına dönüştüşdüğu bu kutsal adım hedefine ulaşmadan son bulmuştur.

Suudi Arabistan, Ürdün, muhalif Suriyeli elit tüccarların ve Baas subaylarının desteğiyle şamlı Binbaşı Abdalkarim Al-Nahlawi önderliğinde Eylül 1961'de gerçekleştirilen darbe sonucunda Mısır'ın Suriye üzerindeki otoritesi ve Arap Birliği Cumhuriyeti deneyimi sona ermiş ve ayrılıma kararıyla ilgili belge de Akram Al-Hourani tarafından imzalanmıştır.²⁰⁵

Böylece Suriye'de ayrılıkçı dönem başlamıştır. Al-Hourani'nin hatıralarında da belirttiği gibi, Mısır-Suriye birliği gerçekleşmeden önce parti kongresinde yaptığı açıklamada ve 1959 yılında birlik gerçekleştikten sonra da yinelediği gibi, ileride bölünmeye sebep olacağı düşünceyle, Suriye'nin entegre (bütünleşmiş) bir birlik çerçevesi içinde Mısır'la birleşmesine karşı çıkmış ve Suriye'nin demokratik koşullarının ve ülke özerk yapısının korunduğu konfederal bir yapı altında birleşmesini uygun görmüştür.²⁰⁶ Bu çözülmenden de anlaşılacağı gibi, Al-Hourani olacakları önceden sezmiş ve defalarca Nasır'a uyarıda bulunmuştur.

²⁰³ Aflak,a.g.m,S.221

²⁰⁴ Davişa, a.g.e.,S. 138

²⁰⁵ Rathmell,a.g.e,S.209

²⁰⁶ Al-Hourani,a.g.e, S.2992

Çözülmenin ardından Suriye’de politik düzenin birlik öncesi haline geri dönmesi çabaları başlatılmıştır. Geleneksel politikacılar yeniden yönetimi ele geçirmiş, parlamento ve hükümete el koymuşlardır. Nasır’ın toprak reformu ile büyük toprak sahiplerinin ellerinden alınan topraklar, feodallere geri iade edilmiş, onlar da köylüleri topraklarından atma girişiminde bulunmuştur. Bu durum da Nasırcılardan ve Baas’çılardan olan orta sınıfı oldukça rahatsız etmiş ve yalnızlığa itmiştir. Böylece Suriye’de hayat yine eski çatışmalı ve istikrarsız döneme geri dönmüştür.²⁰⁷ Bu devrimden sonra Baas partisi de diğer partilere göre daha çabuk kendisini toparlayarak eski faaliyetine geri dönmüştür. Bu süreçte Aflak ve Bitar’ın parti yönetimine geri dönebilmeleri ve partinin yeniden yapılanması için Irak’taki milli yönetim destek vermiştir. Fakat Suriye’de düzen ayrılıkçı bir döneme girmiştir. Yeni bir devrimle Nasır’ın birliğine geri dönmek isteyen Nasırcı grup ve Baas’ın üstünlüğünü tekrar sağlamayı amaçlayan bir Baas’çı grup ortaya çıkmıştır. Bu kaos ortamında Nasırcı grupların önderliğinde yine bir darbe girişimi söz konusu olduysa da kısa sürede ordu tarafından bastırılmıştır.²⁰⁸

Birliğin çözülmesinden sonraki ilk hafta içinde Nasır birbiriyle çelişki içerisinde olan bir sürü açıklama yapmıştır. İlk açıklamasında birliğin bozulmadığı konusunda ısrarcı olmuş ve Temmuz 1961’de açıklamış olduğu sosyalizm ile ilgili kararlara değinmiştir. İlerleyen günlerde ise birliğin çözülmesinde, gericiliğe ve sömürgeciliğe karşı aldığı ılımlı tutum sonucunda kendisinin de katkısı ve sorumluluğu olduğunu beyan etmiştir. Dördüncü gün yaptığı açıklamada ise ilk günler yaptığı açıklamalarla tamamen çelişerek, iç savaşın birliğin gerçekleşmesine vesile olamayacağını belirterek Suriye’de ulusal birliğin ön sıralarda yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Bu açıklamasıyla Nasır Suriye Cumhuriyetini zımni de olsa tanımış olmuştur.²⁰⁹

Böylece Suriye’de Mamoun Al-Kuzbari’nin başbakanlık koltuğuna oturduğu yeni geçici hükümet kurulmuştur. Bu yeni hükümet liberal bir demokrasi çerçevesinde Batı’ya açılmayı desteklemekteydi. Ve Suriye’de dört ay içerisinde anayasaya dayalı kalıcı bir sistem kurulacağını ve vatandaşların tüm alanlarda genel demokratik

²⁰⁷ Raymond Hinnebush, **Syria The Revolution From Above**,Çev: Hazim Nahar,Riyad El-Rayyes Book,Birinci Baskı, Kasım 2011,S.107

²⁰⁸ İskender,a.g.e,S38

²⁰⁹ Al-Hourani,a.g.e.,S.3009

özgürlüklerine kavuşacaklarını belirtmiştir. Sonunda Suriye’de parlamentoya dayalı düzen ve genel özgürlükler bir kaos ortamında sözde Suriye düzenine geri dönmüştür.²¹⁰

Yeni hükümet ayrıca ordunun gücünü artıracak faaliyetler içerisinde de girişeceğini, sosyal hakların eşit dağılımının sağlandığı, işçi haklarının korunduğu ve gözetildiği sendikaların oluşturulacağını açıklamıştır. Ekonomik alanda ise ulusal ekonominin bütün toplulukları kapsayacak şekilde düzenleneceğini, yeni projelerin destekleneceğini, eşit gelir dağılımının sağlanacağını, ulusal para biriminin yeniden yapılandırılacağını ve yabancı döviz kurlarına dönüşün kolay bir şekilde sağlanacağını açıklamıştır.

Bu ayrılıkçı dönemde ordu da 5 ana gruba ayrılmış durumdaydı; İlki, duruşları ve otoriteleri sallantıda olan ve birliği yıkan Şamlı Subaylar grubu. İkincisi, ayrılıkçı belgeye imzasını atarak bazı statülerini kaybeden Al-Hourani grubu. Üçüncüsü, ayrılıkçı hükümetle arası oldukça açık olan fakat güçlü konumda yer alan Nasırcı grup. Dördüncü grup ise hiç bir siyasi görüşü olmayan bağımsızlar grubuydu. Son grup ise mezhepçi askeri komite tarafından yönetilen Baas’çı gruptu.²¹¹ Bu çalkantılı kargaşa ortamında, Suriye’nin alışık olduğu yeni bir askeri darbenin gelmesi kuşkusuz kaçınılmazdı. Ayrıca o dönemde Irak Baas’ı da devrim hazırlıkları içerisindeydi.

3.4. 1963 Baas Partisi İktidar Mücadelesi

1948 Arap-İsrail savaşı sonrası temelleri atılan Irak Baas Partisi üç Suriyeli aktivist olan Wasfı Al Ghanim, Fayez İsmail, Suleiman Al-İsa’nın Irak’a gitmesiyle atılmıştır. Daha sonra bunlara Hasan Al-Bakir, Abdullah Sultan gibi önemli isimler de katılmıştır. O dönemde Irak’ta General Kasım iktidarda olduğu için Baas partisi faaliyetlerini General Kasım iktidarı süresince yeraltından sürdürmüştür. Bu durum 8 Şubat 1963 yılında Irak’ta gerçekleşen askeri darbeye kadar böyle devam etmiştir. Askeri darbe sonucunda Baas partisi ilk defa Irak’ta iktidar koltuğuna oturmuştur.

²¹⁰ Al-Keylani, a.g.e., S.237

²¹¹ İskender,a.g.e.,S38

Fakat bu iktidar kısa sürmüş ve beraberinde bir takım karşı darbelere sebep olmuştur. Yaklaşık 5 yıl sonra 1968 yılında nihayet Saddam Hüseyin'le 35 yıl sürecek Baas partisi yönetimi kurulmuştur.²¹²

1951 yılında Irak'ta gizli olarak başlatılan Baas faaliyetlerinin üye sayısı hükümet baskısı nedeniyle oldukça yavaş artmıştır. Partinin büyüme hızı 1954 yılından sonra Nasır'ın Irak merkezli kurulacak olan Batı ittifak sistemine karşı gelmesi ve saldırmasıyla ivme kazanmıştır. Baasçılar 1958'e kadar Irak krallığının gerilemesinde büyük rol oynamışlardır.²¹³ Böylece Irak'ta Komünist güç Baas partisi gelişiyse dengelenmiştir. Hatta Irak Cumhuriyetinin ilk yıllarında Komünistler Irak'ta iyi bir konumda olsalar da Baas'ın üstlendiği milliyetçi hareketler sonucunda geri plana itilmişlerdir. Bu durum sadece Irak'la sınırlı kalmamış diğer Arap ülkelerinde de Baas sayesinde Komünizm rüzgârları arka plana itilmiştir.²¹⁴ General Kasım ile Baas'çılar arasında yaşanan en önemli sorun Baasçıların Suriye'deki muadillerinden de farklı düşünerek BAC'ne Irak'ın da katılması olmuştur. Kasım bu duruma şiddetle karşı çıkmıştır. 1960 yılı ortalarında Baas bu konuyu Al-Bakir döneminde de gündeme gelmiş ve Al-Bakir'in kişisel çabalarına rağmen Nasır yönetimiyle yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²¹⁵

Irak Baas'ı faaliyetlerinde her ne kadar Baas temel fikirlerinde yer alan Arap milliyetçiliği "kavmiye" fikrinden vazgeçmemişse de, ülkede yaşanan ekonomik istikrarsızlıkla mücadele etmeye, tutarlı bir siyaset düzenin getirilmesine, özellikle de etnik ve mezhepsel konularla ilgili problemlerin çözülmesine odaklanmanın Arap milliyetçiliğine yönelik bir girişimden daha önemli olduğunu hissetmiştir.²¹⁶

Irak'ta yaşanan 1963 darbesi Suriyelileri de cesaretlendirmiş ve Suriye'deki askeri yapılanmanın harekete geçmesine neden olmuştur. Irak askeri devriminden yaklaşık 1 ay sonra da 8 Mart 1963'te Baas'çılar ve Nasırcıların gerçekleştirdiği bir darbe ile otoritelerini kurmuşlardır. Darbenin ayrılıkçılığa ve ayrılmayı destekleyen

---

²¹² Çağ, G.ve Eker, S., a.g.m., S.64

²¹³ Davişa, a.g.e., S.139

²¹⁴ Davişa, a.g.e., S.142

²¹⁵ Çağ, G.ve Eker, S., a.g.m., S.65

²¹⁶ Davişa, a.g.e., S.261

mezhepçiliğe karşı olduğu savunulmuştur. Bu darbenin en büyük destekçisinin Mezhepçi askeri komite olduğunu da unutmamak gerekir.²¹⁷

Kendilerine askeri komite adını veren bu grup, Mısır'la gerçekleştirilen birlik döneminde yapılmıştı ve Baas'çı grubu da temsil etmekteydi. Komitenin çoğu azınlıklardan oluşmaktaydı. Bu durum aslında Baas Partisinin, mezhepsel yapının ön planda olacağı yeni bir yapılanmaya girdiğinin habercisiydi.²¹⁸

3.4.1. 1963 Suriye'de Baas İktidarında Politik Durum

Suriye'de siyaset anlayışı Baas partisi önderliğinde yeni bir döneme girmişti. Fakat Baas kendi içinde de üç ana gruba bölünmüştü; İlki Abdalkarim Zohour, Sami Al-Droubi ve Cemal Atasi önderliğinde Nasırcı grup, ikincisi, Suriye'nin Irak'ı da kapsayacak şekilde Mısır'la federal bir yapı altında birleşmesini isteyen, Aflak ve Bitar önderliğinde yönetilen ulusal komuta ve Mısır'la birlik konusunu askıya alma yönünde fikirlere sahip olan Askeri Komiteydi.²¹⁹ Yeni otoritede iktidar, Nasır birliğine geri dönmek isteyen Baa'sçılar ve bu birliğe ılımlı bakmayanlar arasında paylaşılmıştı. Bu durum ileride aralarında sorunlar yaşanacağına da habercisiydi. Her ne kadar iktidarı paylaşmış görünseler de Nasır yanlıları birliğe geri dönme yolunda ısrarlı bir tavır sergilemişlerdir. Baas'çılar ise yine federal bir birlik konusunda fikir beyan etmiştir. Aralarındaki müzakerelerde ve Kahire'de yapılan toplantı sonucunda fikir birliği sağlanamayınca bu iki grup arasında iktidar çatışması başlamıştır. Bu durum Suriyeli Nasırcıların halkı kışkırtmasına ve protestolarına neden olmuştur. Milliyetçi duyguların tekrar tetiklendiği bu dönemde halk sokağa dökülmüştür.²²⁰

1963 askeri darbesinden sonra yeniden kurulan Baas partisinin tabanına değişik katılımcılar eklenmiştir. Eski gelenekselci Baas'çılardan olan Bitar 1966 yılına kadar Başbakan olarak iktidarda kalmış, Aflak ise partideki önemli konumunu korumuştur. Her ne kadar görünürde iktidar onların elinde gibiyse de aslında partiye yeni eklenen

²¹⁷ İskender, a.g.e., S.39

²¹⁸ Ben-Tzur, a.g.m., S.164

²¹⁹ (Al-Keylani, a.g.e., S.257)

²²⁰ Hinnebush, a.g.e., S. 112

sivillerden ve askerlerden oluşan diğerk bir kanat iktidarı elinde tutmaktadır²²¹. Bu grup, eski Baas geleneksel yönetime sadakati olmayan, kendi fikirleri ve ideolojileri olan, aralarında önemli Őahsiyetleri barındıran bir kitleden oluşmaktaydı. İktidarı ele geçirmeyi baŐaran yeni Baas'çılar, kırsal kesimden gelen gençleri de etkisi altına alarak orduya girmelerini sağlamıştır. Böylece 1964 yılında orduya alınan elit, üst ve orta sınıfın artık orduya girme imknları engellenmiştir. Orduya katılanların çoğu üst düzey azınlık komutanların akrabalarından oluşmaktadır. Bu durum Sünni kesimin geri planda kalarak kırsal azınlıkların orduda n sıralara yerleŐmelerini sağlamıştır. Baas orduyu yönetme gücünü eline alarak devlet içinde yer alan Nasırcı rakiplerinden de kurtulmayı başarmıştır. Ayrıca halkı da etkileyerek sokağın nabzını tutmayı da başarmıştır.²²²

Aslına bakılırsa bu üst düzey subaylar çeşitli azınlık gruplarından oluşan üyelerin bir arada toplanmasından oluşmaktaydı. Salah Jadid, Muhammed Umran, Hafız Esad ve İbrahim Makhous Alevi mezhebine mensupken, Hamad Ubaid ve Selim Hatoum'un ise Dürzi kökenli, Abdalkarim Jundi ise Őii bir tarikat olan İsmaili tarikatına mensuptu. İktidarı eline geçiren bu grup aslında Suriye'nin tipik nüfus dağılımını yansıtmaktaydı. Aleviler Suriye'nin %11'ini, Dürziler %3'n ve Őii İsmail tarikatı ise nüfusun %1'ini oluşturmaktaydı. Her ne kadar farklı azınlık gruplarına mensup bu üyelerin birlik beraberlik içerisinde partiye yeni bir soluk getireceği düŐünülse de, ilerleyen yıllarda üyeler arasında oldukça Őiddetli fikir ayrılıkları ve bölünmeler yaşanmıştır. Bu doğrultuda Salah Jadid ve daha sonraları da Hafız Esad Savunma Bakanı makamına gelerek partide ön plana çıkmayı başarmıştır.²²³

Grldğu gibi Baas partisi kuruluş yılında benimsediği ilkelerinden uzak bir tavır sergileme yoluna girmiştir. Suriye'de yaygın olan mezhepçilik ve bölgeselcilik yaklaŐımlarına daha en baŐtan beri karşı gelmiş, milli iradenin ve gücünün ön planda olduğu bir çatı altında Suriye halkını birleŐtirmeyi hedeflemiştir. Fakat ne yazık ki Ortadoğu'da ve Suriye'de yaşanan kaos ortamına, politik düzensizliklere ve çıkar çatıŐmalarına daha fazla dayanamamıŐtır. Suriye'de Baas ncesi hâkim olan mezhepçi,

²²¹ Malcom H KERR, "Hafız Asad and The Changing Patterns Of Syrian Politics", **International Journal**, Volume. 28, No.4, S. 693

²²² Hinnebush, a.g.e., S. 113

²²³ H. Kerr, a.g.m., S. 694

bölgeselci yaklaşıma, yani geleneksel döneme geri dönülmüştür. Böylece ayrılıkçı dönem sona ermiştir. Askeri bir darbe yardımıyla Baas'ın iktidara gelmesi aslında 50'li yıllarda verilen politik mücadelenin meyvesini simgelemektedir. Baas bu aşamaya gelmek için uzun bir mücadele sürecinden geçmiştir. Suriye'de bu karmaşa ortamında hayatta kalma mücadelesi veren Baas'çı subaylar iktidarlarını sağlamlaştırmak, üst komutada stratejik makamlar elde etmek adına yüzlerce Nasırcı subaydan, orta ve üst sınıfa mensup Sünni sivillerden kurtulmuşlardır.²²⁴ İktidar mücadelesi içine giren Baas partisi otoriteyi elinde tutmak amacıyla bir dizi önlem almaya da koyulmuştur. Bunlardan en önemlileri basına getirilen yasaktır. Bu bağlamda birçok matbaa ve yayın evi kapatılmış ve bunların ödenekleri engellenmiştir. Bir diğer önemli tedbir ise bütün partilerin faaliyetlerinin durdurulmasıdır. Bunlar özellikle liberal eğilimli (Ulusal ve Halk patisi),solcu tabanlı (Komünist ve Arap Sosyalist Partisi) ve Dini tabanlı İhwan Al-Müslimin'dir.²²⁵

Aslına bakılırsa Baas partisi 1949 yılları askeri darbe döneminde ve devrimlerde parti yasaklamalarına ve basın özgürlüğünün kısıtlanmasına tepki vermiş ve bunun Suriye'nin ilerlemesini ve demokrasinin gelişmesini, engelleyecek olumsuz bir tavır olarak görmüştür. Fakat ne yazık ki önceki dönem ideallerinden ve iktidar mücadelesinin ön plana çıkmasından dolayı bu ilkelerinden vazgeçmiş hatta savunduğu ideallerin tersine bir tavır sergilemek durumunda kalmıştır. Bunlara ek olarak Nasır'ın da anti demokratik tutumunu eleştirmiş, baskıcı politikalarına karşı bir tavır sergilemiştir. Fakat kendisi de Nasır'ın iktidar mücadelesi yolunda sergilediği bu baskıcı ve diktatör tutumun aynısını kendi otoritesini sağlamlaştırmak adına uygulamıştır.

3.4.2. 1963 Baas İktidarı döneminde Ekonomik Durum

Baas'ın askeri darbeye iktidara gelmesi muhafazakâr tüccar kesiminin yanı sıra küçük üreticinin de tepkisine yol açmıştır. Baas'ın ilk dönemlerinde bu tepkiler Suriye sokakların da protestolara neden olmuştur. Ekonomiyle ilgili en büyük sorun askeri ve

²²⁴ John F Devlin. "The Baath Party: Rise and Metamorphosis", **The American Historical Review**, Vol. 96, No. 5,S.1402

²²⁵ Al-Keylani, a.g.e., S.259

sosyal programları destekleyecek ve ayakta kalmasını sağlayacak olan sermaye eksikliğidir. Bu nedenle Baas partisi bir kitle örgütü olmaktan çok uzaktır. Ayrıca hem sağ hem de sol kanatla rekabet içinde bulunan güçler tarafından tehdit altındadır.

Bu ekonomik sıkıntılı dönemde Suriye’de artık sosyalist devrim hayata geçirilecektir. Batıya bağımlı olmayan, millileştirilmiş ve hükümetin uyguladığı yatırım planları dâhilinde, ekonomiyi canlandırma adına yeni projeler gerçekleştirilecektir. Bankalar kurulacak, büyük ve orta dereceli sanayii kuruluşları inşa edilecektir. Bütün bu ekonomik planlar özel sektörün elinden alınıp hükümetin uyguladığı planlar ve politikalar dâhilinde gerçekleştirilecektir.²²⁶

1946-1965 yılları arasında Lübnan ve Avrupa’ya sermaye akışını engellemek amacıyla, tekstil fabrikaları, çeşitli endüstri sektörleri ve dış ticaret kurumları devlet kontrolü altına alınmıştır. Buna rağmen hükümet hala finansal kaynaklardan ve yeterli ekonomik yönetim politikasından yoksundur. Devlet yönetimindeki ithal-ikame sanayileşmenin dışa bağımlılığını dengelemek için yaygın olarak kullanılmasına karşın, bir sürü sorunu da beraberinde getirmiştir. Makine ve yedek parça ithalatı nedeniyle ölçek ekonomisinde büyüyen teknolojik bağımlılık için artan, ancak hala yeterli olmayan ulusal tüketim pazarının, sınırlı büyümesi bunlara örnek olarak gösterilebilir.²²⁷

1964 yılı ortalarına gelindiğinde millileştirme, sektörle bankaları, sigorta şirketlerini, dokuz ticari şirketi ve 15 farklı sektördeki şirketleri kapsamaktaydı. Bu orta düzeyde kamulaştırma stratejisi, Bitar’ın 1964 Mayıs’ında başlattığı ‘detente’ ilımlı politika kavramı olarak tanımlandı. Aslında bu politikanın, 1964 yılının sonlarına doğru Baas rejiminin kamu politikası meselelerinde daha da öne çıktığı dönemde atıldığını söylemek mümkündür. Ocak 1965 yılında 106 özel firmayı tamamen içine alan kapsamlı bir millileştirme programı kabul edilmiştir. 1965’in ilk aylarında ise, petrol dağıtım şirketleri, pamuk çırçırılama firmalarını da içine alan, ihracat ve ithalat ticaretinin yaklaşık %70’ini kapsayan millileştirme sağlanmıştır.²²⁸

²²⁶ Hinnebush, S.115

²²⁷ Massimiliano Trentin, “Setting Priorities. Syrian Nationalism Facing World Interdependence”, University of Florence, Department of Studi sullo Stato, Section 10. IPE and Developing Countries, S.7

²²⁸ Syed Aziz-Al Ahsan, “Economic Policy And Class Structure In Syria: 1958-1980, Middle East Studies”, vol.16 (1984), USA.S. 306

Ekonomik yapılanmanın en önemlilerinden birisi de Baas radikal kanadının uyguladığı toprak reformudur. “Toprak çalışanıdır” sloganı altında gerçekleştirilen bu radikal tarım reformu yeni hükümet ve kooperatif çiftliklerin kurulmasını amaçlamaktaydı. Bu durum üst ve orta sınıf Suriye elitlerini oldukça rahatsız etmiş Baas’a karşı nefret duygularının beslenmesine neden olmuştur.²²⁹

Suriye’de ekonomik gelişmeler böyle yaşanırken parti içi çekişmeler de devam etmekteydi. Aflak’a bağlı Umran önderliğindeki subaylar, Jadid önderliğindeki radikal kanatla mücadele içindeydiler. Bu mücadele Hafız Esad’ın Salah Jadid’i desteklemesi sonucunda Umran’ın askeri otoritesini kaybetmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda Umran istifasını vermek durumunda kalmıştır.²³⁰

Dürzü ve Alevi grupların orduya girmesi nedeniyle güçlenen azınlık kanat, özellikle Alevilerin orduya nüfuz etmelerini ve ordu üzerinde otorite kurmalarını sağlamıştır. Salah Jadid tarafından temsil edilen bu grup gittikçe güçlenerek askeri hâkimiyeti tamamen eline geçirmiştir.²³¹ Aflak ve Bitar önderliğindeki ılımlı gelenekselci Baas’çılar parti içi çekişmeleri fırsat bilerek burjuva, liberal ve orta sınıfla ilişkileri düzeltme yoluna gitmiştir. Fakat askeri kanattan ve ordudan tam destek alamamışlardır. 23 Şubat 1966 yılında, Salah Jadid ve destekçileri tarafından gerçekleştirilen darbe sonucunda Amin Hafız’ın evine baskın düzenlenmiş ve yaralı olarak ele geçirilmiştir. Aflak ve Bitar da dâhil olmak üzere gelenekselci eski Baas üyeleri sürgün edilmiştir. Böylece Suriye’de radikal kanadın ön plana çıktığı Neo-Baas dönemi başlamıştır.²³²

Sivil kanadı temsil eden üç genç sosyalist doktor ön plana çıkarak üst düzey makamları ele geçirmiştir. Bu gruptan Sünni Dr. Nur Al-Din Atasi devlet başkanlığı görevine atanmıştır. Aslında burada amaç Sünni kesimin sempatisini kazanmaktır. Başbakanlık makamına ise yine doktorlar grubundan Yusuf Zu’ayyin oturmuştur. Sosyalist varlıklı Alevi bir ailenin çocuğu olan Dr. İbrahim Makhous ise yeni rejim tarafından Dışişleri Bakanı olarak tayin edilmiştir. İmtiyazlı ve asi bir devrim

---

²²⁹ Hinnebush, S.116

²³⁰ Hinnebush, S.118

²³¹ Wakim, a.g.e., S. 123

²³² Hinnebush, S.119

geçmişine sahip olan bu üç doktor Jadid tarafından atanmıştır.²³³ Askeri kanadı temsil eden Hafız Esad ise yeni rejimin Savunma Bakanı ve Ahmed Süwaidani'de Genelkurmay başkanı olarak görevlendirilmiştir. Salah Jadid'de Suriye'de Bir numaralı şahsiyet konumuna yükselmiştir. Artık Baas içinde ve iktidarda Alevi hâkimiyet dönemi başlamıştır. Zamanla iktidarı ele geçiren Alevi azınlık diğer azınlık gruplarla da çatışma içerisine girmiştir. Bu yüzden Dürzi gruplara da savaş açmıştır. Fakat durumun farkına varan Dürzü lider Salim Hatoum bir karşı hamleyle Esad ve Jadid'i devirmek ve Dürzü nüfusu yeniden orduya dâhil etmek amacıyla darbe girişiminde bulunmuştur. Fakat bu girişim Esad tarafından bastırılmış ve Hatoum'un Suriye dışına kaçmasına sebep olmuştur. 1967 İsrail savaşına karşı ülkesinin savunmasında yer almak ve eski nüfusunu kazanmak amacıyla Hatoum tekrar ülkesine dönecektir. Fakat sonunda ele geçirilerek katledilecektir.²³⁴

Suriye'deki bu yeni rejim ilgilenmesi gereken bir dizi stratejik ve siyasi sorunlarla çevriliydi ve bunlarla savaşmak durumundaydı. Bu nedenle ekonomik alanda kendini çok iyi ifade edememişti. Ayrıca zaten zayıflamış olan özel sektörü daha fazla baskı altına alarak görev sürelerini ve iktidarlarını riske atmak çok da olumlu bir davranış olmayacaktı. Böylece yeni rejim radikalizmi ekonomik politikalarından çok siyasette ifade etmeyi uygun bulmuştur.²³⁵

3.5. Baas Partisi Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği İlişkileri: Milliyetçiliğin Sosyalist Uluslararasılıkla Mücadelesi

Her ne kadar Baas-Sovyet ilişkileri Baas'ın iktidara gelmesiyle pekiştirilmiş olsa da aslında bu ilişkilerin alt yapısı geçmişe dayanmaktadır. Arap ülkelerinde yaşanan devrimlerin çoğu Rusya'da 1917'de gerçekleştirilen Bolşevik ihtilalinden (Ekim devrimi) etkilenmiştir. Böylece Arap devrim öncüleri Sovyet liderlerle ilişkilerini pekiştirmiştir. Buna örnek olarak Vladimir Lenin'in, Suriye'de Fransız ihtilaline karşı silahlı mücadeleye girişen İbrahim Hannano tarafından yürütülen

²³³ Patrick Seale, **Asad Of Syria: The Struggle for the Middle East**, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1988, S.106

²³⁴ İskender, a.g.e., S.45

²³⁵ Al Ahsan, a.g.e., S. 307

büyük Suriye devrimine destek verdiğini açıkladığı mektupta görebiliriz.²³⁶ Bu olay Suriye’de boy göstermiş olan milliyetçi hareketlere destek olarak değerlendirilmiş ve Sovyetlere karşı ılımlı bir tavır alma yolunda önemli bir adım atılmıştır.

İkinci Dünya savaşıdan sonra Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) Ortadoğu’ya olan ilgisi artmıştır. 1946 yılında Suriye’nin bağımsız bir devlet olması gerektiğine vurgu yapmış ve aynı görüşe sahip olan ABD’yi bu konuda desteklemiştir. 1947 yılında İsrail’in Filistin topraklarında bir devlet kurma hakkını yasallaştıran ve tanıyan BM’nin 181 sayılı kararına destek vermiştir. Aslında burada SSCB’nin asıl amacı İngiltere ve Fransa’nın Ortadoğu üzerindeki hâkimiyetini kısıtlamaktır. Fransa ve İngiltere’nin manda hâkimiyetlerini sona erdirdikleri bölgelere de kendisi nüfuz etmeyi planlamaktadır. Fakat yeni kurulan İsrail devleti ABD ile stratejik ilişkiler kurma ve işbirliği içerisine girişince, SSCB durumdan rahatsız olmuş ve kendisine bölgede başka müttefikler aramaya koyulmuştur. Bu yolda Suriye’nin bağımsızlık ilanından kısa bir süre önce 1 Şubat 1946’da SSCB-Suriye ile bir gizli anlaşma imzalamıştır. 1950 de imzalanan saldırmazlık paktı ise aralarındaki ilişkileri daha ileri bir seviyeye taşımıştır. Böylece temelleri önceden atılan Suriye-SSCB ilişkileri resmi bir zemin kazanmıştır.²³⁷ SSCB’nin Suriye’yi müttefik olarak seçmesinin birden çok nedeni vardır. Bunların en önemlisi o dönemlerde yıldızı parlayan Baas partisinin Pan-Arabizm ve sosyalizm fikirlerini savunuyor olmasıdır. Suriye’nin İsrail tehdidi altında olduğunu gören SSCB, Suriye’yi ABD-İsrail ittifakına karşı hem ekonomik hem de askeri yönden destekleme kararı almıştır. Ayrıca Baas partisi de Suriye’de sosyalizm-komünizm çağrılarını yapmaya ve anti-emperyalizm sloganları atmaya başlamıştır. SSCB Suriye’yle iyi ilişkiler kurma açısından ortamın gayet uygun olduğunu düşünmüştür.²³⁸

SSCB’nin Suriye’yle ittifak kurma nedenlerinden birisi de Suriye Komünist partisinin de Baas partisi gibi komünizme sempati duymasıdır. Bütün bunlara ek olarak Suriye’nin jeostratejik konumunun ABD’nin SSCB’yi çevreleme politikasına

²³⁶ Mushtaq Malalla Qasem, “Al-Alakat Al-Suriyya-Al-Soufyatiyya 1953-1961 wa Al-mawkiif Al-Suri min Al-Ahlaf Al-Gharbiyyah”, (1953-1961 Suriye-Sovyet İlişkileri ve Suriye’nin Batı İttifakları ile ilgili Tutumu), **Thi Qar Fen Üniversitesi Dergisi**, cilt 10, sayı 2, Haziran 2015, S.3

²³⁷ Bilal Karabulut, “Karadeniz’den Ortadoğu’ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 15, Güz 2007, S.69

²³⁸ Salih Yılmaz, **Rusya Neden Suriye’de?**, Yazar Yayınları, 1. Baskı, Ankara, Mart 2016, S.154

karşı koyma yolunda oldukça önem arz etmektedir. Ayrıca Suriye'nin komşuları Irak ve Türkiye'yle olan coğrafi yakınlığı Doğu-Batı dengesinin korunması için de önemlidir.²³⁹ Aslına bakılırsa SSCB'nin Ortadoğu'da hâkimiyet kurma sebebi Batılıların ve ABD'nin gerekçelerinden oldukça farklıdır. Batılıların ve ABD'nin Ortadoğu'yu elde etmek istemeleri ekonomik nedenlere dayanmakta ve özellikle de petrol, önemli bir yer tutmaktadır. Fakat SSCB'nin Ortadoğu'ya yaklaşmasının nedeni ekonomik değil politiktir. Amacı da ABD'nin tek hegemon devlet olarak bölgede etkinlik kurma çabalarını engellemektir.²⁴⁰

8 Mart 1963 devrimi ilk zamanlarda Sovyetler tarafından çok olumlu karşılanmamış, hatta Moskova tarafından kabul görmemiştir. Bunun nedeni de Sovyetlerin Baas'a olan güven kaybıdır. Sovyetler Baas'ın Komünizme ve Suriye Komünist partisine karşı savaştığını öne sürmüştü, bu durumun da Suriye'de Komünizmin yayılmasını engelleyecek bir tehdit oluşturduğunu düşünmüştür. Ayrıca Sovyet bakış açısına göre Baas'ın savunduğu sosyalizm gerçek sosyalizm anlayışının savunduğu adalet ve hakkaniyet kavramından çok uzaktır ve sadece Baas'ın halkı kandırmak, kendisine çekmek için kullandığı sahte bir araçtır.²⁴¹ Sovyetlerin bu olumsuz tavrının sebebini de Ortadoğu'da kendi çıkarlarını korumak adına sergilediği bir tutum olarak değerlendirebiliriz. Suriye Komünist partisi Ortadoğu'da en köklü ve eski partilerden biri olarak Arap milliyetçiliğini savunma konusunda en ön sıralarda yer alarak devrimlere öncülük etmiştir. Baas iktidara geldiğinde diğer partilere yaptığı gibi bu köklü partinin faaliyetlerini de durdurmuş ve partiyi etkisiz hale getirmiştir.

Baas iktidarı ele geçince, devlet başkanı Amin Hafız Suriye'de bulunan Sovyet Büyükelçisiyle görüşerek, Suriye'yi daha iyi bir geleceğe taşımak ve çıkarlarını korumak adına, dış politikasında tarafsızlık ilkesini benimsemeye devam edeceklerini bildirmiştir. Sovyet Büyükelçisi de kendilerine her alanda yardım elini uzatmaya hazır olduklarını iletmiştir. Bu durum Baas-Sovyet ilişkilerinde atılmış olumlu bir adım olarak değerlendirilmiştir. Baas iyi niyetini göstermek adına tutuklu

²³⁹ Karabulut, a.g.m., S.70

²⁴⁰ M.E. Yapp, **The Near East Since The First World War: A History to 1995**, Second Edition, Pearson Education Limited, London 1996, S.412

²⁴¹ Edib Saleh Alehaibi, **Al-Alaqa Al-Suriyyah-Al-Soufyatiyyah 1946-1967: Dirasa Tarikhiyyah**, (Suriye-Sovyet İlişkileri, 1946-1967: Tarihsel Çalışma, Dar Ghidaa, Birinci Baskı, Ürdün, 2012, S.127

bulunan Suriye Komünist parti üyelerini serbest bırakarak Moskova'nın da güvenini kazanmıştır.²⁴² Böylece, Baas-Sovyet ilişkileri yeni dönemde olumlu ve işbirlikçi bir havada seyredecektir.

Başbakan Bitar'da Sovyetlerle iyi ilişkiler kurma niyetinde olduklarını açıklamış ve 2 Şubat 1964 yılında Şam'da Sovyet Kültür Merkezinin yeniden açılmasına onay vermiştir. Bu olumlu ilişkiler çerçevesinde Lazkiye'yi Al-Cezire bölgesine bağlayan demiryolu inşası için Sovyet desteği alınmıştır. Ayrıca Sovyetler Suriye'de temel ürünlerin alınabilmesi için kredi imkânı sağlamıştır. 27 Ağustos 1964 yılında petrol ürünleri değişimi alanında işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Bunlara ek olarak Sovyetler Al-Cezire bölgesinde petrol arama çalışmalarına başlayacağını taahhüt etmiştir. 24 Haziran 1965 yılında ise Sovyetler-Suriye arasında Hıms'ta gübre fabrikası kurma anlaşması imzalanmıştır.²⁴³ 1966 darbesi de Suriye-Sovyet ilişkilerini olumsuz etkilememiş tam tersine 1963-1966 gelenekselci Baas evresinde olduğu gibi 1966-1970 Neo Baas evresinde de ilişkiler olumlu yönde artarak ilerlemeye devam etmiştir.

Sovyet-Suriye ilişkilerinin karşılıklı pekiştirilmesi amacıyla 22 Nisan 1966'da Başbakan Zu'ayyin önderliğinde üst düzey bir heyet Sovyetler Birliğine ziyarette bulunmuştur. Görüşmeler doğrultusunda iki ülke de karşılıklı eşitlik ve saygı ilkeleri göz önünde bulundurularak birbirlerinin egemenlik haklarına saygı duyarak ve içişlerine müdahale etmeyerek ekonomik, siyasi, kültürel ve askeri alanda işbirliğini geliştirme kararı almış ve işbirliği protokolüne imza atmışlardır. Ayrıca Sovyetler Birliği Fırat nehri üzerinde bir hidroelektrik santrali inşası konusunda taahhütte bulunmuştur. Masrafların karşılanması için de Suriye'ye (%2.5 yıllık faiz oranında 12 yılda ödenme şartıyla), 120 milyon Ruble kredi vermiştir.²⁴⁴

Her ne kadar Sovyetlerle olumlu ilişkiler kurmak, Baas partisinin, milliyetçilik, özgürlük ve bağımsız bir Arap ümmeti kurma yolunda inşa etmiş olduğu ilkelerinde ve hedeflerinde yer almasa da, parti, iki kutuplu güç dengesi karşısında çıkarlarını korumak ve Ortadoğu'da yaşanan savaşlar da kendisine destek olacak ve kollayacak bir müttefik

---

²⁴² Alehaibi, a.g.e.,S.131

²⁴³ Alehaibi, a.g.e., S.132

²⁴⁴ Alehaibi, a.g.e., S.135

bulmak zorundaydı. Bu yolda başından beri kendisine destek olan Sovyetleri yakın bulmuştur. Sovyetlerden aldığı askeri, ekonomik ve teknik destekle artık milli mücadele yolunda daha cesur ve güçlü adımlarla yoluna devam edebilecektir. Aslında amaç budur, fakat objektif bakıldığında Baas partisinin milli mücadele yolunda izlediği hedeflerinden saparak kendi çıkar savaşına girdiği görülmektedir. Bundan sonraki dönemlerde, Hafız Esad'ın iktidarı ele geçirdiği 1970 yılına kadar ve ondan sonraki dönemde de Suriye-Sovyet ilişkileri ilerlemeye devam etmiştir.

Suriye'nin ekonomik ve askeri alanda her daim Sovyet desteği aldığı görülmektedir. Suriye'nin 1954-1970 yılları arasında Doğu Blokundan aldığı askeri yardımlar 580 milyon doları aşmış, ekonomik yardımlar ise 440 milyon dolara ulaşmıştır. Böylece Suriye Sovyetler Birliği'nin yardım ettiği ülkeler arasında en fazla fayda sağlayan ülkeler sıralamasında 7. Sırada yer almıştır.²⁴⁵

3.6. 1948 & 1967 Arap İsrail Savaşları: Kolektif Milli Kimliğe Saldırı

1940'lı yıllar Ortadoğu'da ve özellikle Arap dünyasında değişim yılları olarak değerlendirilmektedir. Araplar artık birlik, beraberlik yolunda köklü bir mücadeleye girmenin önemini anlamışlardır. Fransız ve İngiliz mandasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Arap ülkelerinde, Suriye'de olduğu gibi artık milliyetçi bilinç slogan olmaktan çıkmış, radikalleşme ve kurumsallaşma dönemine girmiştir. ABD ve Sovyetler Birliği'nin siyasi arenada Fransa ve İngiltere'nin yerini alarak büyük dünya güçleri olarak ortaya çıkmaları ve İsrail'e destek vermeleri de milliyetçi bilincin artarak ilerleme sebeplerinden birisidir. Ayrıca yıllardır Arap ülkelerinde var olan ve seçkinlerin elinde tuttuğu hanedanlık iktidarları artık halkın isteklerini ve emellerini yerine getirmekte yetersiz kalmaktadır. Bu iktidarlar emperyalist güçlerle işbirliği sayesinde kurdukları yozlaşmış ve ayrıcalıklı düzenlerini olduğu gibi devam ettirmekte ve halkın isteklerine kulak tıkamaktaydılar. II. Dünya savaşı sonrasında emperyalist güçlere boyun eğerek ve işbirliği içerisine giren bu iktidarlar, savaş sonrası düzenlerini koruyabilmiştir. Milli bilincin gittikçe artmakta olduğu bu dönemde Arap

²⁴⁵ Mehmet Sait Dilek, "Rusya Federasyonu-Suriye İlişkilerinin Temelleri", **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 16, S0ayı 2, 2017 S. 61

halkları İsrail yenilgisinden ve 1948 felaketinden bu yozlaşmış iktidarları sorumlu tutmaktadır. 1948 sonrası tüm Arap ülkelerinde değişimin başlama süreci olmuştur. Bundan sonraki dönemlerde Suriye’de olduğu gibi artık Arap ülkelerinde art arda eski iktidarlar yıkılacak ve yerlerini milliyetçi bilincin hâkim olduğu radikal yeni düzenler alacaktır.²⁴⁶

1948 ilk Arap-İsrail savaşından sonra Arapları tekrar bir araya getiren ve birlik yolunda mücadele ederek İsrail’i mağlup edeceklerini düşünmelerini sağlayan ikinci savaş 1967 savaşıdır. Araplar her ne kadar bu savaştan da mağlup çıkmış olsalar da yine de bir şekilde birleşmenin ve birlikte hareket etmenin yolunu bulmuşlardır.

Baas partisi ideolojisinin temel ilkesi olan Arap birliğinin sağlanması yolunda verdiği mücadele ilk savaşını 1948 yılında vermiştir. Daha sonra 1967 yılında yaşanan savaşta da Filistin halkının bağımsızlık yolunda verdiği mücadelesinde yanında yer almıştır.

1967 Haziran ayında İsrail Siyonist güçleri Arap ülkelerine karşı savaş hazırlığı içerisine girmiştir. İsrail’in amacı bu hamleyle Arap ülkelerini savaşa sürükleyerek büyük kayıplar vermelerini sağlamaktır. 1966 yılında Arap savaşçılarının Ürdün’de Al-Samu köyünde eğitildiklerini bahane ederek o köye saldırıda bulunmuş ve çok sayıda can kaybına sebep olmuştur. 7 Nisan 1967 tarihinde ise İsrail uçakları Suriye’ye hava saldırısı düzenlemiştir. İsrail bu saldırıdan amaçlarının, Suriye’yi dize getirmek olduğunu belirtmiştir. 1966 Mayıs-1967 Haziran ayı Arap ülkeleri için oldukça sıkıntılı bir dönem olmuştur. İsrail tüm Arapları tehdit etmektedir. Arap Medyası İsrail güçlerinin Suriye ve Mısır sınırına asker yığdığını hemen hemen her hafta yazmakta ve ortamı iyice gergin bir havaya sokmaktadır.²⁴⁷ İsrail Suriye sınırına asker yığmaya başladığında, bundan sonraki hamlesinin Suriye’ye olacağına dair tüm Arap ülkelerinin dikkatini çekmek istemiştir. Nasır’ise bu olanları büyük bir tedirginlikle izlemektedir. 1966 Kasım ayında İsrail-Mısır çatışmaları sonucunda Mısır sınırına BM Barış Gücü yerleştirilmiştir. Yine o dönemde Mısır-Suriye ile ortak bir savunma

²⁴⁶ L Cleveland,a.g.e.,S.300

²⁴⁷ Walter Laquerr,**The Road To Jerusalem,The Origins Of The Arab-Israeli Conflict 1967**, The Macmillan Company, First Edition,New York, 1968,S.81

anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma gereği Suriye İsrail tarafından bir saldırıya uğradığında Mısır kendisinin yanında bulunacaktır.²⁴⁸

Fakat İsrail'e karşı sert bir politika izlemeye karar veren ve Sovyetlere yakınlaşan yeni Baas iktidarı ve özellikle parti sol kanadı, Nasır'ın BM Barış Gücüne güvenerek pasif davrandığını ileri sürmüş ve yoğun eleştirilerde bulunmuştur.

Bu tavırdan hoşnut kalmayan Nasır ani bir kararla sınırında 10 yıldır görev yapmakta olan BM Barış Gücünün çekilmesi talebinde bulunmuştur. Bundan sonra İsrail ve Mısır birbirlerini sınırda kollamaya başlamışlardır. Mısır-Suriye arasındaki savunma anlaşması gereği Nasır bazı önlemler almaya karar vermiştir. 14 Mayıs 1967'de Askeri güçlerini toplayan Nasır Süveyş kanalını geçerek Sina'ya varmalarını emretmiştir. Ayrıca 22 Mayıs'ta yaptığı açıklamada Tiran boğazını İsrail gemilerine kapattığını açıklamıştır. Aslında 1956 İsrail savaşından sonra İsrail Tiran boğazından çekilmiş ve Batılı ülkeler boğazdan serbest geçişi sağlayacakları konusunda güvence vermişlerdir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) konuyla ilgili Batılı devletler arasında çıkacak anlaşmazlıklar konusunda hiçbir karar almamıştır.²⁴⁹

Boğazın kapatılmasından endişe duyan İsrail bu olayı Nasır'ın aleyhine kullanarak tüm dünyaya Mısır tarafından tehdit edildiklerini ve tehlike altında olduklarını açıklamıştır. Nasır'ın bu tutumuna karşı Kahire Sovyet Büyükelçisi 26 Mayıs 1967'de Nasır'a bir mektup yazarak, temkinli, sabırlı davranmasını ve İsrail'e karşı savaşa girmemesini talep etmiştir.²⁵⁰

Mısır Sovyetlerin bu talebine uymuş ve herhangi bir saldırıda bulunmamıştır. Bu durumu fırsat bilen İsrail, sınıra yerleştirilen Arap güçlerinin bire üç oranla kendi güçlerinden daha üstün olduklarını da görünce, sinsi bir planla 5 Haziran 1967 sabahı Mısır Havalimanlarına ve üslerine hava saldırısı düzenlemiştir. Mısır hava kuvvetleri hemen hemen hiçbir karşılık vermeden etkisiz hale getirilmiş, uçakları tahrip edilmiştir. Savunma gücü kırılan Mısır Sina'yı koruyamamış ve birliklerini geri

²⁴⁸ Fawaz Gerges, **Al-Nizam Al-İklimi Al-Arabi wa Al-Kuwa Al-Kubra**, (Arap Bölgesel Sistemi ve Büyük Güçler, Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, Beyrut, 1997, S. 273

²⁴⁹ Sander, a.g.e, S.535

²⁵⁰ Haitham Al-Keilani, **Al-İstratijiat Al-Askeriyyah Lilhoroub Al-Arabiyyah-Al-İsrailiyyah: 1948-1988**, (Arap-İsrail Savaşları Stratejileri:1948-1988, Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, Lübnan, 1991, S.229

çekmek durumunda kalmıştır. Hava saldırısında başarılı olan İsrail kara güçlerini de harekete geçirerek Gazze'yi ele geçirmiştir.²⁵¹

Saldırının ilk gününde milli çıkarlarının ve ulusal toprak bütünlüklerinin tehdit altına girdiğini gören Suriye ve Ürdün İsrail'e savaş ilan etmiştir. Suriye Baas partisi de savaşa destek vermiştir. 6 gün süren savaş boyunca Siyonist güçleri Ürdün nehrinin Batı Şeria bölgesini ve Gazze'yi, Mısır'da Sina'yı ele geçirmiştir. Suriye'de ise Golan tepelerini elde etmiştir. Böylece 6 gün savaşlarında Mısır, Suriye ve Ürdün İsrail Siyonist güçleri tarafından büyük bir yenilgiye uğratılmıştır. Bu savaş İsrail'in sınırlarını daha da güçlendirmiş daha fazla toprak ele geçirmesine sebep olmuştur. Fakat bölgedeki düşmanlık çözülmemiş tersine iyice şiddetlenmiştir. ABD bu savaşta İsrail'in yanında yer alarak Arap'ları kendine iyice düşmen etmiştir. Araplar arasında milliyetçi duyguların şiddetlenmesine sebep olan bu olay sonucunda hemen hemen bütün Arap ülkeleri ABD'yle diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Kendisine Sovyetleri müttefik olarak seçen Baas partisi de tereddüt etmeden izlenen bu politikaya destek vermiştir. Böylece ABD bu ülkelerde prestij kaybına uğramıştır. İzlediği bu olumsuz politika Arapların ve özellikle Suriye'de Baas partisinin Sovyetlere daha çok yaklaşmasına böylece Ortadoğu'da güç dengesinin biçimlenmesine neden olmuştur.

Sovyetler Birliği savaşın üçüncü gününden itibaren Arap devletlerine silah sevkiyatında bulunmuş ve desteğini esirgememiştir. Fakat Araplar arasındaki koordinasyon bozukluğu, ilk günkü kayıpların yarattığı moral bozukluğu nedeniyle bu silahları kullanmada başarısız olmuşlardır. Sovyetlerin bu desteğine rağmen savaş sonrası İsrail tarafından ele geçirilen toprakların geri alınması hususunda yapılan müzakereler de Sovyetler Birliği'nin başarısız olması da prestijinin azalmasına neden olmuştur. Fakat savaş sırasında Sovyetler tarafından yapılan büyük miktarda askeri yardım, ilerleyen dönemlerde Arap devletlerinin daha sert ve güçlü bir tavır sergilemesine neden olmuştur. Buna örnek olarak Eylül ayında gerçekleştirilen Hartum Doruk toplantısında, Araplar asla ödün vermeyeceklerini, müzakerelere ve

---

²⁵¹ Nacib Al-Ahmed, **Falastin Tarikhiyan wa Nidalan**, (Filistin Tarihi ve Mücadelesi, Dar Al-Jalil matbuat ve Filistin Araştırmaları, 1985, Amman, S. 692

barış anlaşmasına da kapalı olduklarını belirtmişlerdir. Arap ülkelerinin bu tutumu üç yıl sürecektir.²⁵²

Al-Hourani hatıralında da belirttiği gibi Baas'ın bu savaşa girmekteki amacının Filistin'de yaşayan Yahudi halkını katletmek ya da zulüm etmek olmadığını açıklamıştır. Ayrıca Arapların bu savaşta niyetlerinin topraklarını genişletmek ve başka bir halka zulüm ederek kan dökmek olmadığını açıklamıştır. Yıllardır İsrail Siyonizm'inin masum Filistin halkına uyguladığı zulmü engellemek ve Filistin halkının kendi devlet çatısı altında tüm haklarını elde etmiş bir şekilde özgür yaşamasını sağlamaktır. Hatta Yahudi toplumuna çağrı yapan Al-Hourani İsrail Siyonizm'ine desteklerini kesmelerini talep etmiş ve her iki halkın özgürlüğü yolunda mücadelede Arapların yanında yer almalarını istemiştir. Kan dökmeye karşı olduklarını da belirtmiş, Filistin'in Filistin halkına ait olduğunu ve kendi toprağında özgürce yaşamayıp, kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir.²⁵³

1967 savaşları Arapları bir araya getirerek tekrar milliyetçi bilincin tırmanmasına sebep olmuştur. 1 Eylül 1967 yılında uzun zamandır toplanamayan Arap Birliği ilk defa Hartum zirvesinde bir araya gelir ve İsrail'i tanımama kararı alır. İsrail'in Ortadoğu'da topraklarını bu denli hızlı bir şekilde genişletmesine karşın 22 Kasım 1967 tarihinde gerçekleştirilen BMGK toplantısında, İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına geri çekilmesi ile ilgili 242 sayılı kararını alır. Bu karar Arap dünyasına damgasını vuran tarihi bir karar olmuştur.²⁵⁴

İsrail özellikle Hristiyan Lübnanlıların bulunduğu Güney Lübnan'da nüfuzunu yaymak amacıyla bir güvenlik bölgesi oluşturur. Buna karşılık Suriye 30 Bin kişilik bir orduyu Lübnan'a yollar ve Lübnan'ın %60'ını denetimi altına alır, Birleşmiş Milletler kararı gereği İsrail Lübnan'ın Güneyinden çekilse bile Lübnan üzerindeki Suriye etkinliğinin devam edeceği düşünülmektedir. Sovyetler Birliğinin

---

²⁵² Sander, a.g.e,S.537

²⁵³ Al-Hourani,a.g.e, S.754

²⁵⁴ Kaştan,a.g.m.,S.1802

dağılmasıyla, Sovyet desteğinden mahrum kalacağını düşünen ve yalnızlığa itilen Suriye çözümü barış görüşmelerini desteklemekte bulur.²⁵⁵

1948 ilk Arap-İsrail savaşından sonra yapılan tüm savaşlarda Arap ülkeleri mağlup olurken İsrail her seferinde topraklarına bir yenisini ekleyerek Yahudi göçünü teşvik eder. Birleşmiş Milletlerin 1967 tarihinde aldığı 242 sayılı kararı ve 1973 yılında gerçekleştirilen Arap-İsrail savaşı sonrası alınan Birleşmiş Milletler 338 sayılı kararı doğrultusunda barış görüşmeleri müzakereleri başlatılır. Fakat yapılan bu müzakereler de olumlu bir sonuç alınamaz.²⁵⁶

Baas partisi Arap-İsrail savaşlarında Filistin halkının yanında yer alarak aslında Arap ümmeti birliği yolunda verdiği mücadeleyi pratiğe dökmeyi başarmıştır. Bu olay partinin ilk kuruluş yıllarında Arap ümmeti bağımsızlığı ve birliği yolunda attığı önemli adımlardan biridir. Baas'ın ilk dönemlerinde benimsemiş olduğu ilkelerini hayat geçirmekte kararlı adımlar attığı görülmektedir.

1967 savaşı sonrası yine Ortadoğu'da dengeler değişmiştir Mısır lider konumunu kaybetmiş ve yerini artık Suudi Arabistan'a bırakmıştır. Suudi Arabistan Filistin'e maddi destek girişimlerinde bulunmaya başlamıştır. Bundan sonra Araplar benimsemiş oldukları Laik Arap milliyetçiliği ilkelerinden ayrılarak Radikal Arap milliyetçiliğini benimseyeceklerdir.²⁵⁷

1967 yılındaki 6 gün savaşları çağdaş Arap tarihinde yeni gelişmelere neden olan önemli bir olay olarak kabul edilmektedir. Bazı analizciler ise bu dönemin Arap milliyetçiliğine dair son çırpınışlar olduğu tezini kabul etmezler. Onlara göre 1967 yılından sonra bile "Arapçılık" Arap devletlerinin kendilerini nasıl takdim etmeleri gerektiğini biçimlendirmiştir. Aslında o dönemden sonra devam eden Arap milliyetçiliği değil onun bir kalıntısı olan Arapçılıktır.²⁵⁸

²⁵⁵ Meliha Benli Altunışık, **Türkiye ve Ortadoğu-Tarih, Kimlik**, Boyut Kitapları,1999, İstanbul, S.183

²⁵⁶ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1980**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1984, Ankara, S.252

²⁵⁷ Armaoğlu,a.g.e.,S. 483

²⁵⁸ Davişa, a.g.e., S. 228

3.7. Baas Partisi Türkiye İlişkileri: Kimlik İnşasında Öteki olarak Komşu

Baas-Türkiye ilişkilerinin şekillenmesinde bu ilişkinin temelini oluşturan Osmanlı-Suriye ilişkileri yer almaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde anlatıldığı üzere Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan İttihat Terakki ve Jön Türkler'in izlemiş olduğu Türkçülük hareketleri Osmanlı bünyesi altında yaşayan Arapları rahatsız ettiği gibi Suriye'de de isyanların patlak vermesine neden olmuştur. Arap kimliklerinin yok olma tehdidi altında olmasından endişe duyan Arap toplumları içinde Türkçülüğe ve Türklere karşı düşmanca fikirlerin oluşmasına neden olmuştur. İlerleyen dönemlerde de Mehmet Paşa ve oğlu İbrahim Paşa'nın Suriye'de izlediği baskıcı politikalar nedeniyle de bu düşmanca tavır ivme kazanmıştır.

Baas partisi tam anlamıyla yapılanmadan önce Suriye-Türkiye ilişkilerine bakıldığında ise, ilişkilerin çok da ılımlı bir havada gelişmediği görülmektedir. Özellikle İskenderun Sancağının Türklerin eline geçmesinden sonraki dönemlerde Suriye bu olayı hazmedememiş ve Türkiye'yle ilişkilerinde olumsuz bir hava yaşanmasına sebep olmuştur. Bu olumsuz hava Baas döneminde de zaman zaman etkili olmuştur. İskenderun Sancağının kaybedilmesi Arap milliyetçilik duygularının kabarmasına neden olmuştur. İlerleyen dönemlerde de Baas partisi de bu konuya olumlu bakmamış ve sancağın geri alınması amacıyla Türkiye ile olan ilişkilerinde olumsuz bir tavır izlemiştir.

Hatay sorunu II. Dünya Savaşı başlamadan kısa bir dönem önce 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye dâhil edilmesiyle başlamıştır. Hatay (İskenderun Sancağı) Suriye'yle I. Dünya savaşı sona erdiğinde Fransız manda yönetimine bırakılmıştır. Aslında Hatay Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer almaktadır. Fakat 20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması gereği bu sınırların dışında bırakılmıştır. Bu Antlaşmanın Sancak ile ilgili kararları, 1923 Lozan Antlaşması 3. Maddesinde de yer alarak teyit edilmiştir.²⁵⁹

Hatay meselesi hem İngilizlerin hem de Fransızların içinden çıkamadıkları önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu mesele Türkiye için de oldukça önem arz etmektedir. Türkiye dış politikasının o dönemde en önemli meselesi haline gelmiştir.

²⁵⁹ Figen Atabey, "Hatay'ın Anavatana Katılma Süreci", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt.4, sayı. 7, Temmuz 2015, Türkiye, S. 192

1930'lu yılların ortalarında sancak nüfusu yaklaşık 220 bini bulmaktadır. 16 farklı din bulunan bölgede en az beş farklı dil konuşulmaktadır. Bölge Fransızların yönetimi ve denetimi altındayken Türkiye bölgenin adil bir şekilde yönetileceğini düşünmektedir. Fakat Suriye bağımsızlığını ilan ettikten sonra Türkiye'nin endişeleri artmış ve oradaki etnik yapının bozulma ihtimaline karşı güvensizlik duymaya başlamıştır. 1938 yılında yapılan mahalli seçimler sonucunda statükonun aynısı gibi devam etmesini isteyen bir grup oluşmuştur. Fakat bu sonuçları değerlendirmeyen Fransa Türk askerlerinin Sancak'ta devriye gezmelerine izin vermiştir.²⁶⁰

Bu doğrultuda 24 Ağustos 1938 tarihinde yapılan Millet Meclisi seçimlerinde Türk tarafı çoğunluğu elde etmiştir. Seçim sonrası da Bağımsız Hatay Cumhuriyeti kurulmuş, 29 Haziran 1939 yılında da Hatay (İskenderun Sancağı), Millet Meclisinin oy birliğiyle aldığı karar doğrultusunda Türkiye'ye katılmıştır. Türkiye-Suriye sınırı da 23 Temmuz 1939 tarihi itibarı ile bugünkü halini almıştır. Hatay meselesinden sonra Suriye-Türkiye ilişkileri karşılıklı güvensizlik, ön yargılara dayalı çatışmalı bir döneme girmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Batı Blok'una yönelmesi ve Suriye'nin özellikle de Baas iktidarından sonra Sovyetler bloğuna yaklaşması da Suriye-Türkiye arasındaki gergin ortamı iyice artırmıştır. İlerleyen dönemlerde Hatay meselesine iki ülke arasındaki sorunlara su problemleri de eklenmiştir.²⁶¹

Daha öncede belirttiğim gibi 1955' te Bağdat Paktına Türkiye'nin de dâhil edilmesi Baas iktidarını oldukça rahatsız etmiştir. Baas Türkiye'yi Batı emperyalist güçlere hizmet etmekle suçlamış ve Türkiye aleyhtarı gösteriler düzenlemiştir. Suriye-Türkiye ilişkilerinin olumsuz yönde ilerlemesinin diğer bir nedeni de su sorunlarıdır. Ortadoğu'da yer alan beş önemli nehirden üçü Türkiye topraklarından geçmektedir. Bunlar Fırat, Dicle ve Asi nehirleridir. Sınırı aşan su meseleleri Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu itibarıyla 1920 Gümrü, 1921 Moskova, 1921 Ankara ve 1924 yılında da Lozan Antlaşmalarında gündeme gelmiştir. Bu antlaşmalarda yer alan sularla ilgili maddeler Türkiye'nin sınırlarının belirlenmesi hususuna yer vermiştir. 1950'li yıllarda Türkiye'nin su ile ilgili projelerle ilgilenmesi, Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde baraj inşası ile ilgili projelerini hayata geçirmesiyle, Irak ve Suriye'nin Dicle

²⁶⁰ Hale, a.g.e.,S.60

²⁶¹ Sedat Benek, "Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Coğrafya Açısından Tarihsel Arka Plan", **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, 15.1,2016,S. 181

ve Fırat üzerindeki talepleri artmaya başlamıştır. 1970'li yıllara gelindiğinde ise Türkiye'nin su projelerinden büyük rahatsızlık duyan Suriye, Türkiye'nin su meselesini kendisine karşı bir silah olarak kullanma endişesiyle terör örgütlerini destekleme eylemlerine girişmiştir. Böylece Hatay meselesiyle başlayan Suriye-Türkiye olumsuz ilişkilerine terör sorunları da eklenmiştir.²⁶²

Baas, İskenderun sancağı meselesinde olduğu gibi su konusunda da milli çıkarlarına ve ileride toprak bütünlüğüne tehdit oluşturacak ulusal bir mesele olarak yaklaşmıştır.

Su meseleleri Türkiye, Suriye, Irak arasında oldukça önemli siyasi problemlere neden olan hususlardan birisidir. Özellikle Fırat ve Dicle nehirleri bu üç devlet arasındaki politik sorunların çıkmasında başlıca rol oynamaktadır. Örneğin, Fırat Nehri, Türkiye sınırlarından başlayarak iki komşu ülke olan Irak ve Suriye'den geçmektedir. Dolayısıyla bu üç ülke Fırat suyunu kullanma hakkına sahiptir. Bu ülkeler Fırat suyunu hidroelektrik üretiminde ve tarım alanlarında kullanmaktadır. Fırat-Dicle havzasında yer alan 1 250 000 hektar alanı, Türkiye sulu tarım için kullanmayı planlamakta ve bunun için 21,5 milyar metreküp su talebinde bulunmaktadır. Bu talebin 18,42 milyar metreküpü Fırat nehri içindir. Buna karşılık Suriye, Fırat suyundan 11,30 milyar metreküp talep etmekteyken, Irak bu üç kullanıcı arasında en yüksek talepte bulunarak 23 milyar metreküp istemektedir. Bu üç devlet gelişen teknolojiye ayak uydurmak amacıyla kendi ülkelerinde de endüstrilerini geliştirmeyi amaçlamış ve bunun için gerekli olan alt yapının en önemlisi sayılan hidroelektrik santralleri inşa etmiş ve etmeye de devam etmektedir. Özellikle sanayi ve tarım alanlarında gelişmekte olan bu ülkeler için bu santrallerin kurulması ekonomik alanda kalkınmalarına hizmet etmiştir. Tablo 3'te Türkiye, Suriye ve Irak'ın Fırat nehrine kattıkları su miktarı ve su talepleri yer almaktadır.²⁶³

---

²⁶² Metin Saltürk, "Ortadoğu'da Su Sorunları ve Türkiye Açısından İncelenmesi", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 2.03, 2006,S.28

²⁶³ Aytemiz,L.ve Kodaman,T. (2006), "Sınır Aşan Suların Kullanımı ve Türkiye-Suriye İlişkileri", TMMOB Su Politikaları Kongresi,S.530

Tablo 3. Türkiye, Suriye ve Irak'ın Fırat Suyuna Katkıları ve Kendi Su Talepleri Miktarları ve Oranları

Ülkeler	Su Katkıları Milyar Metreküp	Yüzdelerik Oran %	Talep Ettikleri Su Miktarı	Yüzdelerik Oran %
Türkiye	31.58	88.7	18.42	34.94
Suriye	4.00	11.3	11.30	21.43
Irak	0.00	0.0	23.00	43.63
Total	35.58	100.0	52.72	100.00

Kaynak: Aytemiz,L.ve Kodaman,T. (2006), “Sınır Aşan Suların Kullanımı ve Türkiye-Suriye İlişkileri”, TMMOB Su Politikaları Kongresi,s. 531

Türkiye-Suriye politikalarında etkisi olan diğer bir su problemi de Asi Nehridir. Lübnan dağları ve Beka vadisinde yer alan Rasul Ayn ve Al-Labwah isimli iki akarsuyun birleşmesinden oluşmaktadır. Uzunluğu 386 km'yi bulmakta ve 88 kilometresi de Türkiye'den geçmektedir. Yıllık toplam kapasitesi de 2,5 milyar metreküpü bulmaktadır. Nehrin sularının neredeyse tamamı yapılan projeler doğrultusunda tüketilmektedir.²⁶⁴

Bu akarsuyla ilgili sorun 1950 yılında Suriye'nin nehir üzerinde yeni projeler gerçekleştirmek için Dünya Bankasına kredi talebinde bulunduğu dönemde başlamıştır. Banka projeye ilgili kredi talebini onaylamış, fakat Lübnan'dan daha fazla su çekmemesi ve Türkiye'yle anlaşma dâhilinde gerçekleştirilmesi şartına bağlamıştır. Ayrıca proje Afrin suyunu da kapsamakta ve saptırılmasını planlamaktadır. Türkiye bu konuya itiraz etmiştir. Ayrıca projeye ilgili inşaat esnasında Türk topraklarının zarar göreceği ve Türkiye'ye sulama döneminde yetersiz su bırakılacağı için Türkiye'ye projeye olumlu bakmamıştır. Sonuç olarak Türkiye-Suriye arasında Şam'da gerçekleştirilen görüşmeler olumsuz sonuçlanmıştır. Suriye, Asi Nehri ile ilgili Türkiye'yle müzakereye oturmanın, Hatay'ı Türkiye'ye bağlı bir bölge olarak kabul etmesi anlamına geldiğini düşünerek müzakere sürecine girmeyi reddetmiştir. Sonuç olarak Asi Nehri sorunu net bir çözüme kavuşmamış ve 1998 yılında düzelen ilişkiler sonucunda da dile getirilmemiştir.²⁶⁵

²⁶⁴ Benek, a.g.m., S. 184

²⁶⁵ Mehmet Dalar, “Asi Nehri'nin Türkiye-Suriye İlişkileri Üzerindeki Etkisi ve Geleceği”, **Ortadoğu Analiz**, Mart 10, Cilt 2, Sayı 15, 2010, S. 108

Türkiye-Suriye arasında sorun teşkil eden diğer bir konu ise sınır sorunu ve buna bağlı gelişen kaçakçılık sorunudur. 1956-1959 yıllarına kadar Suriye-Türkiye sınırları arasında tel örgü bulunmamaktadır. Her ne kadar devletlerarası politikalar gereği ilişkilerde bir olumsuzluk havası hâkimse de, iki ülke halkı birbirleriyle ilişkilerinde daha yumuşak bir tavır içerisindeydi. Hayvansal ve tarımsal ürünleri değerlendirmek amacıyla köylüler arasında ticaret ilişkileri olumlu bir şekilde gelişmektedir. Fakat 1959 yılından sonra sınırlara tel örgü çekilip, mayınla döşenmesi ve sıkıyönetim uygulanması sonucunda bu bölgede yaşayanların bir bölümünü göçe zorlamıştır. Bu göçler özellikle de Türkiye'den başlamıştır. Böylece her ne kadar ülkeler arasında husumet yer alsada akrabalık bağları her iki ülke arasında da devam etmiştir.²⁶⁶

Fakat buna karşılık göç etmeyip bölgede kalanlar kısa yoldan bol kazanç elde etmek adına, iki ülke arasında kaçakçılığa başlamış ve karabalık bağları kaçakçılık faaliyetleriyle devam etmiştir. Bu olay artık bir sektör haline gelmiştir. Hatta sıkıyönetim döneminde vur emri bile çıkartılmış, birçok insanın hayatını kaybetmesine ve sakat kalmasına sebep olmuştur. Kaçakçılık olayları 12 Eylül 1980 yılına kadar sürmüş ve ilerleyen dönemlerde sadece ticaret olaylarıyla sınırlı kalmamıştır. Türkiye'de yaşanan siyasi darbeler nedeniyle mal kaçakçılığı zaman zaman insan kaçakçılığına da dönüşmüştür. Türkiye-Suriye sınırı tarih boyunca her dönem çok geçirgen bir yapıya sahip olmuştur.²⁶⁷

Türkiye-Suriye arasında güçlü bir tarihi ve coğrafi bağın olmasına rağmen bu durum devletlerarası ilişkilerine pek yansıtılmamıştır. Baas partisi Türkiye'nin attığı her politik adımı, kendi milli çıkarlarına ve Baas ilkelerine karşı bir tutum olarak görmüştür. Dolayısıyla toprak bütünlüğünü ve milli çıkarlarını korumak amacıyla Türkiye ile ilişkilerinde olumsuz bir tavır izlemiştir.

Böylece bu iki komşu devlet arasındaki sorunlar tarih boyu devam etmiştir. Kimi zaman sınır konularıyla, kimi zaman toprak bütünlüğüyle kimi zamana da doğal kaynakların paylaşımı ve Suriye'nin PKK'ya destek vermesi konusunda çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. 20 Ekim 1998 yılında

---

²⁶⁶ Benek, a.g.m., S. 176

²⁶⁷ Benek, a.g.m., S. 177

imzalanan Adana Protokolü sonrası ilişkiler normal seyrine dönmüştür. 1998-2011 yılları Türkiye-Suriye ilişkilerinde altın dönem yaşanmıştır. Bu süreçte Türkiye-Suriye ilişkileri öylesine hızlı gelişmiştir ki, neredeyse tüm bölgeye model olabilecek bir hale bile gelmiştir. İki ülke arasındaki 1 milyar doları bile aşmayan ticaret hacmi yeni dönemde (2010 yılında) 2,5 milyar doları aşmıştır.²⁶⁸

3.8. Baas Partisi-ABD İlişkileri Milliyetçiliğin Hegemon ile Mücadelesi

II. Dünya savaşı sonrası ABD kendisinin de Ortadoğu coğrafyasında bulunması gerektiğine karar vermiştir. Bunun en önemli nedeni SSCB'nin bölgeye inmesini ve yayılmasını önlemektir. Başlıca hedefi ise bölgedeki enerji kaynaklarına sahip olmak böylece tüm Ortadoğu'yu kontrolü altına almaktır.²⁶⁹

SSCB'nin Ortadoğu' da etkili bir rol izlemesi ABD'yi oldukça rahatsız etmiştir. İki kutuplu güç mücadelesi sahnesinin ortasında kalan Arap ülkeleri yaşanan olumsuz gelişmelerden nasibini almıştır. 1948 yılı Arap-İsrail savaşında ABD İsrail'in yanında yer alarak İsrail devletinin kurulması yönünde Batılı ülkelere baskı yapması Arap ülkelerinde ve Suriye'de baş gösteren milliyetçilik duygularının yoğunlaşmasına ve Batılılara karşı tavır alınmasına yol açmıştır.

1949 yılına gelindiğinde ABD bölgedeki etkinliğini korumak amacıyla Arap devletlerinin iç politikalarına da dolaylı yollardan müdahale girişiminde bulunmuştur. Daha öncede belirttiğim gibi ABD Suriye'de 1949 yılında yaşanan askeri darbelerin bazılarında da destek vermiştir. Buna örnek olarak Al-Za'yim darbesi gösterilebilir. Ayrıca Hannawi darbesinde de önceleri çekimser kalmış sonradan Hannawi hükümetini de onaylamıştır.

İsrail devletine verdiği destek nedeniyle ABD'den uzaklaşan Arap devletlerinin SSCB'ye yakınlaşmasından oldukça rahatsız olan dönemin ABD Başkanı Eisenhower 1957 yılında bir doktrin yayınlayarak SSCB'nin Arap devletleri üzerindeki etkisini kısıtlama yoluna gitmiştir. Komünizm'in Suriye'de olduğu gibi

²⁶⁸ Benek, a.g.m.,S. 190

²⁶⁹ Selim Kurt, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası", Tarih Okulu Dergisi, Yıl 7, Sayı XIX, Eylül 2014,S.170

Sovyet etkisiyle tüm Arap âlemine yayılmasından endişe duyarak, Komünizmle mücadeleye girişen Arap devletlerine ekonomik ve askeri yardım vaatlerinde bulunmuştur. Ayrıca Doktrin Komünizm kontrolü altında yönetilen her hangi bir devletin saldırı tehdidinde maruz kalan Ortadoğu devletlerini koruma altına almak amacıyla ABD askerlerinin o bölgeye konuşlandırılmasına da yetki vermektedir. Mısır ve Suriye’de olduğu gibi birçok ülke bu doktrine kuşkuyla bakmıştır. ABD’nin İsrail’e olan desteği sürdükçe de ABD’den uzaklaşarak SSCB’ye yakınlaşmışlardır.²⁷⁰

Dolayısıyla Baas partisi de ABD’ye tepki göstermiş ve uluslararası arena da SSCB’yi kendisine müttefik seçmiştir. Her ne kadar SSCB’nin uyguladığı sosyalizm örneği tam anlamıyla Baas sosyalizm düşüncesiyle örtüşmese de SSCB’nin bu kavrama sahip çıkması ve öncülük etmesi nedeniyle Baas partisine SSCB’yi kendisine daha uygun bir müttefik olarak görmüştür.

Baas partisi hem ayrılıkçı dönemde hem de Neo-Baas döneminde Sovyetlere yakın olmuştur. 1970 yılında Hafız Esad iktidarında da ABD’ye karşı savaşan Esad izlediği politikalarda yine Sovyetlere yakın olmuştur. 1955 yılı itibarı ile Suriye çıkarlarını korumak amacıyla birçok ülkeyle ittifaka girmiştir. Baas iktidarı döneminde de bu ittifaklar artan oranda devam etmiştir. Tablo 4, Suriye’nin dış tehditlere karşı mücadele etmek amacıyla 1955-1979 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu ittifakları hakkında bir özet sunmaktadır.

---

²⁷⁰ L. Cleveland,a.g.e., S.351

Tablo 4. Suriye'nin 1955-1979 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu ittifaklar

İttifaklar ve Antlaşmalar	Kimlerle Gerçekleştirildi ve Nedenleri
Arap Dayanışma Paktı (1955-1956)	Suriye, Mısır ve Suudi Arabistan'la Irak'a ABD sponsorluğundaki Bağdat Pakıtına karşı denge kuruyor.
Suriye-SSCB (1955-1961)	Suriye Irak, İsrail ve Türkiye'ye karşı denge kuruyor.
Suriye-Birleşik Arap Cumhuriyeti (1958-1962)	Suriye Mısır'la (Nasır hükümeti önderliğinde) iç Komünist tehditlerine ve dış süper güç baskılarına karşı birleşiyor.
Üç Birlik Paktı (1963)	Suriye-Irak-Mısır
Suriye-Irak (1963)	Suriye ve Irak Baas partileri aynı İdeoloji altında Mısır'a karşı denge kurmak için birleşiyor.
Suriye-Mısır (1966-1967)	Suriye İsrail'e karşı denge kurmak için Mısır'a yaklaşıyor
Suriye-SSCB (1966-1980)	Suriye, ABD, İsrail ve diğer ABD ittifaklarına karşı Ortadoğu'da denge kurmaya çalışıyor
Doğu Birliği (1969)	Çoğunlukla a sembolik bir hava da Suriye, Mısır, Irak ve Ürdün'le İsrail'e karşı savaşta yer alıyor
Ekim savaşı Koalisyonu (1971-1974)	Suriye, Mısır ve Suudi Arabistan'la İsrail'in saldırgan politikasını dengelemek için Koalisyon kuruyor
Suriye-Ürdün (1975-1978)	Suriye, Ürdün İsrail'e karşı dengeleri korumak için ittifak gerçekleştiriyor
Kararlılık Öngörüsü (1978-1979)	Suriye-Yemen, Cezayir ve Libya ile Mısır'ın barış inisiyatifine karşı daha güçlü bir denge kuruyor.

Kaynak: David Wallsh, "Syrian Alliance Strategy in the Post-Cold War Era:The impact of Unipolarity", Fletcher F. World Aff.,37, 107. Volume. 37:2, Summer 2013,P. 111.

Suriye aslında Ortadoğu'da çıkarlarını korumak, İsrail, ABD ve Sovyet tehditlerine karşı bir dizi ittifaka girişmiştir. Bu ittifakların çoğu da Baas iktidara geldikten sonra gerçekleştirilmiştir. Bu ittifakların tek istisnası Suriye'nin 1963 tarihinde bir yıldan daha az bir sürede parçalanan, Üçlü Birlik Paktı üzerinden Mısır ve Irak'la ittifak yapmasıdır. Wallsh'ın analizine göre Suriye'nin Soğuk Savaş döneminde ve daha sonraki dönemlerde ittifak girişimlerinin sebebi çoğunlukla dış tehditlere karşı denge kurma çabasına girişmesinden kaynaklanmıştır.²⁷¹

²⁷¹ Wallsh,a.g.m.,S.110

Aslında o dönemde Baas partisi Ortadoğu'da üstünlük sağlamaya çalışmıştır. İsrail'le savaşmak dış politika konularının en önemlisi haline gelmiştir. İsrail ABD tarafından yönlendirilen yayılmacı bir devlettir. Bu yüzden Suriye Baas'ının İsrail tehdidine karşı ve Arap birliği davası uğruna savaşması gerekmektedir. Filistin kaybı Suriye için diğer Arap ülkelerinde olduğundan daha fazla tepkiye sebep olmuştur. Bunun nedeni de Osmanlı döneminin sonlarında Filistin mandası olan bölgenin Güney Suriye'ni bir parçası olmasıdır. Suriye bu bölgenin İsrail devletinin eline geçmesini büyük bir öfkeyle karşılamış ve kaybedilen toprakların geri alınması yolunda büyük bir mücadeleye girmiştir. Bu uğurda silahlı kuvvetlerini güçlendirme çabasına girişmiştir. İhtiyacı olan silahı elde etmek içinde Sovyetlere yakınlığı Baas iktidarı döneminde de devam etmiştir. Suriye'nin Sovyetlerden elde ettiği silah yardımı 1967 de 50 binden 1973'te 225 ve 1980'lerin başında 400 binin üzerine çıkmıştır.²⁷²

Esad döneminde de Sovyet ittifakı devam etmiştir. Esad'ın en büyük isteği 1967'de İsrail'e kaptırdığı Golan tepelerini geri almaktır. Bu uğurda Mısır'la 1973 askeri bir harekât planlamıştır. Her ne kadar savaş ilk günlerde iyi gittiyse de sonuç Suriye için yenilgiyle bitmiştir. Aslında Esad'ın amacı hem İsrail'le savaşmak hem de Suriye'yi Arap dünyasının en güçlü devleti yapmaktır. Fakat bunu gerçekleştirmek o kadar da kolay olmayacaktır.

---

²⁷² L. Cleveland, a.g.e.,S 448

SONUÇ

Milliyetçilik akımının tarih sahnesinde yer alması, Batılı toplumlarda ulus-devlet anlayışının ortaya çıkmasıyla anlam kazanmıştır. Farklı biçimlerde kendini şekillendiren bu akım; faşizm, mikro milliyetçilik, nasyonal sosyalizm gibi kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁷³ 1789'da yaşanan Fransız devrimi de bu akıma önderlik eden olgulardan sayılmaktadır.

19. Yüzyıl itibarı ile yaygınlaşmaya ve siyasi bir kimlik kazanmaya başlayan milliyetçilik, Arap dünyasında da kendini göstermeye başlamıştır. Araştırmamda Arap milliyetçilik kavramının Baas partisinin oluşmasındaki etkisi üzerine durulmuştur. I. Bölümde Osmanlı İmparatorluğu dönemi sonlarında tohumları atılan Arap milliyetçiliğinin nasıl yeşerdiği, hangi olaylardan etkilenecek ivme kazandığı ve Baas partisinin de aralarında yer aldığı birçok organizasyonun ve partinin kurulmasına nasıl öncülük ettiği üzerinde durulmuştur. Arap milliyetçiliğini tetikleyen olaylar arasında Osmanlı'nın son dönemlerinde II. Abdülhamit'in izlediği politikalar yer almıştır. Ardından Mehmet Ali Paşa isyanıyla birlikte yaşanan olaylar zinciri sonrasında, Mehmet Ali Paşa'nın ve oğlu İbrahim Paşa'nın Suriye ve Mısır'a hükmetmesi ve izlediği baskıcı politikalar sonucunda Arap milliyetçilik bilincinin nasıl geliştiğine değinilmiştir.

18. ve 19. Yüzyıllarda Arap entelektüel milli akımı temsil eden birçok yazar ve düşünür ortaya çıkmıştır. Bu yazarlar milliyetçi duyguların pekiştirilmesine ve Arap dünyasında yayılmasına oldukça önemli katkılar sağlamıştır. Birinci kuşak Arap milliyetçi akımını temsil ederek tarihin sayfalarında yer almayı başarmışlardır. Bunların arasında Abdul Rahman AL-Kawakibi, Sat'i Al-Husri, Butrus Al-Bustani, Cemaleddin Al-Afghani, Mohammed Raşid Rıza önemli Arap düşünürleri arasında yer almaktadır.

Osmanlı'nın zayıflaması, Batılı devletlerin çıkar savaşları sahnesinin tam ortasında yer almasına neden olmuştur. I. Dünya savaşı sonrası yenik düşen Osmanlı

²⁷³ Senem Sönmez Selçuk, "Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012, S. 117

bünyesinde barındırdığı Arap ülkelerini de yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Bu durum da Arapların Osmanlı'ya karşı tavrı almasına neden olmuştur ve Arap toplumları arasında birçok isyanın çıkmasına neden olmuştur. Bunların en önemlisi Mekke şerifi Hüseyin'in isyanıdır. Osmanlıya karşı duruş sergileyen Hüseyin, Hilafetin peygamber ve Arap soyundan gelen bir halifenin önderliğinde olması gerektiğini savunmuş ve Osmanlıyı İslamiyet'i yozlaştırmakla suçlamıştır. Bu anlamda İngilizlerle işbirliği içerisine girmiş ve Arap ümmetinin önderliğine soyunmuştur. Sonuç olarak İngilizlerin vaatlerini tutmamasıyla büyük bir hüsrana uğramıştır. Arap dünyası 1916 yılında imzalanan Sykes-Picot Antlaşması gereğince Fransız ve İngiltere'nin arasında paylaşılmıştır. Suriye'de Fransızların payına düşmüştür 1922 yılında resmen Suriye Fransız manda yönetimi altına girmiştir. 1946 yılında Suriye bağımsızlığını elde edene kadar Fransız yönetimi altında Suriye'de birçok devrim ve isyan patlak vermiştir. Fransız sömürüsüne karşı oluşan milliyetçi duruş bu dönemde farklı bir kimlik kazanmıştır. Arap milliyetçileri artık İslami kökenlere sahip Osmanlı'ya değil de batılı emperyalist bir güce karşı tek çatı altında birleşme yoluna gitmiştir.

Fransız mandası sonrası bağımsızlığını elde eden Suriye'de ne yazık ki politik istikrarsızlık, ekonomik çöküş, yolsuzluk ve kaos ortamı hakim olmuştur. Bu kargaşa ortamında yeşeren birçok organizasyon arasında Baas partisi de yavaş yavaş yapılanmaya başlamıştır. Arap entelektüel düşünürlerin ve özellikle de Sati Al-Husri'nin düşünsel temellerini attığı Arap milliyetçi akımından etkilenmiş olan Baas, Michael Aflak ve Salah Aldin Bitar'ın temellerini attığı birlik, hürriyet ve sosyalizm ideolojileri altında yola koyulmuştur. Güçlü milliyetçi duygularla, amaçlarının Arap ümmetini aynı emeller çerçevesinde tek bir çatı altında toplamak olduğunu ilke edinen Baas. Bu yolda mücadeleye hazır görünmektedir. Fakat mücadele yolu çetin bir savaş gerektirmektedir. Daha yolun başında Suriye'de yaşanan iç politika gelişmeleri Baas partisini oldukça etkilemiştir. Bu gelişmelerin en önemlisi Suriye'de 1949 yılında sıklıkla yaşanan askeri darbelerdir. Yaşanan bu darbelere Baas partisi kimi zaman destek vermiş, çoğu zaman da kendi çıkarlarını korumak ve iktidarını sağlamlaştırmak adına çekimser ve sessiz kalmayı tercih etmiştir. Böylece Baas'ın sloganlarını attığı birlik, hürriyet ve tek çatı altında Arap ümmetini birleştirmeye yönelik ideolojileri geri planda kalmış, Baas iktidar mücadelesi ve ayakta kalma savaşı ön plana çıkmaya

başlamıştır. 1950’li yıllara gelindiğinde ise Suriye’de politik yaşam Suriyeli gelenekselci elitler tarafından belirlenmektedir. Baas’ın siyasi arenada yavaş yavaş boy göstermesi Fransız manda döneminden kalma bu düzeni ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Bitar ve Aflak’ın etrafında toplanan parti katılımcıları kırsaldan gelen genç kesimi temsil etmektedir. Böylece Suriye’de geleneksel elit kesime muhalif bir duruş sergileyecek entelektüel genç nesil ortaya çıkmıştır. Ne yazık ki 1963 yılında Baas iktidarı elde edene kadar parti çok faal bir rol üstlenememiştir. O dönemde Suriye siyasal arenasında, Suriye Ulusal Partisinin daha faal bir rol üstlenmiş olduğu görülmektedir. Baas partisi ise daha geride çekimsiz bir role sahiptir.

Araştırmanın Üçüncü Bölümünde dış politika gelişmelerine yer verilmiştir. Baas partisinin yapılanmasında ve politikalarının belirlenmesinde Suriye’de ve Ortadoğu’da yaşanan dış politika gelişmelerinin oldukça katkısı olmuştur. Bağdat paktının kurulması ve Süveyş kanalı krizi de Baas’ı yakından etkilemiştir. Bağdat Paktına karşı Nasır’ın yanında yer alan Baas partisi ülke genelinde birçok protestolara öncülük etmiştir. Hatta bunların arasında Türkiye’ye karşı sloganlar ve protestolar düzenlemesi de yer almaktadır. Nasır’ın başlatmış olduğu Süveyş kanalı krizi sonucunda ise Suriye ile Mısır’ın yakınlaştığı ve Baas’ın temellerini attığı Arap birliği yolunda ilk adımın atıldığı görülmektedir.

Nasır ve Baas’ın aynı düşünsel temeller altında Arap ümmeti birliğinin sağlanması yolunda atıkları ilk adım 1958 yılında Suriye-Mısır arasında BAC’nin kurulmasıyla taçlandırılmıştır. Bu olay Pan-Arabizmin nihayet teoride kalmayıp pratiğe dökülmesi ile ilgili güçlü bir iyimser yaklaşımı temsil etmektedir. Ne yazık ki Nasır’ın tüm Arap dünyasına önderlik etme yolunda izlediği baskıcı politikaları ve iktidarda kalma mücadelesi sonucunda bu birliğin ömrü sadece üç yıl sürmüştür. Birliğin çözülmesinde Baas’ın da kendi çıkarlarını kollaması ve iktidarına sahip çıkma yolunda verdiği mücadele de katkı sağlamıştır. Özetle Baas en önemli ideolojisini temsil eden birlik yolunda atılan ilk adımı kendi çıkar savaşına dönüştürmüştür. 1961 yılında birliğin çözülmesinden sonra, tüm Arap dünyasında olduğu gibi Baas’ın da dış politika sıralamasında en önemli yere sahip olan gelişme İsrail’e savaşmaktır. Aslında çok daha öncelere dayanan Arap-İsrail savaşlarının ilki 1948’de yaşanmış ve Arap dünyasının büyük bir yenilgiye uğramasına neden olmuştur. Bu savaşların olumlu tek

yanı her defasında Arap ümmetini tek çatı altında toplamasıdır. Her ne kadar Arap devletleri arasında çoğu zaman çatışmalar ve fikir ayrılıkları yaşansa da İsrail'e karşı mücadele etmek Arapların tek ortak dış politika konusu olmuştur.

Baas partisi de bu savaşa ve Filistin halkının bağımsızlık yolundaki mücadelesine başından beri destek vermiştir. Birlik yolunda kendi ideolojisini temsil ettiği de göz önünde bulundurulursa bu dava Baas'ın en önde gelen dış politika konusunu oluşturmuştur. Her seferinde İsrail, yaşanan savaşlardan galip çıkmış ve topraklarını genişletmeyi başarmışsa da Arap devletlerinin kinini kazanmış ve bu yolda tek bir tavır almalarına neden olmuştur. Arap-İsrail savaşları Arap milliyetçiliğini ön plana çıkartan en önemli olaylardan birisi haline gelmiştir. 1960'lı yıllarda Baas tabanı ideolojik değişim yaşamıştır. Politik arenada yaşanan dış gelişmelerden de etkilenen parti 1963 yılında geleneksel Baas evresine girmiştir. Parti artık azınlıklar tarafından temsil edilmektedir. Parti tabanında özellikle Alevi kesimin iktidar sahibi olduğu ve ön plana çıktığı görülmektedir. O yıllarda parti ideallerinde de değişiklikler gerçekleşmiştir. Parti milliyetçi sloganlardan daha çok ülke içi yapılanmaya ve yeni reformlar uygulamaya girişmiş millileştirme politikalar çerçevesinde sosyalizmin temellerini atmaya başlamıştır. Yeni kuşak ve eski kuşak Baas'çılar arasında yaşanan çatışma sonucunda da yeni kuşak Baas'çılar etkili duruş sergilemiş ve gelenekselci Baas evresi sona ermiştir.

Neo-Baas döneminde de millileştirme politikaları devam etmiştir. Hemen hemen her alanda devlet kontrolü ele almıştır. Baas içerisinde ise iktidar savaşları eskiden olduğu gibi yine yaşanmaktadır. Her ne kadar Neo-Baas akımını temsil eden Salah Jadid ve Esad birlikte çıktıkları çıkar savaşı mücadelesinde ön planda yer alsalar da ilerleyen dönemlerde fikir ayrılıklarına düşmüş ve tek lider olma mücadelesine girişmişlerdir. Bu mücadeleden Hafız Esad galip çıkmış ve Suriye'de uzun yıllar hatta günümüze kadar devam edecek olan tek partili Esad iktidar dönemi başlamıştır.

Dış politika da yaşanan iki kutuplu dünya düzeninde kendisine bir taraf bulma yolunda Baas Sovyetlere yakınlaşmayı tercih etmiştir. Gizli antlaşmalar ve saldırmazlık paktıyla da bu ilişkiler resmi bir taban kazanmıştır. Baas partisinin sosyalizme ve komünizme sempati duyması aralarında olumlu ilişkiler yaşanmasına katkıda bulunmuştur. ABD'nin sürekli Arapların ezeli rakibi olan İsrail'e yakın

durması ve desteklemesi de Suriye'nin ABD'den uzaklaşarak Sovyetlere yakınlık duymasına neden olmuştur. 1966 yılında Neo-Baas evresine girildiğinde ise Baas-Sovyet ilişkileri ivme kazanarak olumlu bir şekilde ilerlemeye devam etmiştir. Bu dönemde ikili ilişkiler, ekonomik, kültürel ve askeri işbirliği yönünde devam etmiştir. Sovyetler Suriye'de ekonomik şartları düzeltmek amacıyla birçok işbirliği antlaşmaları imzalamış ve fabrikalar kurmuştur. Askeri alanda da işbirliği antlaşmaları imzalayan bu iki ülke ilişkilerini pekiştirmiştir. Baas-Sovyet ilişkileri Esad döneminde de olumlu bir şekilde ilerlemiştir.

Suriye'de Sovyet ilişkileri olumlu bir şekilde ilerlerken 1967 yılında patlak veren Arap-İsrail savaşı tekrar Arapların aynı çatı altında toplanmalarına neden olmuştur. Milliyetçi duyguların kabarmasıyla yükseldiği bu dönemde Araplar İsrail'e karşı savaş hazırlığına girişmiştir. İsrail Suriye ve Mısır sınırına asker yığmaya başlamıştır. Sovyetlerin de askeri desteğini almış olan Suriye Baas'ı artık daha güçlü ve kararlı bir tavır sergilemektedir. Fakat Arapların birlik çatısı altında kararlı tutumlarına rağmen İsrail gizli bir atakla Mısır'a saldırı düzenleyerek Mısır hava kuvvetlerini etkisiz hale getirmeyi başarmıştır. 6 gün süren Arap-İsrail savaşları sonrasında İsrail mağlup gelir ve Arap ülkeleri yine ağır kayıplara uğrayarak mağlup düşmüşlerdir. İsrail bu savaşta Sina'yı Gazze'yi ve Golan tepelerini ele geçirmeyi başarmıştır. Arap ülkeleri İsrail'e bu savaşta da destek olan ABD'yle diplomatik ilişkilerini kesmişlerdir. Bu durum Arap dünyasının Sovyetlere daha çok yaklaşmasını sağlamıştır. Böylece Arap devletleri arasında ABD iyice prestijini kaybetmiştir. 1 Eylül 1967 yılında uzun zamandır toplanamayan Arap devletleri Hartum zirvesinde bir araya gelmişlerdir. Bu zirvede Araplar İsrail'i tanımama kararı almışlardır. 1967 savaşı sonrası Ortadoğu'da dengeler yine değişmiştir. Mısır lider konumunu kaybetmiş ve siyasi platformda yerini Suudi Arabistan'a bırakmıştır. Bundan sonra Suriye'de olduğu gibi Arap milliyetçiliği Radikal bir tavır izleyecektir.

Baas'ın Türkiye ile olan ilişkilerine bakıldığında ise Baas iktidara gelmeden önce bile çok olumlu bir havada seyretmediği görülmektedir. Suriye ve Baas iktidarı hiçbir zaman hatta günümüze kadar bile İskenderun Sancağının (Hatay) Türklerin eline geçmesini hazmedememiştir. Türkiye'yle yaşanan tüm sorunlarının temel nedeni bu olaydan kaynaklanmaktadır. İlerleyen dönemler de ise Bağdat paktında yer

almasından dolayı Türkiye Baas'ın da önderlik ettiği Suriye'nin protestolarına maruz kalmıştır. 1950'li yıllarda Türkiye'nin su ile ilgili projelere destek vermesi de Suriye'yi oldukça rahatsız etmiştir. Türkiye-Suriye arasında güçlü tarihi ve dini bağların olmasına rağmen, maalesef bu bağlar ikili ilişkilere yansıtılamamıştır. Su sorunları ilerleyen dönemlerde Suriye'nin PKK'ya destek vermesiyle sonuçlanmıştır. Baas iktidarı ele aldığı da sorunlar devam etmiştir. Türkiye- Suriye ilişkileri 1998 yılında imzalanan Adana mutabakatı gereği normalleşme dönemine girmiştir. Hatta 1998-2011 yılı Esad iktidarı döneminde Türkiye-Suriye ilişkileri altın çağını yaşamıştır.

Çalışmanın vardığı sonuç Arap milliyetçiliğini temsil eden, birlik, hürriyet ve sosyalizm ideolojileri ve halen var olan 'Sonsuz Misyona Sahip Tek Arap Ulusu' şiarıyla yola çıkan Baas partisi uluslararası politik platformda yaşanan gelişmeler, Suriye içinde yaşanan istikrarsızlıklar ve kaos ortamı sonucunda Arap ümmetini birleştirme yolunda verdiği mücadelede yenik düşmüştür. Hatta çoğu zaman ideolojilerine ters düşen politikalar izlemiştir. Kendi iktidar mücadelesi savaşına girmiş ve Arap birliği beraberliği yolunda attığı adımlar da geri kalmıştır. Hatta Baas'ın kuruluş nedenleri arasında yer alan Arap milliyetçiliği gittikçe arka plana atılmış ve Baas'ın en önemli gayesi kendi çıkar savaşında lider konuma yerleşmek olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdalkarim, Ahmad, Hsad Snin Khsbah Wi thimar Murah, (Verimli Yılların Hasadı ve Acı Meyveleri), Bisan Yayın evi,1992, S.287.
- Abdalkarim, Necat, “Wakafat maa Mohammed Rasheed Rıza 1865-1925”, (Mohammed Rasheed Rıza ile birlikte 1865-1925), Journal of Kufa, 2011, Studies Center,1.20, Al-Koufa
- Aflak, Michael, Fi Sabil Al-Baa’th: Al-Kitabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila (Baas Yolunda:Tüm Siyasi Makaleler,Birinci Bölüm,Dar Al-Taiah, Beyrut, 1963,S.9
- Aflak, M, (1950). “Hawla Al-İnkilab” (Devrim İle İlgili), Fi Sabil Al-Baa’th: Al-Kitabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila, Dar Al-Taiah, Beyrut, 1963,s.94
- Aflak, M, (1964). “Maalim Al - İştirakiyyah Al-Arabiyah”, (Arap Sosyalizminin Özellikleri), Fi Sabil Al-Baa’th: Al-Kitabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila, (Baas Yolunda:Tüm Siyasi Makaleler,Birinci Bölüm,Dar Al-Taiah, Beyrut,1963,s.282
- Aflak,M, (1958).“ Al-Wahda Thawra Tarikhiyah”, (Birlik Tarihi Bir Devrimdir), Fi Sabil Al-Baa’th: Al-Kitabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila, (Baas Yolunda:Tüm Siyasi Makaleler,Birinci Bölüm,Dar Al-Taiah, Beyrut,1963,s.265.
- Aflak, M, (1950). “Maana al-Risala Al-Khalida” (Sonsuz Misyonun anlamı), Sabil Al-Baath: Al-Kitabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila, (Baas Yolunda:Tüm Siyasi Makaleler,Birinci Bölüm,Dar Al-Taiah, Beyrut,1963,s.9
- Aflak, M, (1950).“ Hawla Al-İnkilab ” (Devrim İle İlgili), Fi Sabil Al-Baa’th: Al-Kitabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila, Dar Al-Taiah, Beyrut,1963,s.94
- Aflak M, (1957). “ Ittihad Masr Wa Suriyah Daiem Lilittijah Al-Thawri Wa Damana Listimrarihi” (Mısır ve Suriye Birliği Devrimci Eğilime ve Sürekliliğini Sağlamaya Destektir), Fi Sabil Al-Baa’th: Al-itabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila, Dar Al-Taiah, Beyrut,1963.s.216-219
- Aflak,M, (1958). “ İttihad Mısır wa Suriyah Daim Lilittijah Al – Thawri wa Daman İstimrariyyetihi” (Mısır ve Suriye Birliği Devrimci Eğilimi ve Sürekliliğini Sağlayan Destektir), Fi Sabil Al-Baa’th: Al-itabat Al-Siyasiyyah Al-Kamila, Dar Al-Taiah, Beyrut,1963,S.218

Aflak M, “Hathihi Al - Wahda Thawra Arabiyyah wa Thawra Alamiyyah Wa Damanatuha fi İstimrar Thawriyatuha” (Bu Birlik Bir Arap Devrimi ve Küresel bir Devrimdir, Garantisi de Devamlılığdır”), Baa’th Gazetsi, sayı 90, 8 Şubat 1958.

Akpınar Mahmut, “Emperyalizmle Mücadele İç ve Dış Politikanın Bir Enstrümanı Olarak II.Abdülhamid’in İslam Birliği Siyaseti”, CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2012, cilt: 36, sayı:2, S.81

Al-Abdin, Zain Bashir, Al-Jeish wa Alsiyasah fi Suriyah, (Suriye de Ordu ve Siyaset), Daral-jabiyah, Birinci Baskı, Londra, 2008, s.83

Al-Ahmed, Nacib, Falastin Tarikhiyan wa Nidalan, (Filistin Tarihi ve Mücadelesi, Dar Al-Jalil matbuat ve Filistin Araştırmaları, 1985, Amman, S. 692

Alan Palmer, Osmanlı İmparatorluğu: Bir Çöküşün Yeni Tarihi, Çev:Belkıs Çorakçı Dişbudak, 6.Baskı, Acar Matbaacılık, Medya Holding, 1997.s.112-114

Al -Ahsan Syed Aziz, “Economic Policy And Class Structure In Syria: 1958-1980, Middle East Studies”, vol.16 (1984), USA.S. 306

Al-Ayssami, Shibli, Hizbu Al-Baath Al-Arabi Al-İshtiraki: Marhalatu Al-Arbeinat

Al-Tasisiyah 1940-1949, (Arap Baath Sosyalist Partisi:40’lı yıllar kuruluş aşaması), dar Al-Shoun Al-Thakkafiyah Al-Amma, 6. Baskı, Bağdat, 1986, S.18

Al-Ayssami S, Hizbu Al-Baath Al-Arabi Al-İshtiraki: Marhalatu Al-Nümu wa

Al-Tawassü:1949-1958, Baath Sosyalist Partisi:Büyüme ve Gelişime Aşaması), Dar Al-Shoun Al-Thakkafiyah Al-Amma, 3. Baskı, Bağdat, 1987, s.30

Alehaibi, E. Saleh, Al-Alaqt Al -Suriyyah Al-Soufyatiyyah 1946-1967:Dirasa Tarikhiyyah, (Suriye-Sovyet İlişkileri, 1946-1967: Tarihsel Çalışma, Dar Ghidaa, Birinci Baskı, Ürdün, 2012, S.127

Al-Hindi Hani, Al-Haraka Alkawmiyyah Al-Arabiyyah fi Al-Kırn Al-İshrein Dirasa Siyasiyyah, (20. Yüzyılda Arap Milli Hareketi, Politik Değerlendirme), Merkez Dirasat Al-Wahda Al-Arabiyyah, Arap Birliği Çalışmaları Merkezi, 2. Baskı, Beyrut, 2015, S.196.

- Al-Hourani Akram, (Müthekkarat Akram Al-Hourani, (Akram Al-Hourani Hatıraları),Madbouli Kütüphanesi, 2000, s. 918-919
- Al-Husri, Sat'i, Muhadarat fi nushu Al-fikri Al-Kawmiyah, (Arap Milliyetçiliği Düşüncesinin Ortaya Çıkışı İle İlgili Anlatımları), Al-Turath Silsilat Al-Kawmi, Alaamal Al-Kawmiyah Li'Sati Al-Husri 5, Arap Birlik Merkezi Çalışmaları, Beyrut, 1985, S.120
- Al-Kabisi, Basel, Harakat, Al-Kawmien Al-Arab, Arap Milliyetçi Hareketleri, Dar Al-Awda, Beyrut, 1974, S.24
- Al-Keilani,Haitham,Al-istratijiat Al-Askeriyyah Lilhoroub Al-Arabiyyah Al-İsrailiya:1948-1988, (Arap-İsrail Savaşları Stratejileri:1948-1988, Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, Lübnan, 1991, S.229
- Al-Keylani, Şams Al-Din, Tahawilat fi Mawakif Al-Nakhb Al-Suriyyah min Lübnan1920-2011, (Lübnana'dan Suriye'deki elitlerin tavırlarındaki değişiklikler), Arab Center For Research and Policy Studies,Birinci Baskı, Beyrut, 2012, S.190
- Al-Lahibi Adeb Saleh, Al-Alakat Al-Suriyah Al-Soufyatiyah 1946-1967, Dirasa Tarikhiyah, (Suriye-Sovyetler Birliği İlişkileri,1946-1967,Tarihsel Çalışma),Dar Ghida,I. Baskı,Amman, 2012, S.42-43
- Amin, Mahmoud, Salamiyah fi Khamsin Qarnan, (Elli Yüzyılda Salamiyah), Şam,1938
- Altunışık, B. Meliha, Türkiye ve Ortadoğu - Tarih, Kimlik, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999, S.183
- Al-Otaiby Bakheet Sattam, "The American Position towards the CoupD'état of Husni al-Zaim in Syria in 1949 A Historical and Documentary Study", History Department, Qassim University,Saudi Arabia,12. Cilt,sayı 2,2018,S.81
- Al-Sharaa, İbrahim, " Mashrou Al-Hilal Al-Khaseib Fi Fikr Nouri Al-Said, 1933-1943, (Nouri Said'in Düşüncesinde, Bereketli Hilal Projesi, 1933-1943, Almanara, cilt 16,sayı 5, 2010,s.179
- Al-Sharif, Munir,Al-Muslimun Al-Alawiyoun Man Hum? Wa Ayna Hum? (Müslüman Aleviler Kimdir ve Nerededir?),3. Baskı, Şam.1961.

- AL-Yafei, Naiem, Cemal Başa Al-Saffah, (Eşkya Cemal Paşa), I. Baskı, Dar AlhiwarYay, Lazikkiyah, 2000, S. 73
- Al-Yahya,M. Abdalrahman, Maasat Suriyah fi Zıl Al-İrhab Al-Askeri Wa Al-TasallutAl-Batini,, (Askeri Terörizm ve İç Çekişme altında Suriye'nin Trajedisi) Silsilat Tarikhuna al-Muaser,S.65
- Anderson, Benedict, Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, Çev:İskender Savaşır, metis Yayınları,II.Baskı, İstanbul, 1995, S.53.
- Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914 - 1980, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1984.
- Armstrong, John, Nations before Nationalism, Chapel Hill: University of North Carolina Press,1982
- Artuç, Nevzat, Cemal Paşa, Türk Tarih Kurumu, Kaynak Yay,1. Baskı, 2008, S.298
- Aslan, Emir. Ş, Bir Arap Aydınının Gözüyle Osmanlı Tarihi ve Birinci Dünya Savaşı Anıları, Çev: Selda Meyda-Ahmet Meydan, Çatı Kitaplar, İstanbul,2005, ss. 408-410.
- Atabey, Figen, “ Hatay’ın Anavatana Katılma Süreci ”, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt.4, sayı. 7, Temmuz 2015, Türkiye, S. 192ra, S.252
- Atlıoğlu, Yasin, Suriye’de Radikal Milliyetçilik: Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi Örneği Radical Nationalism in Syria: The Case of Syrian Social Nationalist Party, Bilge Strateji, Cilt 9, Sayı 16, Bahar 2017, S.69
- Awan,M. Ahmad, “Gamal Abdel Nasser’s Pan-Arabism and Formation of the United Arab Republic”, An Appraisal, Journal of Research Society of Pakistan, Vol. 54, No. 1, January-June 2017, S.121
- Ay, Uğur, “Arap Birliğini Doğuran Temel İdeoloji üzerine Bir Değerlendirme: Arap Milliyetçiliği”, Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi, 3 (1): 32-49, 2018, S.36.
- Aytemiz, L.ve Kodaman,T. (2006), “Sınır Aşan Suların Kullanımı ve Türkiye-Suriye İlişkileri”, TMMOB Su Politikaları Kongresi,S.530

- Bağçeci, B. Yahya, “İsyandan İtaate; Kavalalı Mehmet Ali Paşa Babası İlişkileri(1841-1849)”,Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Cilt: 7 Sayı: 32 Volume: 7 Issue: 32,s.220askı, Ekim, Ankara, 2016, S. 52
- Bayur, Yusuf H, Türk İnkılabı Tarihi, Cilt III/III, TTK Yayınları, Ankara, 1991 S.211.
- Benek,Sedat, “Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Coğrafya Açısından Tarihsel Arka Plan”, Gaziantep University Journal of Social Sciences,15.1, 2016, S. 181
- Ben-Tzur, Avraham, “The Neo-Ba'th Party of Syria”,Journal of Contemporary History, Vol.3.,No.3,July 1968, S.161
- Betts, Robert. B, The Druze new Haven,1988, Al-Anba, Beyrut Bilgin, Mustafa. S, “İki savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası”, Gazi Akademik Bakış, 33,Cilt 9, Sayı 18,2016, S. 35.
- Bostancı, Mustafa,”Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devletinin Hicaz'da Hakimiyet Mücadelesi”, Akademik Bakış,Cilt.7,Sayı 14, 2014,S.121-122
- Bounacklie N.E. “Les Troupes Speciales: Religious and Ethnic Recruitment 1916-1946”, the International Journal of Middle EastStudies, 25, 1993, S. 654.
- Braudel, Fernand, Tarih Üzerine Yazılar,Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayın, II. Baskı, Ekim 2016, Ankara,S. 52
- Buzpınar,Ş. Tufan, “ Suriye ve Filistin'de Avrupa Nüfuz Mücadelesinde Yeni Bir Unsur: İngiliz Misyonerleri (19. Yüzyıl)”, İslam Araştırmaları Dergisi. Sayı 10, 2003, 107-120,S.111.
- Cleveland, William.L, Modern Ortadoğu Tarihi, çev: Mehmet Harmancı, I. Baskı Agora Kitaplığı,İdil matbaacılık,İstanbul, 2008, S.169-170.
- Çağ, G.ve Eker. S,“ Ortadoğu'da Baa'th Rejimleri: Suriye ve Irak”, Çankırı Üniversitesi Uluslararası Strateji Dergisi, 2 (2), 2013, S. 61
- Çetin, Atilla, “ Faris eş-Şidyak ”, DİA, XII, 168-170; aynı müellif, “el-Cevâib”, DİA, VII, 435-436; aynı müellif, “el-Cevâib Gazetesi ve Yayını”, İÜEF Tarih Dergisi, sayı: 34, 1984, S.475-484.

- Çetinsaya, Gökhan, "II. Abdülhamid'in İç Politikası: Bir Dönemlendirme Denemesi", Metis, 1998, S. 366
- Dalar, Mehmet, "Asi Nehri'nin Türkiye - Suriye İlişkileri Üzerindeki Etkisi ve Geleceği", Ortadoğu Analiz, Mart 10, Cilt 2, Sayı 15, 2010, S. 108
- DAM, Nikolas. Van, Suriye'de İktidar Mücadelesi: Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum, Çev: Semih İdiz, Aslı Falay Çalkıvık, İletişim Yayınları 598, Araştırma-İnceleme Dizisi 93, 1. Baskı, 2000, İstanbul. s 27.
- Dawisha, A., Syria and The Lebanese Crisis, Library Of Al Beyt Al Arabi, Spring, 1980, S.18
- Dawisha, A., "The Transnational Party in Regional Politics: The Arab Ba'th Party," Asian Affairs, Vol.5., No.1, February 1974, s.23
- Dawisha, A., Arap Milliyetçiliği: Zaferden Umutsuzluğa, Çev. Lütfi Yalçın, Literatür Yay, 2. Baskı, 2016, İstanbul, S. 122
- Demir, Şerif, "Dünden Bugüne Türkiye'nin Suriye ve Ortadoğu Politikası", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/3 Summer 2011, S.706
- Deutsch, Karl, Nationalism and Social Communication, 1955
- Devlin, John. F., "The Baath Party: Rise and Metamorphosis", The American Historical Review, Vol. 96, No. 5, 1991, S.1402
- Dilek, Mehmet. S., "Rusya Federasyonu-Suriye İlişkilerinin Temelleri", Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 2017 S.6
- Douglas, Little, "Pipeline politics: America, TAPLINE, and the Arabs" Business History Review 64.2, 1990, S.270-280
- Duman, Sabit, "Ortadoğu Krizleri ve Türkiye", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Mayıs-Kasım 2005, 9 (35), S.326

- Enis, Mohammed, Al-shark Al-Arabi fi Altarih Al-Hadith wa Al-Muasir, (Eski ve Modern Tarihte Arap Doğusu), Dar Al-Nahda Al-Arabiyyah, Modern Ve Çağdaş Tarihte Arap Doğusu, Kahire, 1967, s.8.
- Fildiş, Ayşe. T, “Günümüzde Suriye’de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış”, Ortadoğu Analizi, Nisan 2013, cilt 5, Sayı 52, S.61
- Gerges, Fawaz, Al-Nizam Al-İklimi Al-Arabi wa Al-Kuwa Al-Kubra, (Arap Bölgesel Sistemi ve Büyük Güçler, Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, Beyrut, 1997, S. 273
- Günay, Selçuk, ‘‘II. Abdülhamid Döneminde Suriye ve Lübnan’da Arap Ayrılıkçı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri’’ Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, C:17, 1995, S. 53
- Hadduri, Macit, “ Ortadoğu Politikasında Ordunun Rolü”, Çev: T. Karamustafaoğlu, The American Political Science Review, cilt XL.VII, 1953, S.48
- Haim, Sylvia. G, Arab Nationalism: An Anthology, Near Eastern Center, University of California Press, Berkley, Los Angeles, 1962, S.235
- Hale, William, Türk Dış Politikası:1774-2000, çev: Petek Demir, Arkeoloji ve Sanat yayınları, 2003, İstanbul, S.128
- Harb, Muhammed, Sultan II. Abdülhamid, Çev: Mustafa Özcan, Özgü Yayıncılık, İstanbul, 2012, S.159
- Hinnebush, Raymond, Syria The Revolution From Above, Çev: Hazim Nahar, Riyad El-Rayyes Book, Birinci Baskı, Kasım 2011, S.107
- Hourani, Albert, Alfikr A-Arabi fi Asr Al-Nahda, (Uyanış Çağında Arap Düşüncesi), Çev: Kerim Azkoul, Dar Al-Nahar Yayın evi, Birinci Cilt, Beyrut, 1968, S.92-93.
- Husein, M.Hikmat Nasser, “US Attitude of Sami al-Hinawi coup of August 14, 1949”, Dirasat fi Al-Tarih wa Al-Athaar, sayı 56., 2016, Bağdat, s.446
- Hut, Davut, “Osmanlı Arap Vilayetleri, Arabizm ve Arap Milliyetçiliği”, Vakantüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 1 (2016): 105-150., 2016, S.3

- Idwan, Akram.M,“Madinatu Dimaşk Wa Muacehet Al-İstimar Al-Faransi 1920-1940 “Damascus and Colonolization Resistance 1920-1946”,Majallatu al-Jamia Al-Arabiyah,18.cilt,2.sayı,Haziran 2010,s.1036.
- İnce, Erdal, “ Suriye’de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye ”, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi (Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic),I/1, 2017 Yaz, s. 267-268).
- İskender, Omar, Suriyah Azmat Nizam wa Thawrat Şaab, (Suriye bir Rejim Krizi ve Halk Devrimidir), Ummiyah Stratejik Araştırma Merkezi, Birinci Baskı,2013,Kahire,S.32
- Kedourie, Elie, Nationalism, 1960
- Karabulut, Bilal, “ Karadeniz’den Ortadoğu’ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri”, Karadeniz Araştırmaları,Sayı15, Güz 2007, S.69
- Kaylani, Nabil. M, “The Rise of The Syrian Ba’th,1940-1958: Political Success, Party Failure”, International Journal of Middle East Studies, 3 (1), s.6
- Kaştan, Yüksel, “ Ortadoğu’da Arap İsrail Mücadeleleri ve Türkiye ” Tarih ve Medeniyetler Tarihi, 4 (2012): 1797-1815, S.1800
- Kerr, Malcom. H, “ Hafız Asad and The Changing Patterns Of Syrian Politics”,International Journal,Volume. 28,No.4,S. 693
- Khalidi, Walid, Palestine Reborn, I.B. Tauris&Co Lt, 1992, Londra,S. 76
- Khoury, Philip. S, Suriyah wa Al-İntidab Al-Faransi: Siyasat Al-Kawmiyah Al-Arabiyah 1920-1945, (Suriye ve Fransız Mandası:Arap Ulusal Politikası 1920-1945),Çev:Müesat al-Abhath Al-Arabiyah,I.Baskı,1997,Beyrut,s.683
- Kocaoğlu, Mehmet, “ Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı”, 1831-1841, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM 6.06 (1995),s.197
- Koçlu, Reşad. K, Osmnalı Padişahları,Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, 6. Baskı, Eylül 2015.s.414.

- Kodal, Tahir, “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye-İrak İlişkileri ve Irak Hakkında Bilinmeyen Bir Kaynak: Ziya Karamürsel’in Irak Seyahat Notları”, A.Ü. Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi, Sayı 40, Erzurum 2009, s.397-398
- Kumaraswamy, P.R, “ Secret War in the Middle East: The Cover Struggle for Syria,1949-1961: Andrew Rathmell”,Digest of Middle East Studies,6 (3),1997,s.69
- Kurşun, Zekeriya, Yol Ayrımında Türk-Arap İlişkileri.Vol. 30. İrfan Yayınevi, 1992
- Kurt, Selim, “ Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Ortadoğu Politikası”, Tarih Okulu Dergisi, Yıl 7, Sayı XIX, Eylül 2014,S.170
- Laquerr, Walter, The Road To Jerusalem, The Origins Of The Arab-Israeli Conflict 1967, The Macmillan Company, First Edition,New York, 1968,S.81
- Longrigg. Stephen.H, Suriye Wa Lübnan Tahta Al-İntidab Al-Faransi, Suriye veLübnan Fransız Mandası Altında,çev:Bayyar Akil,Dar Al-Hakika,Beyrut,S.24 Mahmoud salah Mansi,Al-Shark Al-Arabi Al-Muaser, (Çağdaş Arap Doğusu),Al-Hilal Al-Khaseib,1991,S. 117
- Makarrem, Sami. N, The Druze Faith,newyork,1974.
- Okur, Mehmet. A, “ Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası”, Bilig, kış 48,2009,S.142.
- Okutan, Çağatay,”Arap Milliyetçiliği”,Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,56.2,S.159
- Ortaylı, İlber, “ Osmanlı İmparatorluğunda Arap Milliyetçiliği ”, Tanzimattan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi (1985), S.1033
- Oruç, Haydar, “ Sekülerlikten Radikalleşmeye: İsrail’in Kurucu Felsefesinde Konstrüktivist Dönüşüm”, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1,2017,S.167
- Ömerci, Ozan “Jön Türkler ve İttihat ve Terakki”, Tarih Okulu, Eylül-Aralık 2010, Sayı, VIII, S.98
- Özkırımlı, Umut, Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış, Doğu Batı Yayınları,Yedinci Baskı, Ekim 2017, Ankara,S.79

- Palmer, Monte, “ The United Arab Republic: An Assessment of its Failure”, Middle East Journal, Vol. 20, No.1 (Winter 1966), S. 51.
- Paşa, Cemal, Hatırat, Hatıralar: İttihat ve Terraki I.Dünya Savaşı Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür yayımları,2.Baskı,İstanbul, Temmuz 2006, S.164
- Perlmutter, Amos, “From Obscurity to Rule: The Syrian Army and The Ba'th Party”, Western Political Quarterly, University of Utah,, The Vol. 22, No. 4,Dec. 1969,S.830
- Qasem, Mushtaq.M, “Al-Alakat Al-Suriyya-Al-Soufyatiyya 1953-1961 wa Almawkif Al-Suri min Al-Ahlaf Al-Gharbiyyah”, (1953-1961 Suriye-Sovyet İlişkileri ve Suriye'nin Batı İttifakları ile ilgili Tutumu), Thi Qar Fen Ünivers.tesi Dergisi,cilt 10,sayı 2, Haziran 2015,S.3
- Rathmell, Andrew, Digest of Middle East Studies,6 (3),1997,S.69.
- Rathmell. A, Al-Harb Al-Khafiyah fi Al-Şark Al-Awsat:Al-Sırae Al-Sirri Ala Suriya, 1949-1961, (Secret War in the Middle East:The Cover Struggle for Syria,1949-1961),çev.Abdalkarim Mahfouz,Dar Salmiyyah Yayın evi,Birinci Baskı,1997,S.188
- Safi, Khalid. M, “ İttihat İnkılab Husni Al-Zaiem, Suriyyan, wa Arabiyyan wa duwaliyyan”, (The Syrian, Arab, and International Tendencies of Husni Az-zaaim's Putsch), Majallat Al-Oulum Al-İnsaniyyah, sayı 28, 2016,S.121
- Saghieh, Hazem, Al-Baa'Th Al-Suri:Tarikh Moucaz, (Suriye Baas'ı:Kısa Tarihçe), Dar Al-Saki,Beyrut-Lübnan, I. Baskı,2012,s.16.
- Saltürk, Metin, “ Ortadoğu'da Su Sorunları ve Türkiye Açısından İncelenmesi ”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2.03, 2006,S.28
- Samira. Hanna, “ The Syrian Political Parties (1920-1950) and the degree of the influence of the European factor: How much they were influenced by the European factor." OIS 1 (2012)-Rethinking Totalitarianism and its Arab Readings (2012).S. 9
- Samur, Sebahattin, “ Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın (1770-1849) Sosyal Politikaları:Mısır ve Diğer Osmanlı Eyaletlerindeki Etkisi”, Bilimname: Düşünce Platformu 2007.2 (2007), S. 133

- Sander, Oral, Siyasi Tarih:1918-1994, İmge Kitabevi,26. Baskı, Ankara, Mart 1989, S.299
- Savaş, Mevhibe, “Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın İsyanı ve Neticelerini Hazırlayan Unsurlar”, AKSU (Mahalli) Gazetesi,02 Nisan-10 Eylül 1996,sayı,407-430,S.27.
- Seale, Patrick, Asad Of Syria: The Struggle for the Middle East, University of California Press,Berkeley and Los Angeles, 1988, S.106
- Seale, Patrick, The Struggle for Syria: A Study of Post -War Arab Politics,1945-1958, New Haven, Connecticut:Yale University Press,1986,S.311
- Seçim Bildirisi, Hizbu Al-Baa’th Al-İştiraki, Ta’sis Al-Ba’ath: Silsilat Malaffat Baa’thiyah, (Baas’ın Kurulması: Baa’th Dosyaları Dizisi, 7 Nisan 2009,S.122
- Selçuk, Senem.S, “Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler”,Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012,S. 117
- Semiz, Yaşar, “İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası”, Selçuk Üniversitesi Türiyat Araştırmaları Dergisi, 1.35, 2014, S.217
- Serbest, M. Bürkan, Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt.5, Sayı.3, 2016,S.201-20
- Shils, Edward, “Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties”, British Journal of Sociology,8,2,1957,S.142
- Smith, Anthony. D,“ Opening statement Nations and their Pasts: Nations and Nationalism”, 2.3 (1996),S. 362
- Smith, Anthony. D, National identity. University of Nevada press, 1991,S. 72
- Şahin, K.ve Cavlak, Ç, “ Başarısız Bir Pan-Milliyetçilik Girişimi: Birleşik Arap Cumhuriyeti”Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi,2018,5 (16),S.162
- Tibi, Bessam, Arap Milliyetçiliği, Çev:Taşkın Temiz,İstanbul,Yöneliş Yayınları,1998, S. 131.
- Trentin, Massimiliano, “ Setting Priorities, Syrian Nationalism Facing World Interdependence”, University of Florence, Department of Studi sullo Stato, Section 10. IPE and Developing Countries,S.7

- Umar, Ömer. O, Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938), Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, S.139
- Wakim, Jamal, Sıra Al-Kuwa Al-Kubra ala Suriyyah: Al-Abaad Al-Jeostratijiyah Liazmat 2011, (Büyük Güçlerin Suriye İçin Çatışması: 2011 Krizinin Jeopolitik Boyutları), Al-Matbuuat yayın evi, II. Baskı, 2012, Lübnan, S.119
- Yapp, M.E, The Near East Since The First World War: A History to 1995, Second Edition, Pearson Education Limited, London 1996, S.412
- Yeşilbursa, Behcet.K, “Geçmişten Günümüze Irak Meselesi ”, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29.2, 2009, S.1323
- Yılmaz, Salih, Rusya Neden Suriye’de?, Yazar Yayınları, 1. Baskı, Ankara, Mart 2016, S.154

İNTERNET KAYNAKLARI

- Arap Baas Sosyalist Partisi / Basra Şubesi 4 Nisan 1947 yayınlanan Arap Baas Sosyalist Parti Tüzüğü, Basra şubesi, http://www.albasrah.net/ar_articles_2007/0307/dstor-b3th_070307.htm, (Erişim Tarihi: 13.05.2019)
- Suriye Arap Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı resmi Sitesi, <http://www.mod.gov.sy/index.php?node=554&cat=959>, Erişim Tarihi: 14.03.2019)
- Suriye Arap Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mod.gov.sy/index.php?node=554&cat=960>, (Erişim, 15.05.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Dilek Khalil
Yeri ve Tarihi : Ankara / 31/12/1973

Öğrenim Durumu :

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	İşletme	Anadolu Üniversitesi	2013
Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler	Atılım Üniversitesi	2019

İş Deneyimi :

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
Filistin Devleti Büyükelçiliği	İdari Memur	1998-2010
Katar Büyükelçiliği/Askeri Ataşeliği	İdari Memur	2010-2019

Yabancı Diller : Arapça / İngilizce

Yayımlar :

E-Posta : lara_hope@hotmail.com

Telefon : 0505 721 10 99

Tarih : 25.06.2019

Dilek Khalil

ORIJINALLIK RAPORU

% **11**
BENZERLIK ENDEKSI

% **9**
İNTERNET
KAYNAKLARI

% **5**
YAYINLAR

% **9**
ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

- 1** dergipark.gov.tr
İnternet Kaynağı % **1**
- 2** Submitted to Selçuk Üniversitesi
Öğrenci Ödevi % **1**
- 3** Submitted to Kahramanmaraş Sütçü İmam
University
Öğrenci Ödevi <% **1**
- 4** Submitted to Bahcesehir University
Öğrenci Ödevi <% **1**
- 5** itobiad.com
İnternet Kaynağı <% **1**
- 6** www.nikolaosvandam.com
İnternet Kaynağı <% **1**
- 7** etd.lib.metu.edu.tr
İnternet Kaynağı <% **1**
- 8** Drew Holland Kinney. "Politicians at Arms",
Armed Forces & Society, 2018
Yayın <% **1**